

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Pedagógiai és Pszichológiai Kar

Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézet

Andragógia MA

Levelező tagozat

Kodály Zoltán életművének és hatásának kapcsolata
a sajátos felnőttkori tanulással az életreform
horizontján

készítette: Csikai Ildikó

témavezető: Kovács Zsuzsa PhD adjunktus

2018

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	5
1.1 A témaválasztás indoklása	7
1.2 A téma és az andragógia kapcsolódási pontjai	10
1.3. Elméleti keretek, kutatási metodológia, források és elemzésük módja	15
2. . Az életreform értelmezési lehetőségei	17
2.1 Az életreform Magyarországon	19
3. A felnőttek tanulása, a felnőttképzés tendenciái.....	21
4. Kodály, az élethosszig tanuló és tanító	25
5. A Kodály-életmű és a felnőttképzés, a felnőttek tanulása.....	29
5.1 Népdaléneklés, népdalkörök, dalárdák.....	34
5.2 Kóruséneklés, kórusmozgalom	36
5.3 Zenei munkaképesség-gondozás	40
5.4 Énekes foglalkozások	42
5.5 Felnőttképzés módszertan és zenei nevelés.....	47
5.6 A Kodály-életmű és a tudomány.....	50
5.7 Felnőttképzés, zenei továbbképzések, átképzések.....	52
5.8 Közönségnevelés	54
5.9 Egy európai uniós dokumentum és a Kodály-életmű gondolatvilága	56
5.10 Kodály Zoltán és az életreform, életművének életreform elemei....	60
6. Összegzés, javaslat, a kutatás további lehetséges irányainak meghatározása	68
7. Köszönetnyilvánítás.....	76
8. Bibliográfia.....	77
9. Mellékletek.....	85

1. Bevezetés

„A magyar nép most kezd ráébredni, hogy a tanulást nem lehet abbahagyni az iskolával. Ha jobb életet akarunk, naponta újat kell tanulnunk késő öregkorunkig. Akinél megreked a tanulás az iskola végeztével, megbukik az élet vizsgáján, akármilyen jól vizsgázott az iskolában.” (Kodály, 1982. 120. o.) Kodály Zoltán¹ életművével összefüggésben jobbra életrajzi, zenetörténeti, zenepedagógiai, zenetudományi, kevésbé neveléstudományi kutatások folytak, folynak. A Kodály-életmű felnőttek képzésével, tanulásával, az élethosszig tartó tanulással kapcsolatos dimenziói csak elenyésző számú munkában és hangsúlytalanul kerülnek említésre, holott életműve mindhárom területen számos ponton kapcsolódik.

Kiváló nevelést kapott¹, lenyűgöző műveltséggel rendelkezett, és ezeken túl tudományos tevékenysége, emberi nagysága, óriási tekintélye nyomán sokak példaképévé vált már életében. Kodály valódi életreformer volt nem csupán népzene gyűjtőként, zeneszerzőként, a zenei módszertani alkotó munkában, hanem az élet megannyi egyéb területére is kiterjedt figyelme, tevékenysége (Pethő, 2011). Fiatalkori, többek között Bauer Hildának és Gruber Emmának írt leveleiből kiderül, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonított az önismeretnek, a természetes életmód követésének (Legány, 1982)². Nem csupán a saját egészségével, lelkiállapotával foglalkozott, hanem tanítványait is szoktatta az általa egészségesnek gondolt normák követéséhez³.

A húszas évekre már látta, hogy milyen problémákkal kellene foglalkozni a nevelés, az oktatás területén, és számottevő írásában még ma is érvényes igazságokat fogalmazott meg, melyek nem csupán a gyermekekre, hanem a felnőttekre is fennállnak⁴. Nyíltan, ám kellő bölcsességgel vállalta véleményét, még a politikai vezetők is tartottak tőle⁵.

¹ Néhány leveléből és Ujfalussy József írásából (1977) az is kiderül, hogy igen-igen céltudatos életet élt (amikor Bauer Hilda Párizsba hívta, részletesen leírja, hogy milyen tennivalói vannak – súlyosan beteg édesanyja miatt fél évig nem tervezett távolabbra utazást –, és arra is utal, hogy financiálisan sem engedheti meg magának), illetve az is, hogy rendkívüli módon tisztelte édesanyját (Bauer Hildának írt 1906. januári levelében írja, hogy a fő ok, hogy a doktori disszertációját írja, „hogy anyám vágya és nagy öröme”.; Legány, 1982. 19.o.).

² Napokat töltött a szabadban, szénában aludt a hegyen: „Szebb éjszakám kevés volt életemben...” (Legány, 1982, 16. o.), hódolt a nudizmusnak.

³ Sebestyén Farkas Ilona elmondása szerint a Zeneakadémián Kodály termében még télen is nyitva volt résnyire az ablak.

⁴ „De ne feledkezzünk meg a lélekről sem.” (Kodály, 1982, 40.o.)

⁵ „...ha aközött kell választani, hogy egy ilyen közepes nívón szocialista kultúrát adunk, vagy egy egész magas nívón antiszocialistát, én megmondom, hogy a közepes nívójú szocialista kultúrára szavazok, hogy ne legyen félreértés, mert itt választani kell néha. ... Mit csináljunk, ha egyszer választanunk kell? Adott esetben, átmenetileg lesz egy kis nívósüllyedés, művészi színvonal süllyedés. Mi ezt nem akarjuk, de egy

Bár a hazai polgárosodás, illetve városiasodás felszínességét és német szellemiségét többször kritizálta Kodály, mégis úgy vélte: „...mennyit lehetett tanulni a németektől.” – De még többet a finnektől és a japánoktól, és ezt az ötvenes években osztotta meg legbizalmasabb barátjával, lelkivilága őrzőjével, Nádasi Alfonzzal. „Sajnos, itthon nem akarunk tanulni.” (Nádasi, 2000, 99. o.)

Kodály a magyar népzeneire, mint nemzetépítő eszközre tekintett, amely segít a „honfoglaló lélekhez” eljutni. Azzal is tisztában volt, hogy egyedül nem boldogul, és nem csak tanítványokat, de közönséget is kell „nevelni”, közönséget a saját és kortársak (Bartók Béla, Dohnányi Ernő, Weiner Leó, Farkas Ferenc, Kadosa Pál, Bárdos Lajos stb.) „új” magyar zenei kompozíciói befogadására.

Ugyanannyira foglalkoztatta az egyén előmenetele, fejlesztése, mint a közösség, hazája iránti elkötelezettség. A saját visszaemlékezései, a róla szóló irodalom, sőt tanítványai és a nyomában járók tevékenysége igen gazdag anyaggal szolgálnak mind a felnőttek tanulása, a felnőttképzés, mind pedig a felnőttek tanulása, a felnőttképzés és az életreform kapcsolatának területén. A Kodály-életmű ilyen aspektusból való vizsgálatát követően azt várjuk, hogy a felnőttek tanulása, a felnőttképzés horizontján jól elkülöníthetővé, strukturálhatóvá válik/válnak a felnőttek számára már alkalmazott metodika/metodikák, mely(ek) nyomán a felnőttképzés egyéb területein, illetve a „kodályi” alapokon új dimenzió nyílik. A Kodály-életmű, a Kodály zenei nevelési koncepció vélhetően tartalmaz olyan elemeket, melyek az oktatás, a tanulás más területeire is konvertálhatóak, jól kiegészíthetőek, szintetizálhatóak más tudományterületek elképzeléseivel, megoldásaival. Azt reméljük, hogy az életmű, a hozzá kapcsolódó életreform, illetve emancipálási folyamatok összefüggéseinek feltárása révén, akár kísérleti fejlesztések lehetőségei is körvonalazódnak, melyek megfelelnek a mai kor elvárásainak és ötvözik a tudományos igényű ismeretek játékos és interaktív módszertani megoldásait a felnőttképzés legmodernebb eszköztára felhasználásával.

nagyon magas ellenséges kultúra között, – ha muszáj választanunk – megmondom, hogy én a közepes színvonalra fogok szavazni, megmondom én ezt Kodálynak is, még ha le is néz, nem félek én attól.” – mondta Kádár János 1958. júliusában egy Központi Bizottsági ülésen.

1.1 A témaválasztás indoklása

A felnőttképzés, a felnőttek egész életen át tartó tanulása⁶ az utóbbi évtizedben a legjelentőségtelesebb területek közé került, mint a legnagyobb problémák megoldásának egyik lehetséges erőforrása, elsősorban a munkaerőpiac egyensúlyának fenntartása, a versenyképes munkaerő biztosítása, a piacképes tudás megőrzése, a technológiai fejlődéshez való alkalmazkodás; ugyanakkor az egyéni életutak tudatos alakítása, a minden szinten jelenlévő gyors változások követése, illetve a világméretű mobilitás szempontjait is figyelembe véve.

Több diszciplína és – a kutatások kezdete óta – egy-egy tudományágon belül számos elmélet keres válaszokat többek között arra, hogy a „munkaerő” hogyan lehet hatékonyabb, precízebb, motiváltabb, kooperatívabb. Ezeket az elemzéseket leginkább a munkaadók generálták. Az utóbbi évtizedekben azonban előtérbe kerültek azok a felmérések, melyek a munkavállalók érdekében igyekeznek kérdésekre felelni, tehát folytatódik a hatékonyság mellett a minőségi munkaerő, a jól-lét feltételeinek feltárása.

Kiss Endre „a közösségi emancipáció filozófiájának” definiálja az életreformot (2004, 47.o.), ahol természetesen a közösséget egyéniesített egyedek alkotják, és voltaképpen a közösség egyetemleges egyenjogúsítása az életreform autentikus intenciója. Az instinktus belső hajtóereje arra kényszeríti a közösség tagjait, hogy változtassanak életkörülményeiken, életmódjukon, amennyiben nem tartják azokat megfelelőnek, vágyaikat nem tudják elérni. Az évszázadok során leggyakrabban a természethez, a természetes életmódhoz, az egyszerű értékekhez való visszatérést jelentette az életreform, amitől azt várta az egyén, hogy saját belső világához kerül közelebb (Daragó, 2012).

A kultúra és a társadalmi kontextus szerepe abban nyilvánul meg, hogy milyen mértékben fejleszthetőek a felnőttek képességei. Zrinszky (1996) a motiváción, a tudás hasznosításán és a meglévő tudáson keresztül világítja meg a felnőttek tanulását (és a tanulékonyságának) lényegét, valamint igen fontosnak tartja a felnőttek figyelmének, a tanulást segítő, illetve gátló érdeklődésnek a vizsgálatát. Meghatározónak tekinti az érzelmek jelenlétét, továbbá a gondolkodást, mint problémamegoldó folyamatot.

⁶ Amikor felnőttek tanulásáról, felnőttképzésről teszünk említést, rendszerint az élethosszig tartó tanulás dimenziójában értjük a továbbiakban is.

Már a 80-as években néhány kutató felvetette (Virág, 1982), hogy a zenei hang olyan különleges inger az agy számára, hogy a hagyományos félteke dominanciával kapcsolatos nézetek hitelességét is kezdték megkérdőjelezni. Az agykutatók felmérésének legújabb eredményei rámutatnak arra, hogy a kreativitást életre szólóan fejlesztik a csoportos alkotó tevékenységek, különös tekintettel akkor, ha együtt járnak a belső világunkat gazdagító élményekkel. Ez a belső világ az, amit a kulturális örökségből magunkévá tudunk tenni átítatva érzelmi és motivációs adottságainkkal (Freund, 2017a). És ennek a belső világnak az élményeit transzferáló szinapszisok determinálják a tanulással és memóriával összefüggő műveleteket, és a belső világ élményeit szállító idegpályák által generált agyhullámok felelősek az idegsejtek együttműködéséért a kódolási folyamat során (Freund, 2017b). A tanulás hatékonyságának tehát elengedhetetlen feltétele az, hogy belső világunk megfelelő mennyiségű idővel és természetesen működőképes mentális erőforrással rendelkezzen, „hogy ráüsse a maga pecsétjét a külső környezeti információcsomagokra, amikor azokat el akarjuk tárolni, azaz a gerjesztett agyhullámokon keresztül elősegítse a bevésődést, és megkönnyítse az előhívást” (Freund, 2017a). Freund Tamás szerint az alkotó gondolkodás képessége a belső világ gazdagsága, a motiváltság, az érzelmek gazdagsága, a pozitív gondolkodás, a kíváncsiság, az érdeklődés fejlesztésével formálódik. Kodály szerint éppen a zene az, ami segítségünkre van abban, hogy ne csupán megismerjük belső világunkat, hanem fejlesszük, erősítsük. (Kodály, 1982) A zenei nevelést különösen fontosnak tartja az agykutató is, főként, ha részeseivé válunk a muzsikálásnak, éneklésnek, nem csak mint passzív befogadók, hanem, mint életre szóló élmények alkotói, és nem csupán gyermekkorban, hanem egész életünkön át (Freund, 2017b).

A 2017-es kettős évforduló sokak figyelmét igyekezett felkelteni Kodály Zoltán életművére, hagyatékára, a „százéves *terve*”⁷ mérföldköveinek elemzésére. A népzenei örökség Kodály-koncepció szerinti megőrzése 2016-ban bekerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Jó Megőrzési Gyakorlatok Jegyzékébe, ami reményt ad, hogy Magyarországon is újra szerephez jut a Kodály zenei nevelési rendszer sokkal szélesebb körben, mint az utóbbi évtizedekben, és nem csak a professzionális zenei képzés területén.

Míg Angliában természetes, hogy a 600 éve működő kóruséneklés a felnőttképzés körébe tartozik, addig Magyarországon ez nem evidens, holott egy-egy kórusmű tanulási

⁷ A zenei írás-olvasás ugyanolyan természetes lesz, mint az alfabetizáció.

folyamata – természetesen a karnagy személyiségétől is függően – számtalan kompetencia elsajátításához viheti az egyént közelebb, mint később látni fogjuk. Kodály, Bartók és társaik a feltárt és ránk hagyott népzenei kincssel a felelősséget is ránk hagyományozták, hogy megőrizzük és tovább adjuk gyermekeinknek, hogy ezekkel az értékekkel is képviseljük magunkat a globalizált világunk kulturális színpadán. A mindennapos énekléssel kapcsolatos miniszteri kezdeményezést remélhetőleg sikerül étellel megtölteni; nemcsak a közoktatásban, hanem kisebb-nagyobb közösségben felzeng egy-egy dal, hogy az együtt éneklés, az átélt öröm pozitívan hasson lelki fejlődésünkre és belső világunk gazdagodásához vezessen, mert „... nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren, míg megszólal a nagy Harmónia, amiben mind egyek lehetünk. Akkor mondjuk majd csak igazán: Örvendjen az egész világ!” (Kodály, 1982, 64.o.).

Azt a témakört kívánjuk a lehetőségekhez képest körbejárni, hogy vannak-e tartalékai a zenei nevelésnek, s ha igen, milyen alternatívái vannak a felnőttek tanulásának dimenziójában, a korrekcióban. Érintjük azt, hogy milyen mértékben tud hozzájárulni az életminőség javulásához, milyen csatornákon tud még bekapcsolódni az élet szinte minden területét átfogó nonformális és informális tanulási színtereken.

Magyarországon 2002-ben indultak az életreform kutatások (Németh, Mikonya és Skiera, 2005), illetve a Kodály zenepedagógiai életreform elemeinek vizsgálatáról szóló értekezés 2011-ben jelent meg (Pethő, 2011), ugyanakkor a felnőttképzés, felnőttek tanulása szemszögéből folytatott elemzés mindenképpen innovatívnak számít.

Jelen munkánk alapvető célja tehát a Kodály-életmű feldolgozása a felnőttképzés, a felnőttek tanulása nézőpontjából, csatlakozva a formális, nonformális és informális színtéren megvalósuló, az élethosszig tartó tanulás paradigmájában a lehető legtágabban értelmezett felnőtt-tanulási folyamatok célkitűzéseire, illetve a Kodály által javasolt módszertani megoldások, az életreform területét érintő tartományok, a Kodály-koncepció oktatáspolitikai és művelődéspolitikai szempontok alapján történő feltárásával a jól-lét szolgálatában.

1.2 A téma és az andragógia kapcsolódási pontjai

„Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának. Csak az a miénk igazán, amiért megdolgoztunk, esetleg megszenvedtünk.” (Kodály, 1982, 156.o.)

Már a XVII. században megkérdőjelezte John Locke angol filozófus az abban az időben uralkodó nézetet, miszerint az ember szinte készen születik a világra, csupán fel kell nőnie, hogy előhívja öröklött adottságait. Locke szerint az érzékelés, a tapasztalatszerzés szerepe elsődleges, Darwin ezzel szemben elméletével az ember biológiai fejlődésének lényegét hangsúlyozta (Németh, 1996). A XVIII. században Jean-Jacques Rousseau az ember nevelését a természetre, a dolgokra és az emberekre bízta, ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a gyermek képességeinek alapos megismerése az alapja az eredményes nevelésnek. Majd Johann Friedrich Herbart nyitott új fejezetet a neveléstudomány területén azzal, hogy a pedagógiát egységbe foglalta (Németh és Pukánszky, 1999). Kidolgozta a nevelők feladatkörét, meghatározta a nevelés célját és a megvalósítás módját is. Granville Stanly Hall elmélete (a gyermek felnőtté válása az evolúció rövidített folyamata) is nagy hatással volt a neveléstudomány alakulására (Cole, M. és Cole, S.R., 2006). Schopenhauer szerint a gyerekekkel együtt születik az egyénisége, és a nevelő feladata a megfigyelés, egyéniségének erkölcsössé tétele. Nietzsche ugyancsak a minden szempontból független, alkotó emberről értekezik, akinek célja önmaga felemelése kell hogy legyen, és bár olykor szélsőségesen fogalmaz, mégis hangsúlyozza az ember nevelhetőségét (Németh, 1998). John Broadus Watson, a környezeti tanulási nézőpontra alapuló elméletek egyik korai kutatója még attól sem riadt vissza, hogy kijelentse: egészséges, ép gyermekből olyan specialistát nevel, amelyet akar, a koldustól a tolvajon keresztül az orvosig és az ügyvédig (Cole, M. és Cole, S.R., 2006). A behaviorizmus további képviselői is hittek abban kísérleteik alapján, hogy az adottságokon túl nagy szerep jut a viselkedés külső befolyásolásának.

1900-ban jelent meg Ellen Key svéd tanítónő könyve „A gyermek évszázada” címmel, aki keményen kritizálta kora pedagógiai módszereit (lélekgyilkolás) és új nevelési formákat sürgetett, hogy egészséges, emberhez méltóbb élet várjon a következő generációkra (Németh, 1998)⁸. Henri Bergson *L'évolution créatrice* című művében a

⁸ Abban az időben a nők, sőt a gyerekek is dolgoztak, hogy meg tudjon élni a család. Belgiumban például már egészen kicsi gyerekek, ahelyett, hogy iskolába jártak volna, 12-16 órán át fizikai munkát végeztek

l'école active, mint követendő pedagógiai koncepció kerül elő, amely az intuíció és az „életlendület” fejlesztésén alapszik (Németh és Pukánszky, 1999). Ludwig Chmaj lengyel elméleti pedagógus felhívta a figyelmet az „öröklött alap” figyelembe vételére, a magyar Weszely Ödön úgy találta, hogy a nevelés hatásának megvannak a természetes határai, Nagy József a XX. század második felében már „öröklött komponensek”-et említ a személyiség neveléssel kapcsolatban. Csányi Vilmos akadémikus magatartás-genetikai kutatásai alapján 40-50 % közöttinek találták a személyiség összetevőiben a genetikai hatások és környezeti tényezők részarányát. Arthur Robert Jensen amerikai pszichológus tízezer IQ-teszt mintája alapján azt a következtetést vonta le, hogy a „fajok” között azért alakult ki akkora különbség (genetikai, fiziológiai, viselkedésbeli, értelmi képességbeli, stb.), mert sokáig elszigetelten éltek egymástól és az öröklött adottságok meghatározóbbak (Németh és Pukánszky, 1999).

Az **andragógia** fogalom a pedagógia mintájára keletkezett, hogy deklarálja a különbséget a gyermekek nevelése („felnövekvő nemzedékek intézményi nevelése, oktatása, képzése”; Kraiciné, 2012, 21.o.) és a felnőttek (nevelése), képzése, tanulása területei között. Zrinszky László szerint az a tudás (2002), amit az emberiség az utóbbi ötvenezer évben összegyűjtött, igazolja azt, hogy az ember oktathatóságának hatalmas lehetőségei vannak. A kultúra és a társadalmi kontextus szerepe abban látszik, milyen mértékben fejleszthetők a felnőttek képességei. Zrinszky (1996) a motiváción, a tudás hasznosításán és a meglévő tudáson keresztül világítja meg a felnőttek tanulását (és a tanulékonyt) lényegét, valamint meghatározónak tekinti az érzelmek jelenlétét (Zrinszky, 2002).

Ma a felnőttképzés bizonyos szempontból talán válságba került, más tekintetben viszont sokkal nagyobb szükség van rá, mint valaha. Egyfelől mérhetetlen információtömeg zúdul ránk a világ bármely pontjáról, ám ha nem vigyázunk vagy nem rendelkezünk kellő minőségű „szűrővel”, úgy járunk, mint az óvatlan számítógép felhasználó, aki védelem nélkül beengedi a kéretlen vírusokat; és előre ki nem számítható károkat okozunk, akár olyan „zenehallgatással”, ami „a magyar levegő zenekulturális mocsárláza” körébe tartozik (Kodály, 1982, 42.o.), vagy kitéve magunkat „szabad prédául a leghitványabb zenének” a zenei analfabétaság miatt (Kodály, 1982, 38.).

gyárakban, üzemekben nehéz körülmények között. A Daens című dán film igen impresszíven mutatja be a korszakot (rendezte Stijn Coninx 1992-ben).

„A felnőttképzés jelenlegi állapotában... keverednek a múltból fennmaradt és részben már elavult nézetek a jelen praktikus igényeihez igazodó szándékokkal, valamint a jövő elvárásait feltételező – gyakran módszertani – újításokkal. A köztük lehetséges eligazodáshoz és kritikus értékeléshez azonban történeti szemlélet kell, de ez nagyon kevésbé fedezhető fel mostanában a felnőttképzés hazai gyakorlatában.” (Maróti, 2015, 165. o.) Maróti idézi Mathias Finger 1990-es tanulmányát, amelyben korszakolja a felnőttképzést. A felvilágosodás nyomdokain haladva a „konvencionális” korszakban az akkori „műveltségesszmény” diktálta tudás átadására törekedtek a tudósok, filozófusok, tanítók, mert megértették, hogy a társadalom különböző rétegei közötti szakadéknyi kulturális és gazdasági különbség feszültségeket teremt, és ezek a feszültségek rombolják mindenki életminőségét. Finger szerint a második korszak a szakmai képzésekről, átképzésekről, továbbképzésekről szól, hogy legyen, aki működteti az ipari fejlődés vívmányait, és ezáltal kiszolgálja az egyre növekvő igényeket egyre magasabb színvonalon. A harmadik korszakban „az egyén életében jelentkező problémák megoldására helyeződik át” a hangsúly az oktatásban, képzésben, tanulásban, hiszen ahhoz, hogy helyt tudjunk állni otthon, munkában, közéletben, exponenciálisan növekvő, egyre sokoldalúbb tudásra, felkészültségre van valamennyiünknek szüksége. Maróti arra a következtetésre jut, hogy a személyiség formálása nélkül a mesterségbeli képzés sem kecsegtet sikerrel, és egyszerűen tudomásul kell venni, hogy „a kompetenciák fejlesztésének ki kell terjednie az emberek életterének egészére” (Maróti, 2015, 166-167. o.).

Kodály Zoltán nevelési filozófiája a nevelési-oktatási rendszerünk egyik legnagyobb hatású magyar eszmei terméke a 20. században, és azon túl, hogy hivatkozhatunk rá, számtalan ember életére volt és van is jelentős befolyással, éppen a teljességre való nevelő hatás miatt. Gyakran kritikával illette az akkori oktatók munkáját („Nem a gyermek lelkéből, világlátásából indul ki, hanem a magáét tukmálja rá.” Kodály, 1982, 106.o.), és tudta, hogy csak jól képzett oktatók vehetik kézbe a nevelés kérdését, még pedig „új típusú tanárt kíván meg” a teljes ember nevelése (Kodály, 1982, 198.o.). Azzal is tisztában volt, hogy nem elegendő csupán az új tanárok képzése, ám ugyanannyira fontos a már meglévők átképzése, hogy ne folytatódjon az évtizedeken át tartó „félrenevelés”. Még 1949-ben is megtörtént, hogy olyan tanárok jutottak oklevélhez, „akik nem tudták kottát olvasni hangszer nélkül” (Kodály, 1982, 215.o.)⁹. 1947-ben szóba

⁹ 2016-ban végzett egy magyar leány opera tanszakon, aki nem tud kottát olvasni.

került az, hogy rövid tanfolyamok keretén belül szerezzenek karvezetők engedélyt az üzemi kórusok dirigálásához. Kodály a reá oly jellemző intellektuális humorával kommentálta a hírt: „...még nem hallottam, hogy az OTI¹⁰ számára „munkásorvosokat” képeznek ki rövidített tanfolyamokon.”(Kodály, 1982, 205.o.) Amikor pedig 1943-ban a 333 olvasógyakorlatot népszerűsítette, mindenki tudta, hogy a “legkisebbeknek” készült, ám valójában Kodály ezt úgy értette: „Azok lehetnek felnőttek is, mert «Ki miben járatlan, abban gyermek».” – idézte Kodály a régi magyar közmondást (Kodály, 1982, 129.o.)

Kodály több ízben hangsúlyozta, hogy „Minden ország testi és szellemi megújulásának ... forrása a nép”, és hogy a nemzet csak akkor maradhat fenn, ha népéről gondoskodik (Kodály, 1982, 202.o.). Ehhez azonban minden szinten jó vezetőkre van szükség. „Hogy melyik az a módszer, amelyik a magyar népet a maga zenei lelkéből kiindulva elvezetheti a zene tudatos megértéséig, azt csak akkor kezdhettük keresni, mikor már jobban megismertük azt a zenei lelket.” (Kodály, 1982, 172.o.) A Centenárius pályázatot értékelő beszédéből azonban kiderül, hogy „a nép”-től csupán azt várta, hogy eszméljen végre, hogy érte történnek a kulturális fejlesztések, életminőségének a javítására, „szébbítésére, gazdagítására” születnek a szerzemények (Kodály, 1982, 212.o.). Kettős munkának nevezte azt a törekvést, hogy a művészet jusson el a néphez, és egyidőben az embereket is fel kell készíteni a művészet befogadására (Kodály, 1982, 215.o.). Más szempontból megközelítve az volt a véleménye, hogy „...az emberség ma is él, és mennél több magyart sikerül kiemelnünk a nyomorból és tudatlanságból, annál jobban gyarapodik.” (Kodály, 1982, 224. o.)

A Kodályt követő két generációban, tanítványok nyomán, természetesen némiképp változott és a jelenlegi módszertani fejlesztések hatására is formálódik Kodály zenei nevelési rendszere, mely a zenei nevelésen túl hosszú távú tervvel szolgál a zeneoktatásból kiinduló teljes, humanisztikus nevelési célok megvalósításához. Tágabb, nagyvűbb rendszert körvonalaz: az érték és eredmény központú kulturális és környezeti nevelés kiterjesztését a teljes társadalomra, mely személyiség- és közösségformáló erővel bír, és jelentősége messze túlmutat az éneklés, a zenélés „tevékenységén”; valójában a teljes embert fejlesztő nevelést vetíti előre. Ennek a nevelő munkának a középpontjában az európai műveltségű, a magyar nemzeti hagyományt értő, használó, nyitott, kreatív és empatikus közösségi ember áll (Gönczy, 2009). Ahogy Gönczy László muzikológus

¹⁰ Országos Társadalombiztosító Intézet

fogalmaz a kodályi hagyaték sorsának áttekintése nyomán: „Nincs lezárt elmélet, nincs készen kapott, szabványosított eljárásrend; nekünk kell értelmeznünk, újraértelmeznünk Kodály szellemi hagyatékát” (2009, 171.o.).

Freund Tamás agykutató szerint „nagyon rossz hatásfokú a kulturális örökség átadása generációról generációra”¹¹ (Kun Zsuzsa, 2014, 25. o.). A kulturális örökség átadási folyamatának intenzitása nem képes követni a globalizálódó világ trendjeit, ellensúlyozni a robbanásszerű technológiai fejlődés okozta nyugtalanító módszereket. Kodály is óva intett bennünket: „Mert kultúra annyi, mint tanulás; megszerezni, színvonalon tartani nehéz, elveszteni könnyű...akkor beszélhetünk kultúráról, ha ... maradandó és általános lesz” (Kodály, 1982, 204.o.).

A kultúra eredményes örökítési folyamatainak újraértelmezéséhez talán elengedhetetlen több tudományág együttes tevékenysége, illetve több nézőpont, több terület szinergikus vizsgálata, mint például Kodály életműve, az életreform folyamatok, a felnőttek tanulása, a zenei nevelés összefüggéseinek a tanulmányozása. A felnőttek tanulása szemszögéből történő elemzés hozzá kíván járulni ahhoz, hogy olyan új megoldásokra, illetve a meglévő konstrukciók olyan korrekciós lehetőségeire találjunk, melyek életreform elemekként alkalmasak a felnőttek tanulási potenciáljainak kiszélesítésére.

¹¹ úgy folytatja, hogy „ha ez a biológiai evolúció során történne, és a genetikai örökítőanyag, a DNS átadása lenne ilyen rossz hatásfokú, akkor rengeteg «torzszülött» jönne a világra” (Kun Zsuzsa, 2014, 25. o.)

1.3 Elméleti keretek, kutatási metodológia, források és elemzésük módja

Vizsgálatunk folyamán egyrészt Kodály összegyűjtött írásaira, beszédeire, nyilatkozataira, másrészt tanítványai, illetve Kodály Zoltánt és munkásságát jól ismerők emlékirataira, továbbá az életreform kutatások, valamint a Kodály zenei nevelési koncepció életreform elemeinek vizsgálati eredményeire, illetve a felnőttképzés, a felnőttek tanulása jelenlegi trendjeire építettünk. Azért tekintettünk át olyan szakirodalmi repertoárt is, amelyek nem közvetlenül Kodály Zoltán megnyilatkozásaiból erednek, hogy az esetleges spontán, pontatlan észlelési torzításokat az objektivitás irányába tereljük. A logikai tisztaság érdekében a Kodály által fontosnak tartott gondolatokon keresztül haladtunk a tanítványok, követők értelmezései irányába. Ennek értelmében felvillantásra kerül az az elméleti anyag, amely az életműben a felnőttek tanulásával, a felnőttképzéssel összefüggésbe hozható, illetve az életreform elemek szempontjából figyelemre méltó mondanivaló. Csak érintőlegesen definiáljuk a felnőttek tanulásával, felnőttképzéssel kapcsolatos fogalmakat, és a továbbiakban inkább a leíró, feltáró és értelmező, összehasonlító módszert alkalmazzuk.

A szakirodalom feldolgozása során vált nyilvánvalóvá, hogy bizonyos, a Kodály-életműhöz köthető, a felnőttek tanulása szempontjából ma releváns területekről nagyon kevés elérhető és tudományos szempontból felhasználható anyag áll rendelkezésre, ezért a téma szakértőivel interjú készült a dolgozat szempontjából lényeges információk megszerzése céljából¹².

A fogalomhasználatban, bár törekedtünk a felnőttek tanulása, a felnőttképzés, az életen át tartó tanulás, az élethosszig tartó tanulás fogalmakat megkülönböztetni, azonban ahol a szövegkörnyezet ezt nem indokolja, előfordul hogy a kifejezések szinonimaként jelennek meg. A dolgozat címében a felnőttkori tanulás szerepel csupán, ám ezt a cím terjedőségének megelőzése indokolja, ezért nem jelennek meg a felnőttképzés, az egész életen át tartó tanulás meghatározások.

Kutatásunk saját eredményeit taglaló részében a következő kérdésekre keres válaszokat:

1. Kapcsolódik-e, és ha igen, milyen területeken a Kodály-életmű a felnőttek tanulásához, a felnőttképzéshez?

¹² Dr. Pásztor Zsuzsa, a zenei munkaképesség megőrzés szellemi örököse, Gróh Ilona, a Ringató alapítója, J. Kovács Judit, a Kerekítő alapítója, Polgár Erzsébet zongora-művésztanár.

2. Van-e olyan felnőttképzési módszertan, amely megjelenik a felnőttek tanulásához kapcsolódó képzéseken a Kodály-életműben?
3. Összekapcsolható fogalmak-e az életreform (életmódreform) és a felnőttek tanulása a Kodály-életmű tükrében?

Kodály zenepedagógiai rendszerének a felnőttképzés elemeként vizsgáljuk a felnőtteket érintő elméleti területeket, a gyakorlati foglalkozásokat, illetve a korrekcióban esetleg alkalmazásra kerülő módszereket, kiváltképp a nonformális és informális tanulás szintjén, ahol tudás, készségek és képességek fejlesztése mentén zajlik a tanulási tevékenység.

A cél, hogy valamivel több szülessen, mint amit Bárdos Lajos így fogalmaz:
„...könyvtárba bújok, s kiírja onnan, hogy Krumplicsek Ödönnek ki volt a nagynénje, vagy hogy rosszmájú legyek, az előző kilenc könyvből ír egy tizediket...” (Mátyás, 1996, 41.o.). Legalább annyi, hogy a felnőttek tanulása, a felnőttképzés nézőpontja körvonalazódjon Kodály Zoltán életművében, és felvillantsa a vizsgálat folytatásának lehetőségét. Természetesen messze meghaladja e dolgozat kereteit a teljes Kodály életművével foglalkozó könyvtárnyi szakirodalomban fellelhető minden, a felnőttképzéssel, felnőttek tanulásával összefüggésbe hozható gondolat bemutatása, csupán arra vállalkoztunk ezúttal, hogy a Kodály által fontosnak tartott értékrend legfontosabb kapcsolódási pontjaira és a témakörben rejlő lehetőségekre felhívjuk a figyelmet.

2. Az életreform értelmezési lehetőségei

Az ember különleges lény, olyan agyszerkezettel, melynek működése még mindig rengeteg titkot rejt. A kőkorszak óta rohamosan fejlődnek az agy funkciói tanulás, nevelés hatására¹³. Az ember életkörülményei is folyamatosan változnak, ezért a túléléshez szükséges feltételek is. Ahogy folyamatosan újraalakítja az emberiség a természetet, újra és újra meg kell tanulnia alkalmazkodni hozzá és mindazt, amit teremtett, az előre nem látott következményeket is, meg kell tanulnia túlélni: egy folyamatos öngerjesztő folyamatban egyensúlyozni.

Az életreformról szóló igen gazdag irodalomban közös elemként figyelhető meg a környezettel, az életmóddal, a világhoz való viszonyulással kapcsolatos egyfajta elégedetlenség kifejezése, elidegenedés, a kritikai szemlélet, a korlátok tágításának igénye, a természethez (természetességhez, népies hagyományokhoz) való visszafordulás, az önismeret igényének erősödése a civilizáció negatív hatásaitól menekülve. A reformgondolatok mentén, egy-egy kezdeményezés erősödése nyomán újabb és újabb szervezetek, társaságok, társulatok, csoportok jöttek létre azok köréből, akik hasonlóképpen gondolkodtak. (Németh, 2013). Az életreform törekvések alapvetően „boldogságközpontúak” (Kiss, 2005, 47.o.) és céljuk a világ, az ember és önmagunk megmentése (Skiera, 2005).

A XIX. század harmadik harmadában az iparosodás, az urbanizáció következtében a modernizálódásba bekapcsolódó államokban élők életkörülményei, életvitele, kapcsolataik, tudásuk, elvárásaik, értékrendjük hatalmas átalakuláson ment keresztül. Sok tekintetben előrelépés, ugyanakkor bizonyos tartományokban hanyatlás figyelhető meg, de elemi jellegzetessége ennek a kornak a különböző szinteken és területeken megjelenő reformokat követelő törekvések nagy számú megjelenése (Németh, 2005).

Skiera Magyarországon 2005-ben megjelent írásában a XIX. századi elidegenedés folyamatát egyrészt az ember önmagától, saját testétől való elidegenülése (a kemény fizikai munka, a kötelezettségek, idő- és teljesítménykényszer következtében), másrészt a „füstös”, a vidékhez képest mindenképpen egészségtelegebb városi körülményekből való kiábrándultsága, a disszocializáció, a másoktól való eltávolodása, illetve az egyéni

¹³ Karri Lamssa finn származású, éppen Szegeden tevékenykedő agykutató, egyik előadásában arról beszélt, hogy az emberi agy nem növekedhet tovább, mert a méhen belüli időszakban már nem lehet nagyobb a születendő gyermek feje, hiszen a nők csipőmérete elérte a maximumot sok millió év alatt, tehát más megoldásokhoz kell az emberiségnek folyamodnia a kapacitás növeléséhez.

képességek háttérbe szorulása, valamint a tudományos eredmények vallásosságot elbizonytalanító hatása, azaz az egyén világtól való elfordulása jellemzi (Skiera, 2005). Nagyon leegyszerűsítve ezeknek a területeknek megfelelően alakultak ki a különféle megoldásokat kínáló törekvések. A megfelelőnek tartott életmódhoz kapcsolódó irányzatok (természetgyógyászat, melynek részeként megjelentek a különféle táplálkozási javaslatok, sorra bukkantak fel a különféle terápiák, öltözködési ajánlások, útmutatások a szexualitás terén, a nudizmus is divatba jött), az új szocializációs lehetőségek (ideológiai mozgalmak, ifjúsági és nőmozgalmak), valamint a pedagógia megújítását célzó irányzatok (Skiera, 2005).

Az új megoldásokat kínáló mozgalmak mentén, a különféle területek kapcsolódási pontjain pedig körvonalazódik egy, a „megtagadott”, valóságostól eltérő ideális emberkép, mely egy eszményi, leginkább emancipált közösség tagjává kíván válni. Általában ezeknek az újszerű áramlatoknak az alapja a természethez, a természetességhez, a hagyományokhoz való visszafordulás.

2.1 Az életreform Magyarországon

„...kik Krisztus-szakállat, hátrafésült, nagy haját viselnek, és bőrsarujukból meztlen lábújjuk kandikál ki...” – mely leírás akár Kodály Zoltán alakját is eszünkbe juttathatja¹⁴.

A magyarországi életreform kapcsán szükségesnek tartjuk legalább az érintőleges kitekintést a felnőttek oktatását, képzését, művelődését érintő, a magyarországi életreform időszakot jellemző folyamatokra.

1893-ban megalakult a Szabad Lyceum az angol University Extension mintájára¹⁵, és egyetemi, középiskolai tanárok, orvosok, ügyvédek járták az országot, és előadásokat tartottak azok számára, akik a formális oktatásból kimaradtak. Az Erzsébet Népakadémia az ugyancsak angol People's Palace mintájára Budapesten, a Szentkirályi utcában alakult meg a közműveltség terjesztése céljából 1902-ben. A gépírástól a könyvelésen át többféle gyakorlatias tanfolyamot, valamint szórakoztató irodalmi estéket, kirándulásokat, hangversenyeket szerveztek (Fehér, 2014).

1904-ben a Thália Társasággal azonos évben hozták létre a Julián Egyesületet, mely a déli területeken élő magyarság képzését, művelődését, ideológiai oktatását vette célba (Fehér, 2014).

Ebben az időben alakult a Magyar Népművelő Társaság, a Magyar Társadalomtudományi Egyesület (és a Szemle). A Magyar Társadalomtudományi Társaság Szabadiskolája közel 2000 hallgatót oktatott tanfolyamain fizika, földrajz, élettan, pszichológia témakörökben. A Társadalmi Tanulmányok Szabadiskolája, ahol Ady Endre, Szabó Ervin és Jászi Oszkár is oktatott, 1906-ra már tudományos egyesületté alakult. Az Uránia Magyar Tudományos Egyesület német, osztrák minta alapján működött, és a hazai közművelődés színvonalának emelése volt a célja¹⁶. A szakosztályok 1909-ben már közel 2400 előadást tartottak vidéken. Az Uránia könyvtára, művészetpártoló tevékenysége, majd az Uránia folyóirat elindítása a humán és természettudományok akkori ismereteit népszerűsítették (Fehér, 2014). A Polányi Károly

¹⁴ Németh András idézi Kosztolányi *Egy ég alatt* című írásának részletét (In. Németh, Mikonya, Skiera, 2005, 85.o), annak kapcsán, hogy kik látogatták a gödöllői művésztelepet, mint a kor egyik jellegzetes életreform közösségét, ami 1901-ben alakult. Ez a kör fontos feladatának tartotta a népművészetet a jövő magyar művészetének kiindulópontjaként hangsúlyozni.

¹⁵ Edward Carpenter dolgozott ennek a mozgalomnak, aki Sheffield közelében egy otthont tartott fenn, ahol művelték a földeket, szandált készítettek, vegetáriánus életmódot folytattak és nem foglalkoztak az osztálybeli különbségekkel (Skiera, 2005)

¹⁶ „Az Uránia-színház olyan hely akar lenni, ahol a tudós oktatja, a művész gyönyörködteti és az író nemesíti embertársait, és mindhárman az összetartozandóság érzetét nevelik” (Uránia Népszerű Tudományos Folyóirat 1900:1)

alapította Galilei kör tagjai előadásokat, szemináriumokat tartottak. Elindult a műkedvelő színjátszás, valamint szaporodtak a munkás dalegyletek (1904-ben a Vigadóban rendeztek munkáshangversenyt), 1907-re már 70 munkásdalárda működött 1700 taggal (Fehér, 2014). Imre Sándor beszámolója idézi a kongresszusi Értesítő első számát, mely az 1907. októberében megrendezésre került Szabad Tanítás Országos Kongresszusa konzultációinak eredményeképpen megfogalmazott célról eképpen szól: „Hogy szervezhessük a szabad tanítást...”, majd kiegészíti: “Mivel pedig a szabad tanításon a mai iskolaszervezeten kívül történő tanítást kell értenünk, a szabad tanítás szervezete semmi egyebet nem jelent, mint a mai mellé egy újabb szervezet állítását” (Imre, 1907, 274. o.), ami a felnőttképzés megszervezésére irányult. 1914-ben Bajaszentivánon megalapítják az első magyar népfőiskolát, ami ugyancsak a vidék felnőtt lakosságának (főleg a parasztság) képzését célozta, melyet az első világháború miatt csak később követhetett a népfőiskolák számának növekedése.

Ugyan a magyarországi reform törekvések leginkább Budapestre koncentráálódtak, a századfordulóra felnevelődött egy igen erős értelmiségi réteg¹⁷ országszerte, köszönhetően a debreceni, budapesti (Műegyetem), kolozsvári, pozsonyi új egyetemeknek.

Magyarországon a történelmi fáziskésés következtében az életreform mozgalom is sajátos jegyeket mutat (természetesen tükrözi az általánosan elmondható tendenciákat: népesség növekedés, belső piac modernizációja, közlekedési, postai infrastruktúra fejlesztése, társadalmi mobilitás élénkülése). „Az agrárjellegű és a városi világ” párhuzamos, egyidejű jelenléte (Németh, 2005, 71.o.), illetve a parasztság polgárosodásának lassú és ambivalens folyamata következtében a paraszti kultúra erősödött, és a modern magyar művészet bizonyos ágai „a népi kultúra, a tiszta forrás” felé fordultak a XX. század fordulóját követően (Németh, 2005, 72.o.). Szalonok, szellemi műhelyek, mozgalmi körök, szerkesztőségek, társaságok, anarchista mozgalmak aktív működése jellemzi a korszakot.

¹⁷ Már a lányok előtt sem volt akadály, hogy egyetemi végzettséget szerezzék, sőt doktori fokozatot. Polányi (Pollacsek) Laura, a Polányi fivérek nővére (Pollacsek Mihályné, „Cecil mama” első szülött gyermeke), későbbi Striker Sándorné történelemből, esztétikából és angol irodalomból doktori fokozatot szerzett 1909-ben, sőt magániskolát nyitott az otthonában, ahova saját gyermekein kívül a Zeneakadémián éppen Kodályt zeneszerzésre tanító Koesler fia, Arthur Koesler is járt egy ideig (Országos Széchenyi Könyvtár Polányi hagyaték).

3. A felnőttek tanulása, a felnőttképzés tendenciái

„...a felnőtt tanulás minden felnőttképzés gyakorlat szívében helyezkedik el” (Merriam, 2008, 1. o.).

Általában már két-három éves korban rácsodálkozunk a világra, és elkezdünk kérdezni, és ez a „miért korszak” eltart egy ideig, még ha meg is tanuljuk magunkba fordulva folytatni az érdeklődést a körülöttünk lévő változó folyamatok megértése érdekében. Egy ideig természetes, hogy egzakt vagy legalábbis viszonylag könnyen érthető válaszokat kapunk, ám egyszer eljön a pillanat, és kezdenek nem maguktól értetődő, esetleg nem is vitathatatlan feleletek érkezni hozzánk, vagy választanunk kell többféle visszajelzés közül. És egyszerre megjelenik az életünkben a „kétely és a bizonytalanság” (Feynman, 2001, 13. o.). És ahogy telnek az évek, egyre kevesebben birkóznak meg a gyanakvás és a szorongás eme hatalmas felelősségével: megismerni, elemezni és próbálkozni megérteni a körülöttünk lévő univerzum és benne létezésünk körülményeit, működési mechanizmusait. Feynman szerint a tudomány lehet valami felfedezésének a különleges módja, de lehet egyfajta tudás mennyiség, és jelentheti valamilyen felfedezés hasznosságát is, hogy az a bizonyos felfedezés mire tesz bennünket képessé (Feynman, 2001).

A kompetenciák kifejezést a köznyelv manapság egyre gyakrabban használja¹⁸, és előfordul, hogy egyáltalán nem azt értik alatta, hiszen a kompetencia készségek és képességek együttesét jelenti, melyek segítségével valaki képes lesz problémákat megoldani bizonyos területen; és azt is kifejezi, hogy dönt, azaz hajlandó is arra, hogy használja a képességét és megoldja a problémát tudása, tapasztalatai, személyes adottságai segítségével (Falus, 2003; Nagy, 2010).

„Ahány ember, annyi észjárás.” (Mérő, 1997, 11.o.)

Sz. Molnár Anna 2009-es tanulmányában számos szempontot említ (testi működés, személyiség, tanulási motívum, előzetes tudás és tapasztalat alapján), mely a felnőttek tanulásának meghatározó és megkülönböztető eleme. Az oktatásban való részvétel, a folyamatos tanulás felnőttként is egyrészt az állandóan változó környezetünkhöz való alkalmazkodáshoz, közérzetünk javulásához, igényeink

¹⁸ A nemzetközi Google kereső több mint 30 millió, a magyar több mint 500 ezer találatot jelez a témakörben.

kielégítéséhez, személyiségünk fejlesztéséhez, lehetőségeink szélesítéséhez, illetve a társadalomba való beilleszkedéshez járul hozzá (Sz. Molnár, 2009).

Philip Coombs oktatásgazdaságtani szakértőként a hatvanas évek végén lenyűgöző információ és tényanyag nyomán végzett nemzetközi elemzést, és bizonyította az oktatási rendszerek válságát (1971). Már akkor világossá vált, hogy a társadalmi, gazdasági, technikai fejlődés ütemét és színvonalát az oktatás képtelen követni. Coombs 1971-ben magyarul is megjelent munkájában egyrészt a nemzetközi együttműködésben látta a megoldást¹⁹ (tudás és gondolatok, egyének, fizikai eszközök, berendezések, anyagok szintjén, Coombs, 1971, 155. o.), másrészt az ezek finanszírozásához szükséges pénzügyi források emelésében. Ezen belül az egyetemi szerkezetátalakítást sürgette, azaz a fejlődő országokban új intézmények alapítását, képzési struktúrák kialakítását, megvalósítását, a kutatási lehetőségek erősítését, az egyetemek közötti társulások szervezését különböző dimenziókban, a nemzetközi tudományos partnerségek elősegítését, támogatását. Már akkor tisztán láttatta, hogy a megoldást több szinten és több módon kell elkezdni, és a tanulás szinterei leginkább a nonformális és informális területekre helyeződnek át.

A felnőttképzés, felnőttoktatás, felnőttnevelés kifejezések körül is igen nagy a vita, országonként is igen eltérő elnevezésekkel élnek a szakemberek (weiterbildung, l'éducation populaire, l'éducation des adults, adult education, tehát a népművelésen át a továbbképzésig), és maguk a fogalmi rendszerek is szerteágazóak. Még Magyarországon belül sem egyszerű azonos terminus technikusokat felfedezni a felnőttek képzése, oktatása, tanulása, nevelése terén, holott a fogalmak között elméleti (gyakorlati) különbség fedezhető fel (Zrinszky, 1996).

Albert Sándor és Herdics György idézi Martinkó Józsefet: „...a felnőttképzés vagy andragógia a felnőttek oktatásával, képzésével, nevelésével foglalkozó tudomány” (2014, 7.o.), illetve Zrinszky László szerint „...a felnőttek...szakmai kiképzése,

¹⁹ „Az oktatás világméretű közös piaca” (Coombs, 1971, 153. o.) – a gazdasági javak racionalizálása érdekében létrejött közös piac nyomán említi Coombs, hogy valójában már működött abban az időben az oktatás terén is, és felteszi a kérdést, hogy lehetséges-e az oktatás „cserekereskedelem” olyan szintű szervezése, hogy a válság megoldásában szerepe lehessen. Abban az időben igen sok problémát vetett fel a népesség hirtelen megemelkedése következtében lezajló mozgások elindulása, az erőforrások hiánya, ezzel együtt a költségek hirtelen növekedése, az oktatás eredménytelensége (kimenet elvesztette aktualitását az igényekhez viszonyítva) és az oktatás hagyományaihoz való ragaszkodás (vendégmunkások, menekültek és azok leszármazottainak képzése, az oktatási színvonala, a felzárkóztatás, a költségek, a foglalkoztatottság, a munkanélküliség, a minőség kérdésköre, a technológia, a kutatás, a hatékonyság és természetesen az iskolán kívüli oktatás – formális, nonformális, informális oktatás megkülönböztetése, Coombs, 1971).

továbbképzése és átképzése.” (Zrinszky 2002, 163.o.), valamint a 2002-es Felnőttoktatási és -képzési lexikon szerint a felnőttoktatás „A felnőttnevelés azon területe, amely döntően ismeretnyújtáson és elsajátításon keresztül valósul meg” (Benedek, Csoma és Harangi 2002, 172. o.). Ugyancsak releváns fogalmak a felnőttek tanulása, az élethosszig tartó tanulás viszonylatában a **formális** (iskolai rendszerben folyó képzés, akár felnőttek számára is, ha intézményben folyik, és valamilyen kvalifikációval és okirattal jár), a **nonformális** (nem ad végzettséget, szabadon választható témakörben tanulás, és nem feltétlenül kapcsolódik valamilyen intézményhez) és az **informális** tanulás (amely a konvencionális élet során megszerezhető tudatos vagy véletlenszerű tudás, ami ugyancsak nem kapcsolódik oktatási intézményhez).

Napjainkban a felnőttek számára elérhető képzések és a felnőtt tanulás különféle formái szinte az élet minden területét áthatják, a világháló a felnőttek tanulása előtt is egészen új perspektívákat nyitott, és a témakörre vonatkozó kutatások is kiszélesedtek, illetve több tudományterület együttes vizsgálatát igénylik, akár már a felnőtttség meghatározása tárgyában is (Sz. Molnár, 2009). Korosztályonként is különféle szempontok és minőségek relevanciája mutatkozik, hiszen más kihívásoknak kell megfelelni fiatal felnőttként vagy érettebb korban. A formális oktatásban már nem elegendő egyetlen végzettséget igazoló oklevél megszerzése a sikeres társadalmi beilleszkedéshez, hanem kompetencia csoportok birtoklására van szükség, mely sokkal több időt, befektetett energiát igényel. Sz. Molnár Anna idézi Jürgen Zinnecker még az NSZK-ban lezajlott változásokról szóló 1993-as munkáját, amelyben a szerző “pszichoszociális moratóriumnak”-ként definiálja azt a türelmi időt, amellyel a fiatal felnőttek életkezdetek kitolódik az életfeladatokra való felkészülés nyomán. A modern társadalmakban tehát a felnőtté válás folyamatának ilyen mértékű megváltozása következtében a felnőtttség fogalmi meghatározása még összetettebbé vált (Sz. Molnár, 2009). A mai Magyarországon a felnőtt lét, a „felnőtttség” a rendszerváltás óta még erőteljesebben diverzifikálódik a piacgazdaság viszonyainak átalakulása következtében (Sz. Molnár, 2009), amit még inkább szétzilál a jogi szabályozás.

Az UNESCO szerepe általában az oktatás, a felnőttek képzése szemszögéből régóta nagy jelentőségű (Coombs, 1971, Delors, 1999), és 2017-ben már a tanuló társadalom kialakításának fontosságáról fogalmazott meg útmutatásokat (Loboda, 2017), ahol már nem állami, politikai irányítású az „oktatás”, hanem a tőlük független intézmények vezetésével folyik, és az egyén válik felelőssé a saját tanulási folyamatáért, a változásokhoz való alkalmazkodási készsége mértékéért (Loboda, 2017).

Mivel maga a fundamentum definiálása sem egyértelmű (felnöttség), a felnőttoktatás pontos meghatározása ebből következően még nagyobb kihívás elé állítja még a szakembereket is. A 2001-es OECD-kutatás végeztével valami eredmény mégis megszületett a felnőtt tanuló definiálására (“...olyan 25 és 64 év közötti felnöttek, akik már túljutottak a kötelező oktatás és képzés periódusán...” ; Sz. Molnár, 2009, 4.o.). Mivel az andragógia témakörében a felső korhatárnak nincs jelentősége, ezért mi is ennek meghatározása nélkül értjük a felnöttek tanulását, tehát azokra gondolunk, amikor felnöttek tanulásáról ejtünk szót, akik túljutottak a “kötelező oktatás és képzés periódusán” (Sz. Molnár, 2009).

A felnöttek tanulása témakörében vizsgálódásunk szempontjából a tanulásban való részvétel motivációja is jelentőségteljes. Roger Boshier például hat különböző magyarázatot talált (In. Sz. Molnár, 2009), de az életreformmal, az életminőség javításával kapcsolatos indoklás nem szerepel közöttük²⁰, holott véleményünk szerint ez lényeges szempont lehet.

Magyarországon a felnőttképzés alatt tehát elsősorban a szakmai képzéseket, a nyelvi képzéseket és az egyéb képzéseket értjük²¹. Klasszikus zenei téren ilyen jellegű képzés elvétve akad, inkább a felnöttek tanulása kategóriába sorolható szinte minden, a felnöttek számára elérhető zenei képzés és művelődés²². Éppen ezért a továbbiakban tehát inkább az életen át tartó tanulás vagy felnöttek tanulása kifejezéseket fogjuk használni, mert a zenei nevelés témakörében ezek a fogalmak fedik le azokat a területeket, amelyek vizsgálódásunk szempontjából relevánsak.

²⁰ „1. Társas kapcsolatok keresése: azokat a felnötteket jellemzi e motívum, akik szeretnek csoportban, másokkal együtt tanulni.

2. Társas ösztönzés keresése: sokan azért kapcsolódnak be valamilyen tanulási programba, mert magányosak, vagy unatkoznak, esetleg kapcsolati problémáik vannak.

3. Szakmai előrelépés: e tényező azoknak fontos, akik meg akarják tartani munkahelyüket, esetleg jobb munkát vagy előléptetést szeretnének.

4. Közösségi munka: a társadalmilag hasznos tevékenységért elkötelezettek fordulnak elő magas számban e tényező mentén, azért tanulnak, hogy közösségi munkájukat hatékonyabban végezhessék.

5. Külső elvárások: e kategóriába azok tartoznak, akik a családból vagy a munkahelyről eredő nyomás hatására vesznek részt képzéseken, és tanulásukat egyáltalán nem érzik „önkéntesnek”, sőt, kényszerként élik meg;

6. Tudásvágy: sokan a tanulás kedvéért tanulnak, nem számít nekik a tudás gyakorlati hasznosíthatósága.” (Sz. Molnár, 2009, 13.o.)

²¹ “D” képzési kör fogalma “a harminc óra képzési időt nem meghaladó időtartamú bármely képzés, vagy olyan, harminc óra képzési időt meghaladó időtartamú képzés, amely az általános műveltség növelését, megnevezhető szakképesítéshez, szakmai végzettséghez vagy nyelvi képzettséghez nem köthető kompetenciák fejlesztését célozza, hozzájárul a felnőtt személyiségének fejlődéséhez, a társadalmi esélyegyenlőség és az állampolgári kompetencia kialakulásához”

²² Az éneklés, a muzsikálás, a zeneszerzés, a zenei nevelés, a közönség “nevelés” folyamatai számos ponton érintkeznek a felnőtt tanulás színtereivel már létező formákban is, mint látni fogjuk, még ha nem is deklarált módon, és nem csupán azokat érinti, akik zenei alapképzettséggel rendelkeznek.

4. Kodály az élethosszig tanuló és tanító

Nádasi Alfonz bencés szerzetes atyát 1937-ben ismerte meg Kodály, amikor tudomására jutott, hogy Sopronban egy görög-latin szakos bencés tanár „Éneklő ifjúság” mozgalmat szervez. 1940-től már igen szoros barátság fűzte őket egymáshoz, a rendszeres találkozásokon, dialógusokon, gyónásokon kívül mély szellemi és lelki kapcsolat alakult ki a két férfi között. Nádasi Alfonz, bencésrendi szerzetes volt legnagyobb bizalmasa – Emma asszony szerint: „akivel Zoltán olyan dolgokról beszél, amikről még én sem tudok” (Nádasi, 2000, 8.o.). A tanár, karvezető, műfordító, Kodály élete végéig tartó görög stúdiumainak vezetője egészen más „arcát” ismerte Kodálynak. Vele oldott volt, visszaidézhetette magában az egykori diákot, ministráló fiút, olyan mélyen kitérhetette a lelkét, mint másnak soha. Nádasi Alfonz beszámol arról, hogy a heti rendszeres találkozásaik alkalmával Kodály igen gyakran állt meg felolvasás közben, letette a könyvet, és nézett maga elé, majd egy idő után, látszólag oda nem illő témakörhöz kapcsolódóan fogott magyarázatba. Az 1956-os eseményeket például már két évvel korábban megérezte. Éppen Periklészről olvastak abban az időben²³, amikor a külföldi média Kodályt hívta a magyar állam elnöki pozíciójába²⁴. Emma asszony aggodalmasan kérte több alkalommal a férjét, hogy ne vállaljon semmilyen politikai szerepet. Amikor a hú társ harmadszor is megzavarta Kodályt és Nádasit a beszélgetésben, Kodály csak ennyit mondott: „Megírtam a Te Deumban: Non confundar in aeternum, nem rendülök meg sohasem.” (Nádasi, 2000, 17.o.) Talán ez az elhatározás kísérte egész életében a zeneszerzőt, és nem csupán a politikával való kapcsolatában. Amit Kodály életfeladatának tartott, hogy javítson a körülöttünk lévő világon, hogy a zenei műveltséget eljuttassa a legkisebb falvakba, hogy minden magyar gyermek megtanulja a zenei írást és olvasást, hogy mi magyarok is „kollektív életforma felé” (Kodály, 1982, 215.o.) haladjunk; ennek rendelt alá mindent, még a zeneszerzést is. Úgy élt, mint egy nemzetközi diplomata, akinek magasrendű céljai érdekében a „gengszterektől” a pápán keresztül mindenkivel szót kellett értenie, hogy megvalósuljon, amiről álmódott. Ugyanakkor a bizalmasával folytatott beszélgetéseiből kiderül, amikor például Szophoklész Antigoné című művéről beszélgettek, hogy igen határozott kritikái

²³ Periklész jellemét foglalták össze, és arról beszélgettek, hogy akik életében nem tudták elfogadni, halála után kezdték csak értékelni mértékletességét, magasztosságát, szelídségét, feddhetetlen jellemét (Plutarkhosz leírása nyomán), Dr. Nádasi Alfonz (2000), 16. oldal

²⁴ Egy küldöttség látogatta meg Kodályékat, akik Galyatetőn üdültek (vagy húzódtak el a várható események elől), hogy meggyőzzék, vállalja el a pozíciót, de köztük volt Keresztury Dezső is, aki azért szánta el magát a mester zaklatására, hogy megóvja az esetleges rábeszélőktől.

érzéssel tudott fogalmazni: „... sokszor mondott csendesen egy-egy nevet: Kreónnál Sztálint, a többinél, jellemének megfelelően: „Íme a magyar paraszt. Haynau, Horthy, Árpádházi Szent Erzsébet, Szent Margitunk...” – asszociált egy-egy szereplő tulajdonságai kapcsán.

Ma már nehéz elhinni, milyen nehézségekkel kellett szembenéznie még a hetvenes években is a Magyarországon élőknek: többek között a privát szféra háttérbe szorításának kérdéskörével vagy az oktatáspolitikai anomáliáival. Azt sem lehet elképzelni, micsoda félelem hatotta át azokat, akik valamilyen oknál fogva nem akartak „beállni” a sorba. Voltak, akik igyekeztek magukat megvédeni, kivonni a központi irányítás alól, de ez a lehetőség keveseknek adatott meg, ráadásul kevesen voltak a bölcsek, előrelátóak, mint például Kodály, akinek Ovidius: A szerelem orvoslása („Kezdetben állj ellen!”) juttatta eszébe: „Különösen a háború után sokszor figyelmeztettem a kollégákat, ne paktáljanak a kommunistákkal. Volt, aki elfogadta, volt aki azzal érvelt, hogy csak egy kicsit közeledik hozzájuk. Hiába mondtam, ez olyan, mint amikor beteszted a kezedet a szembeforgó kerekek közé. Hiába vigyázol, úgymint behúznak.” (Nádasi, 2000, 17.o.)

Nádasi előtt a Tudományos Akadémiával kapcsolatos véleményét sem titkolta: „Akik gondolkodnak, nagyrészt gyávák, mások nem kapnak sajtólehetőséget, nagyrésztük pedig hajbókol...” (Nádasi, 2000, 28.o.), máshol: „Most jövök a Tudományos Akadémiáról. Szégyellek oda menni. Minden gátlás nélkül előre megbeszéljük elvtársaik bejuttatását, az arra érdemesek megakadályozását.” (Nádasi, 2000, 101.o.)

Abban a korban, amikor Kodály Zoltán született, a művelt magyar férfiakat még éltette „a magyar feltámadásba” vetett hit. A zeneóriás édesapját bencések nevelték Győrben. Kodályban tovább élt az a lelkeség, amely édesapja, sőt családja egész életére hatással volt. A nagyszombati, majd az Eötvös Kollégiumban eltöltött évek alatt Kodály ehhez a lelkeséghez olyan műveltséget, tudást gyűjtött, amellyel nem csupán diáktársai, de tanárai tekintélyét is kivívta. Ő maga a pedagógia nagyszerű segédeszközének tartotta az idézeteket, különös tekintettel az erények elsajátításában. „Componite mentes ad magnum virtuis opus.”²⁵ Egész életében az igazság megismerésének a vágya, valamint a tudatosság hajtották. Összeköt, alkot, költ (compono jelentései) – talán ezek a szavak

²⁵ Toldy Béla, Kodály hittanárára való emlékezése kapcsán jutott eszébe ez az idézet: „Komponáljátok meg lelketeket az erény munkájához (Készüljetekek lélekben az erény, a lelkierő nagy művéhez!” Dr. Nádasi Alfonz (2000), 77. oldal

jellemzik leginkább élete munkáját. „Katéchétának” tartotta magát, a szó szoros értelmében, aki „gyönyörködtet, hírül ad, tanít” (Nádasi, 2000, 80.o.), és bizalmasa tudta csak, hogy hogyan vélekedik saját magával kapcsolatban: „...prófétautódok vagyunk. Nemcsak azt mondják el a próféták, ami a jövőre vonatkozik, hanem azt is, ami a jelennek kell. Ez az én hitvallásom is!” (Nádasi, 2000, 82.o.)

„A galyai segédkántor”, ahogyan Kodály tréfásan nevezte saját magát²⁶, jellemében haláláig hű maradt ahhoz a lelki tisztasághoz, amelyben született. Mint a legnagyobbaknak megadatott, a maga útját járta („Rólam is azt gondolták a kommunisták, hogy a Kossuth-díjjal mássá tehetnek.”, Nádasi, 2000, 86.o.). És bár szeretett volna csak a komponálásnak élni, fiatalon megértette, hogy elvonulva a világtól, pusztán az alkotásaival nem tud eleget tenni a honfitársai életminőségével kapcsolatos elkötelezettségének.

Kodály a béke követeként egész életében hitt abban, és bármerre járt, közvetítette szerzeményein és megnyilatkozásain keresztül, hogy „a zene hivatása...a világegyetem örök harmóniáját tükrözni és hirdetni az embereknek, hogy megtanuljanak beleilleszkedni” (Kodály, 1982, 257.o.).

„Szeretem az embert; ezt az emberszeretetet félttem az emberektől, azért kerülöm őket; már amennyire kerülöm...”(Bónis, 2017, 51.o.). Kodály Zoltán lassan-lassan “olvasztotta fel magában a jeget”: “Már korán kezdett a bensőm védekezni a világ elől... Itt az én legjobb képem a Karszt...És talán ezért olyan nehéz engem érteni. Néha igazán azt hiszem, elvitettem az ajtót, mikor benyitottam ebbe a világba... Szóval nem lehet tagadni, ha rossz helyre nyitottam is, elég néznie van” (Bónis, 2017, 51.o.), és aki a hegyekben tett magányos látogatások után mindig visszatért az emberek közé, hogy tanítsa őket: “Mert gyermekek az emberek, jobbak és rosszabbak.” (Bónis, 2017, 54.o.). Kodály Zoltán Kodály Zoltán volt, senkihez sem fogható, aki idős korára is képes volt megőrizni tiszta, gyermeki, igényes, varázslatos világát és ami ennél sokkal több: képes volt megosztani velünk mesterművein keresztül, melyek ma is ragyognak.

“Aki alkot, visszafele nem tud lépni -
ha már kinőtt minden ruhát,
meztelenül borzong a végtelen partján,
míg fölzárkózik mögé a világ.”²⁷

²⁶ Többször helyettesítette a kántort télen, amikor az a nagy hó miatt nem jutott fel a hegyre.

²⁷ Szilágyi Domokos: Bartók Amerikában

Sokan sokféleképpen látták és látják őt ma is. Legtöbbünk számára zeneszerző, zenepedagógus, tudós géniusz, akinek sokan köszönhetjük, hogy megismertük az éneklés örömét, megszerettük a zenét, hogy élvezettel tudunk kalandozni a „zeneóceán”²⁸ birodalmában. Tanításával az édes anyanyelv ápolásán kívül megajándékozott bennünket egy olyan internacionális nyelvvel, amelyen szinte bárhol a világon megértjük egymást – legyen a másik bármilyen nemzethez tartozó, bőrszínű, korú, felekezetű, politikai nézetű, hitű. Bármilyen rendűek és rangúak vagyunk, amint énekelni, muzsikálni kezdünk, megszűnik a tér, az idő mindannyiunk számára, és belső világunk kitágul és az együtt éneklők, muzsikálók közösségével egybeolvad.

²⁸ Romain Rolland

5. A Kodály-életmű és a felnőttképzés, a felnőttek tanulása

„Menj ki a bárkából te és a feleséged, a fiaid és a te fiaid feleségei te veled.” (Mózes I. 8. 16.) – idézi Kodály Zoltán 1940-ben a Liszt Ferenc Társaság Folklorematinéján, hogy párhuzamot vonjon azzal a Magyarországot olyan sokáig sújtó, a fejlődésben hátráltató időszakkal, amely 300 évig tartó elnyomást jelentett (Kodály, 1982, 81.o.). Kodálynak és kortársainak köszönhetően kikerült a bárkából a magyar népzene is. Kodály Zoltán élete, alkotó tevékenységei középpontjában ennek az általa olyan nagyra értékelt kincsnek a megosztása körvonalazódott. Hitt a reneszánsz holland zeneszerző, Jacobus Vaet egyik motettájának üzenetében, hogy „A Muzsika, a kegyes Isten ajándéka, magával ragadja az embereket, magával az isteneket. A Muzsika meglágyítja a dacos szíveket és felemeli a komor lelkeket: a Muzsika még a fákat és a durva állatokat is megindíthatja.” (Kodály, 1982, 86.o.), és abban, hogy ha elmélyülünk saját nyelvünk, dalaink, hagyományaink, őseink tudása ismeretében, önmagunkban megerősödve maradhatunk fenn, és leszünk képesek képviselni érdekeinket Európában vagy a nagyvilágban (Kodály, 1982).

A történelmünk nyomán elszenvedett fáziskésés miatt minden szinten egyszerre forszírozta a nemzeti kultúra részeként a zenei nevelés elterjesztését, a közönségnevelést, egyszersmind, hogy mindenki számára hozzáférhetőek legyenek a zenei művelődés eszközei (Kodály 1982).²⁹ Kodály feltételezte, hogy az 1600-as években gazdag és szegény egyaránt ugyanazt a dalt énekelte. A jómódúak csak a tárgyi emlékeiket őrizték meg, csak a parasztember óvta meg „a lélek ősi bútorzatát.” (Kodály, 1982, 20.o.), ami azonban az egész magyar nemzeté. A Mester szívén viselte nemzete sorsát. Talán éppen azért, mert már gyermekként, majd bölcsészként a magyar nyelv gazdag világát szívébe zárta, és azoknak az embereknek az életét is, akikkel útjain találkozott, akik ráénekeltek a gyűjtő hátizsákjában súlyos teherként cipelt fonográf hengereire a lelki világuk tükeit jelentő szöveges dallamokat. Azok a népdalok, melyeket Kodály gyűjtései nyomán magáévá tett, és velük együtt annak a magyar népdalkincs gyűjteménynek az érzelmvilága, a dalolók olykor nyomorúságos életének emléke, talán ezek kötötték leginkább olyan gigantikus erővel a hazájához, honfitársaihoz, és talán a hit, hogy rajta is áll, hogy szebb legyen az élet (Kodály, 1982).

²⁹ „Aki ízlés nélkül ruházkodik, testi épségét még nem veszélyezteti. De a művészetben a rossz ízlés valóságos lelki betegség, amely kiéget a lélekből minden fogékonyságot. Elzárja a remekművekkel való érintkezéstől s így a belőlük áradó éltető fluidumtól, amely nélkül a lélek sorvad, összezsugorodik, s az ember egész lényé sajátos bélyeget kap.” (Kodály, 1982, 39.o.)

„Egy reménytelen, viszonzatlan, viszonzozhatatlan szerelem.” (Kodály, 1982, 5.o.) Bár fiatal korától kezdve jelentős időszakokat töltött külföldön, ez a szerelem mindig visszahozta, új lendületet adott háborúk, forradalom, szeretteinek elvesztése dacára, hogy megossa a zenét mindenkivel, akivel csak lehetséges, és ehhez a fenséges célhoz keresett és talált társakat, tanítványokat (Kodály, 1982). Amikor a népdalok kiadása szóba került, már akkor tudta, hogy azon túl, hogy egy gyűjteményben kell lennie a daloknak, meg kell ismertetni a nagyközönséggel, és könnyebb lesz elfogadtatni ezeket a kincseket, ha feldolgozzák őket.³⁰

Belátta, hogy a történelmi viszontagságok okozta több száz éves hátrányt nem lehet rövid idő alatt behozni, ugyanakkor igen pontosan érzékelte az akadályokat is a lehetőségek mellett. Igen kritikusan fogalmazta meg 1906-ban, hogy „A magyar társadalom túlnyomó része még nem elég magyar, már nem elég naív és még nem elég művelt arra, hogy ezek a dalok közelebb férközzenek a szívéhez.” (Kodály, 1982, 10.o.) 1949-ben pedig már „a legszebbnek” látta „a magyar zeneélet jövőjét”, mert néhány évtized alatt elindult az a folyamat, amit rendkívül lényegesnek tartott: „...a művészetet a néphez, a népet a művészethez közelebb vinni...” (Kodály, 1982, 215.o.).

Módszertani kérdésekben például Zoltai Mátyás Zeneelmélet és összhangzattan című művének kritikájában Kodály hangsúlyozza, hogy csak annyi elméleti tudásra van szükség, amennyi a gyakorlathoz feltétlenül szükséges, kiemelte viszont a rendszeres gyakorlás (tréning) jelentőségét (Kodály, 1982), ami ma is általános érvényű bárminemű tanulásban.

Már egyik 1937-es írásában megállapítja, hogy „a magyar műveltség határozottan vizuális típusú”, amivel arra céloz, hogy a magyar irodalom alkotásai olyan leírásokat produkálnak, olyan képi megjelenítést indukálnak, melyek a vizualitást fejlesztik egyfolytában. Az auditív befogadás fejlesztését azonban nem erősítették az abban az időben rendelkezésre álló magyar versek (Kodály, 1982).³¹

A zeneakadémiai hallgatók jegyzeteibe tekintve látta, hogy jelentős részük nem tud megfelelő annotációt készíteni. A jó kiemelésről Kodálynak az volt a véleménye,

³⁰ „Kell rá ruha, ha már behozzuk a mezőről a városba...Akár énekkarra, akár zongorára dolgozzuk, a kíséret mindig csak az elveszett mezőt és falut igyekezze pótolni.” (Kodály, 1982, 9.o.)

³¹ Hogy Kodály alkotásaiban hogyan kerül a hangsúly a vizualitásról az auditív, a kinezetikus területekre, sőt inkább jellemzően a minden modalitást érintő ingerekre, hogy milyen kompetenciák fejlesztéséhez kapcsolódik a kodályi életmű, ezt a dolgozatunk összefoglaló részében fejti ki.

hogy „önnevelés” (Kodály, 1982, 250.o.)³². Seregnyi, ma is hasznos tanácsot olvashatunk tőle 1951-ben született írásában a koncentrált figyelemről, a jegyzet egyéni jellegéről, az előadás hallgatásának hasznosságáról, tudatosságról. „Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.”³³ És bár hallgatóinak szánta elsősorban gondolatait, általános érvényű tanácsokat olvashatunk, mint tanulásmódszertani segédanyagot, mely az egész életen át tartó tanulást, a tudatos művelődést emeli ki („szüntelen továbbtanulásra, fejlődésre való törekvést... minden erővel ébrentartani, éleszteni...”, Kodály, 1982, 251.o.)

A szép magyar kiejtés versenyek zsűréjének tagjaként fogalmazta meg „A magyar kiejtés romlásáról” szóló gondolatait: bevándorlók hatása, a nem megfelelő oktatás (sok volt a beszédhibás gyermek), az irodalmi kiejtés hiánya, az idegen nyelvek elterjedése, olyan zenés darabok, melyek idegen nyelven, más hangsúllyal szólalnak meg (Adamikné, 2008, 3.o.).

Bár már háromszoros Kossuth-díjas, több külföldi egyetem díszdoktora volt, saját szerepét egyik könyve bevezetőjében így látta: „...félkézzel lantos, másikkal néptanító, kubikos, téglahordó, pallér, orvos, ami csak kellett, és szerettem volna minden egyéb lenni, amire csak szükség volt.” (Kodály, 1982, 5.o.) Több alkalommal fejezte ki aggodalmát, mert úgy látta, hogy “A magyar tömegek művelésével senki sem foglalkozik.” (Kodály, 1982, 207.o.), és tudta, hogy az ország folytonos “testi és szellemi megújításának forrása a nép... a nép gondozása voltaképp a nemzet fennmaradásának legfőbb biztosítója.” (Kodály, 1982, 202.o.)

Ha a Mathias Finger által korszakolt felnőttképzésre gondolunk, Kodály Zoltán mindhárom korszak eszközeit egyidőben alkalmazta, a műveltségismény átadását, belátva hogy a feszültségek csökkentésének, a szakadás megakadályozásának egyetlen módja: a nevelés. Ugyanakkor a zenei területen elindult egyrészt a népzenei szak, majd a tanítók posztgraduális képzése, tehát a zenei szakemberek képzése, továbbképzése, illetve a képzések reformjában is hatalmas szerepe volt. A kórusmozgalom, a népdalkörök tevékenységének támogatása, a zeneóvodák megszervezése, a zenei egészség-megőrzés érdekében tett fáradozásai az ember életterének korábban nem érintett régióit is lefedte, mert valódi célja nem volt kevesebb, mint a teljes ember nevelése³⁴.

³² „...nem egy tárgyban való előmenetel biztosítója... általános szellemi fejlődésüket terelik biztosabb vágányra. A külalak sem közömbös. A grafológia jellemet olvas ki az írásból. A térbeosztás grafikai érzéket fejleszt, világosan tagolja az anyagot...” (Kodály, 1982, 250.o.)

³³ „Az élet semmit se ad kemény munka nélkül nekünk, halandóknak.” Horatius.

³⁴ Az emberé, és számára mindenki csak ember volt. „Paraszt-ember: az embert hangsúlyozom, nem azt, ami elválaszt tőle, hanem ami közös vele. (Kodály, 1982, 31.o.)

Nem kerülhetjük el, mégha csak vázlatosan is, ha lehetetlen feladat is a hangzót láthatóvá tenni, hogy ne tegyünk említést Kodály Zoltán néhány kompozíciójáról, mint a magyar művelődés tárházának olyan forrásairól, melyek Magyarországon és a világ számos országában milliók számára nyújtanak hiteles képet az életreszóló élményeken túl a magyar népköltészetéről, balladavilágról, a lírai költészetéről (többek között Kecskeméti Vég Mihály, Szkhárosi Horvát András, Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Weöres Sándor művei alapján), a mesék birodalmáról, történelmünk évszázadairól, vagy akár népszokásainkról (pl. Villó, Gergelyjárás), gyermekjátékainkról (Angyalkert).

Amit 1906-ban megfogalmaz (28-as lábjegyzet), azt az 1920-as évekre megalkotja. Nem csak népdalok, de balladák, népmesék is bekerülnek a művészet dimenziójába.

Az alkotó ember szavainál hosszabb távon és sokkal erőteljesebben hatnak alkotásai. Már a művek keletkezésének körülményei, időpontja, a szövegek is igen sokoldalú képet mutatnak az alkotó felelősségvállaló lelkületéről, tanító attitűdjéről.ⁱⁱ

És természetesen a hallgatósághoz a szöveg és zene harmóniája jut el, az, amit Kodály, talán a magyar nyelv és zenei világ legnagyobb ismerője egy olyan kifejezőmód megteremtésével ért el, aminek segítségével “testet ölt maga az élő szöveg, maga a poézis...” (Ujfalussy, 1971, 10.o.).

Vikár László egyik írásában részletesen kifejti, hogy Kodály milyen hatalmas felelősségérzettel, gondossággal, precizitással végzett minden feladatot, mert soha nem a megbízatás körülményeit, fontosságát, egyéb tulajdonságait vette figyelembe. Ugyanúgy helyt állt, ha tudományos, ha művészeti, ha technikai, ha könyvelési vagy jogi teendőkről volt szó, példát mutatva munkatásainak (Vikár, 1982).

Alig múlt harminc éves, amikor kitört az első világháború, és még hatvan sem volt, máris egy újabb nehezítette Kodály alkotó tevékenységét, majd még azt is végig kellett néznie, amikor 56-ban magyar magyar ellen fordult; de semmi sem csökkentette lelkesedését, hitét abban, hogy „...itt valaha szebb élet lesz, sőt, szebb mint volt...” (Kodály, 1982, 6.o.). Bár Kodály, ahogyan ő maga írta, soha nem vállalt politikai szerepet, közéleti szereplőként tevékenységeiben és megnyilatkozásaiban, zeneszerzőként műveiben, illetve zenepedagógusként példamutató élete nyomán

nemzedékekre hatott látásmódjával, értékrendjével, hitével, eszményeivel. A tanítói szándék, a népnevelői szellemi beállítottság folyamatosan erősödött benne. Muzsikája még többről szól, vérükből való, a magyar népzeneből gyökerező, ám Európa irányába mutató stílus, amely ugyanúgy szól földművelőhöz, háziasszonyhoz, bolti eladóhoz, általános iskolás gyermekhez, zeneakadémista növendékekhez, egyetemi tanárokhoz, japán karmesterhez vagy éppen Magyarország mindenkori politikusaikhoz.

Bár saját gyermekét nem adott a világnak, és Nádasi Alfonzzal folytatott beszélgetéseiből érzékelhető, hogy foglalkoztatta ez a kérdés, de Pál apostolt olvasva nyugtatta magát: "...mégis mennyi utóda van, méghozzá milyen!" (Nádasi, 2000, 18. o.) Kodály követői ma is a világ minden táján folytatják a mesterüktől kapott módszer alapján nyugvó tudás terjesztését. Palló Imre írta róla: "Csak az a fa lehet terebélyes, amelynek gyökerei mélyen lenyúlnak az anyaföldbe. Kodály olyan terebélyes magyar tölgy volt, amelynek ágait és hajtásait a világ minden táján ismerik és csodálják." (Bónis, 2017, 132.o.)

„Az emberi lét és a világ megismerése egész életre szóló feladat. Minden életszakaszban azt kell megtanítani, ami az ember eszességének, uralkodásra való képességének és tökéletesedésre való alkalmasságának, különleges adottságainak érvényesülését elősegíti. A tanítás módja akkor helyes, ha az értelemnek mindig új gyönyörűséget okoz. Ha az ember megismeri a világot és benne magát, akkor e szilárd ismeretrendszer birtokában felismert rendeltetésének megfelelően fog cselekedni élete minden adott helyzetében. Ha minden ember élethelyzetének, lehetőségeinek megfelelően- és világismeret teljességének birtokába jut, akkor létrejön a belső, a külső béke, az együttműködés, a tökéletes társadalom."- írta 1670-ben Comenius. Ez az idézet lehetne a Lifelong Learning (vagy lehetne Lifetime Learning vagy Lifewild Learning vagy csak egyszerűen Learning), minden ember élethosszig tartó tanulásának – de akár Kodály Zoltán életének – mottója mint önmagával szembeni elvárás, és mint mások Mestere.

5.1 Népdaléneklés, népdalkörök, dalárdák

Az 1800-as évek első harmadában alakult a Pest-budai Hangászegylet, majd fokozatosan formálódott a magyar zenei képzés (1802-ben jelent meg „A kótából való klavírozás mestersége” című magyar nyelvű segédanyag) 1875-ig, amikor Liszt Ferenc elnökletével és Erkel Ferenc igazgatása alatt elindult az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia működése (Dobszay, 1984).

A legjelentősebb katolikus és református templomokban már rendszeresen megszólaltak a kórusok (kántus), és a XIX. század második felében fénykorát élte a dalárda mozgalom. Dobszay László történeti írása szerint 1000 kórustag vett részt az 1868-as dalárda találkozón (1984). Dobszay azt is kiemeli, hogy a katonáskodás és a nyári napszámos munka elterjedése segítette a különféle területek dalainak cserélődését, megismerését, az új stílusú magyar népdalok, a magyar nóták, illetve a szórakoztató muzsika népszerűsödését (1984).

A népdal Kodályt emlékeztette galántai gyermekkorára, amikor a cselédlányok és „a mezítlábas pajtások” osztották meg vele dallamaikat, majd a középiskolás évekre, ahol a felvidéki énekeket ismerte meg délutánonként társaitól (Rajeczky, 1972, 251.o.). 1903-ban döntötte el, hogy doktori disszertációját a magyar népdalok témakörében írja, és Vikár Béla, a Kalevala fordítójának segítségét kérte, aki Kodály és Bartók előtt jelentős szerepet töltött be a magyar népdalgyűjtés történetében (Rajeczky, 1972). Kodály számára a gyűjtés tudományos tevékenység és művészi élmény ötvözete volt („...olyan emóció, hogy csak a művészet hatásával vagy a szerelemmel hasonlítható össze...”, Legány, 1982, 26.o.), és Zoborvidékre, Nógrádba, Hevesbe már „az új zenei nyelv, a tudományos feldolgozás és a társadalomnevelés hármasság hajtotta...” (Rajeczky, 1972, 253.o., Kodály, 1982, 26.o.).

Rajeczky Benjámint (1972) Kodály egy idős „jóakaróját” idézi: „...aki maga is tud komponálni, minek járkal falun olyan dalok után, amiket minden cseléd tud”, és amire Kodály többek között 1929-ben is megadta a választ: „Százhangú orgona a magyar népzene, mindenre van hangja, a szelíd tréfától a tragédiáig.” (Kodály, 1982, 20.o.) A népdal „... az egész a magyarság lelkének tükre.” (Kodály, 1982, 20.o.)

Mint Prométheusz, a titán, aki az előrelátó névvel büszkélkedhetett, és még Zeusz eszén is túl tudott járni³⁵, Kodály a magyar népnek a népdalokat adta oda, amelyek az ő lényének „kitéphetetlen részét” tették (Kodály, 1982, 53.o.), hogy megossza velünk „a magyar lélek ezeréves mélységéből” fakadó „nép örök arcát”, „a monumentális heroizmus hangját” (Kodály, 1982, 54.o.).

Kodály azt vallotta, hogy csak a néphagyományra lehet építeni, az lehet a biztos alap. Abban az időben a cigányzenekarok által közvetített zene igen közkedvelt volt, és Kodály arra számított, hogy a népünk hagyományait idéző dalaink kellő népszerűsítést követően ugyancsak elnyerik a közönség tetszését (Kodály, 1982). Az 1920-as évek közepére Kodály és Bartók 3000 különféle dallamra tett szert.

Hogy mennyire nem volt természetes népdalaink ismerete az első világháború előtt, jól reprezentálja Bárdos Lajos, Kodály tanítványának története, aki, bár hegedülni tanult, brácsázott, a népdalokkal mégis csak katonakorában ismerkedett meg, „de csak a morzsáival” (Mátyás, 1996, 12.o.) „...a felsöpört pápai utcától kezdve a Snájder Fáni szoknyájáig...”. Csak később eszmélt rá arra, hogy miért dalolták a legnagyobb örömmel a „Látod-e babám, látod-e babám amott azt a nagy hegyet...” kezdetűt (Mátyás, 1996, 12.o.). Miután Kodály megismerte a magyar népdalok varázslatos világát, mint vérbeli tanár, tudós, valamiképpen közkinccsé akarta tenni azokat, meg akarta az élményt osztani másokkal. Egyrészt kíséreteket írtak Bartókkal (tízhez Kodály, tízhez Bartók), és kiadták, majd feldolgozni kezdték gyűjtéseik egy részét kompozícióikban. „Minden nemzet azt tekinti klasszikus művészetének, amely legtöbbet fejez ki a nemzet lelkéből, a legtökéletesebb formában. Kik a mi zenei klasszikusaink? Nincs más zenénk, amely a magyar lélekbe mélyebben világít bele, tömörebb, ércnél maradandóbb eredménnyel. A magyar népdal a par excellence magyar klasszikus zene.” (Kodály, 1982, 35.o.) Kodály úgy vélekedett, hogy népdalaink ismerete a nemzeti közösséghez tartozást jelenti; először a magyar népdalokban kell elmélyülni, és a fiatalok csak azt követően fedezzék fel más népek dalait, természetesen mindegyiket a maga nyelvén. Kodály a népdalokat megfelelőnek tartotta a nyelvekben való elmélyülésre is (Kodály 1982).

³⁵ Amikor bika áldozatot akartak felajánlani az emberek az isteneknek, nem tudták, hogy megtarthatnak-e maguknak egy részt, s ha igen, melyiket. Prométheusz sietett a segítségükre, aki, miután feldarabolta a bikát és a bőrből két zsákot készített, a csontokat, egyéb darabokat helyezte az egyikbe, míg a húst a másikba, és felajánlotta Zeusznak, hogy válasszon. Zeusznak a csontokkal teli zsákra esett a választása, de ahogy az lenni szokott, az emberekre háritotta haragját, és megtagadta tőlük a tüzet. Prométheusz azonban ellopta az emberek számára a tüzet, hogy ne legyenek kiszolgáltatottak az állatoknak, hogy készítsenek eszéközöket, szerszámokat, hogy tudatos életet tudjanak élni.

5.2 Kóruséneklés, kórusmozgalom

„Elvadult tájon gázolok: Ezt a vad mezőt ismerem,
Ős buja földön dudva, muhar, Ez a magyar Ugar.”³⁶

Bár Kodály tiltakozik Ady víziója ellen egy helyen, valamiképpen mégis csak ilyen lehetett a helyzet a „legyilkolt” magyar kultúra régióiban (Kodály, 1982, 190.o.)

“A magányos próféta hangja összecsendült a magára hagyott nép hangjával...” (Tóth, 1953, 86.o.) A magyar népdalok iránti odaadó rajongását, a költészet zeneiségét ötvözte Kodály kórusműveiben, balladáiban, gyermekjátékaiban. Szerzeményei nem egyszerűen zenei aláfestések vagy gyakorlatok, hanem a magyar többszólamú vokális zene megszületését jelentették, melyen keresztül felsejlett a magyar nép felbecsülehetetlen értékű nyelvi világa, harmóniát teremtve “az élet melegét” sugárzó muzsikával (Nádasdy, 1976, 419.o.).

Kodály Zoltán életművének a magyar és nemzetközi kórusrepertoárra, kórusmozgalomra való hatásáról több önálló dolgozat született, és még jókora potenciált kínál a tudományos kutatások terén. Ez a dolgozat csupán arra igyekszik érveket sorakoztatni, hogy milyen sok szálon kapcsolódik Kodály életműve a felnőttek tanulása, az élethosszig tartó tanulás színtereihez, ezért csak igen vázlatosan érintjük a témakört.

Kodály tehát tisztán látta, hogy ismereteket kellene gyűjtenünk más népektől. A XIX. század végén, a XX. század elején még nem csupán a művelt ifjak, de az egyszerű mesterségeket tanulni vágyók körében is természetes volt, hogy Németországban, Franciaországban töltöttek néhány évet, hogy elmélyítsék tudásukat, és visszatérve hazájukat gazdagítsák. Az angol kórusiskolákkal kapcsolatosan szerzett tapasztalatok talaján, a magyar népdalkincset feldolgozó kórusművek megismerésével terjedt el a kóruséneklés. Eleinte ez a folyamat a “dalárda-szellem” felélesztésével³⁷ indult, majd 1934-ben már úgy nyilatkozik Kodály, hogy a vegyeskaré a jövő, és minden magyar gyermek számára elérhető kell, hogy legyen a “lelki erőforrás” (Kodály, 1982, 50.o.), hogy majd az iskolai énekkarok is erősítsék a dalosünnepek megszervezését, ahol nem az egymással való megküzdés, erőpróba kerül középpontba, hanem az együtt alkotás élménye (Kodály, 1982).

³⁶ Ady Endre: A magyar Ugar (részlet)

³⁷ A dalárdákkal kapcsolatban Kodálynak az volt a véleménye, hogy inkább maradjanak, és meg kell próbálni a művészi színvonalukat emelni. Mint az evangéliumi kertész: „Uram, hagyjuk meg még az idén, körülásom, megtrágyázom, hátha gyümölcsöt hoz jövő nyáron? Ha nem hoz, kivághatod azután!” (Kodály, 1982, 52.o.)

Szabolcsi Bence egyik írásában hangsúlyozza (1928), hogy Kodály nagy hozzáértéssel, a kórustechnikájában különbözőképpen közelített a női és gyermekkarokhoz (természet hangjai), és egészen másként a férfikarokhoz (aktív cselekvés, szenvedély). Tóth Aladár 1953-ban született írásában azt is kiemeli, hogy Kodály kórusaiban az egyszerű kis kánontól a legbonyolultabb megoldásokat alkalmazó vegyeskarokig az ember élete tükröződik (olykor évszázadok embereinek élete), ami azt is jelentheti, hogy egyetemes megoldásokat keresett, mindenkihez igyekezett utat találni kórusművein keresztül, hogy minél többek számára legyen a karéneklés vonzó, hogy benne mindannyian összezsindülve, összeolvadva eggyé váljanak.

Kodály azzal kapcsolatban, hogy miért is olyan alapvető a karéneklés, így nyilatkozott: „Ha egyrészt igaz is, hogy fejlett karéneklés csak nagymértékben szolidáris társadalomban lehetséges, másrészt kétségtelen, hogy a karéneklés fejleszti a társadalmi szolidaritást. Lebontja az osztályok közötti választófalakat. E tekintetben távoli, de nem elérhetetlen ideálunk lehet az angol falusi énekkar, amelyben a földesúr és családja mellett ott sorakoznak alkalmazottai s a földműves és iparos lakosság minden arravaló tagja.” (1982, 52.o.) Mint majd látni fogjuk, seregnyi kutatás foglalkozik ezeknek a gondolatoknak a tudományos szintű igazolásával.

Cirkuláris okságra hívta fel a figyelmet a kottaolvasás, illetve a kóruséneklés, valamint “az énekbeli fellendülésünk” között (Kodály, 1982, 120.o.). Minél kevésbé foglalkozunk a kottaolvasás fontosságával, annál nehezebb a kóruséneklés³⁸, annál kevesebb kórus marad, minél kevésbé hangsúlyos a kóruséneklés, annál kevésbé fog menni a kottaolvasás, mert akkoriban csak próbákon, illetve a templomi istentiszteletek alkalmával a zsolttáros könyvekben láttak kottát az emberek. A nők részvételének hiánya ellen több írásában is kifogást emelt. Egy helyen részletezte, hogy a magyar

³⁸ „A gimnáziumban színvonalas zenei és kulturális élet folyt, volt egy nagyon jó fiúkórus. Annak következtében, hogy a gyerekek hangja elkezdett mutálni, nem énekelhettek tovább, így átalakult férfikarrá. Az énektanárt elbocsátották, és attól fogva én vezettem a kórust, bár még akkor nem tudtam kottát olvasni... Ezt valahogy át kellett hidalni, ezért elmentem általam ismert kórusokhoz, ott megtanultam az összes szólamot, és az énekkarnak azokat betanítottam, és férfikarként folytattuk a munkát... Kottát olvasni a Honvéd Együttesben tanultam meg, mert ott kezdetben napi két szolfézsóra volt. Forrai Miklós irányított bennünket, aki a zeneakadémiai karvezető tanszak szolfézs anyagát tette át hozzánk, azt kellett tanulnunk, és év végén a szabadság előtt vizsga volt. Kettesével mentünk be vizsgázni, és akkor bicinium-okat kellett énekelni, lapról olvasni, elméleti kérdésekre válaszolni, meg mindent. Ez annyira komoly volt, hogy aki nem felelt meg a szolfézs vizsgának, annak felmondtak. Soós Sándor volt a honvédségi kórusoknak az egyik szervezője. Én egyébként nem tartozom a kiváló lapról olvasók közé, már csak azért sem, mert átkerültem az Operába... ott tanuló karok stb. Ott mindent kívülről kellett tudni: újra meg újra elismételtük ugyanazt, huszonötös, ötvenötös is, ha kellett. Aki ott lapról tudott olvasni, az unatkozott és visszafejlődött. Hát minék olvassam le, mikor ezt huszonötös elénekeljük...” (Fetykó Judit, 2013, 32.o.)

társadalomban a nő és a férfi egyenrangú a munkában, az élet terheinek a viselésében, ugyanakkor csak a templomban énekelhettek együtt a férfiakkal. A harmincas évek közepére már nem volt szokatlan, hogy a család nő tagjai is dolgozzanak, ugyanakkor szinte csak férfiak énekeltek karokban. Kodály a vegyeskarban látta az európai kulturális közösséghez való csatlakozásunk zálogát, aminek a megvalósításához azonban („kertészekre”), karvezetőkre volt szükség (Kodály, 1982, 57.o.).³⁹

Bárdos Lajos, aki Kodály első zeneszerzés kurzusán végzett, így emlékezik arra az időre, amikor a kis budai templomi kórus karvezetője lett a húszas évek elején: „Nagyon szerény kis képességű társaság volt, egyetlen szoprán-énekes tudott csak kottát olvasni. Amíg a fiúkat tanítottam, a lányok horgoltak, ha a lányok énekeltek, a fiúk kártyáztak.” (Mátyás, 1996, 14.o.) És nem csak a kottaolvasással volt probléma, hanem a repertoárral is. Bárdos Lajos, mivel nagyon kevés olyan darabot talált, amit kórusa el tudott énekelni, kénytelen volt maga kórusműveket írni a kórus számára, amit azután mindig egyszerűsíteni kellett, hogy végül megbírkózzanak vele a tagok. Ez azonban nemcsak a kórust fejlesztette, de a szerző is eljutott oda, hogy „énekszerű” darabokat komponáljon. Bárdos kórusművei, melyek „könnyűek és magyar hangúak” (Mátyás, 1996, 57.o.) sokat segítettek, hogy arra a „magaslatra” jussanak a magyar kórusok, melyet Kodály és Bartók kórusművei képviseltek, hogy azoknak is legyen esélye, akik Bárdos cserkész-kórusából indultak (Mátyás, 1996).

A harmincas évek elején a két Kodály tanítvány, Bárdos és Kertész Gyula 800 előfizetéssel, ám 5000 példányban indította útjára azt a kottás folyóiratot, amely nagy mértékben támogatta a magyar kórusélet fellendülését (Magyar Kórus), majd 1934-ben az Énekszó című kiadványt, amely az iskolákban folyó zenei neveléshez nyújtott segítséget. Ezt követte az Éneklő Ifjúság, a Zenei Szemle, amely a zenetudományt képviselte és a Zenepedagógia, amely a hangszerrel oktató tanárok számára biztosított szakmai támogatást (Mátyás, 1996). A Magyar Kórus nem csupán a magyar kórusélet kibontakozásához járult hozzá, hanem a zeneszerzőket is lelkesítette, hiszen azon túl, hogy teret kaptak szerzeményeik megjelentetésére, a kórusok buzgón tanulták az újabb és újabb alkotásokat. Kodály így vall arról az időszakról, amikor tanítványai megalapították a Magyar Kórust: „Ez fillérékért adott kiadványokat, olyanokat, amiket a

³⁹ „...elmaradottságunk oka nem a dalosok képességében, hanem vezetőikben keresendő.” (Kodály, 1982, 203.o.)

kapitalista vállalkozók pengőkért adtak. Így sikerült megkezdeni a tömegek nevelését...”, ezeket a műveket „a szegények kincsévé tenni.” (Kodály, 1982, 254.o.)

Az „Éneklő Ifjúság” mozgalom ötlete Bárdos Lajos feleségétől származott, és végül 1934 tavaszán nyolc kórus részvételével megrendezték a Zeneakadémián a koncertet, amelyen az összkart a kórusok körben a karzaton, oldalerkélyen, a színpadon énekelték. Mátyás János könyvében Bárdos Kodályt idézi „...új táblára könnyebb rajzolni, mint az összekarcolt, régi táblákra...”, ami annyit tesz, hogy a fiatalokat tömörítő kórusokkal sokkal gyorsabban tudott haladni a fejlesztő munka, mint a régi dalárdákkal (1996, 35.o.).

A kóruséneklés mozgalommá válása a 30-as években (és a 60-70-es évektől ismét) nem csupán a felnőttek folyamatos zenei fejlesztését jelentette, de a közönség ízlésének formálását, egyszersmind a karvezetők, a kórusművek szerzőinek innovatív haladását, sőt a kóruséneklés és annak hatásaival kapcsolatos tudományos vizsgálatok elindulását.

Feketéné Szakos Éva az ezredforduló utáni, az andragógiát leginkább alakító tényezők között említi a globalizációt, amit Glatz Ferenc még „planetáris kulturális térségnek” nevez (2008). Az országok közötti tudástranszfer a kórusirodalomban régóta jelen van, de a világháló adta lehetőségek felerősítették a folyamatot az utóbbi években (2014). Kodály 1949-ben nyilatkozta: “Mióta az eszemet tudom, látom, hogy a világ a kollektív életforma felé halad. Ennek természetes zenei kifejezője a karének.” (Kodály, 1982, 215.o.) A kóruséneklésben egyre intenzívebben valósul meg a Feketéné Szakos Éva által leírt jelenség, hiszen évente több alkalommal nyílik lehetőség a kórusban éneklők számára, hogy Magyarországon (Kórusok éjszakája, egyéb kórusfesztiválok, versenyek, találkozók) egy-egy nemzet találkozóin (pl. 2019-ben ismét Észtországban), nagy európai együtt éneklő alkalmakon (Európa Cantat) megosszák, bővítsék, kicseréljék tudásukatⁱⁱⁱ.

Az információs-kommunikációs technológia fejlődése ugyancsak hatással van a nemzetközi kórusmozgalom modernizációjára (Feketéné Szakos É., 2014). Ma már akár az is könnyedén megvalósítható, hogy a föld különböző pontjain lévő kórusok egy adott időpontban együtt énekeljenek.

5.3 Zenei munkaképesség-gondozás

„Már fiatal korban meg kell szerettetni a testmozgást az emberekkel, tudatossá kell tenni jelentőségét. Egyben meg is kell tanítani mindenkit arra: a különböző életkorokban, a különböző életkörülmények között milyen sportolás a legmegfelelőbb.” (Bárány, 1959)

A problémaorientált felnőttoktatási stratégia, melyet Csoma Gyula vetett fel 2005-ben és Feketéné Szakos Éva elemzésében is úgy kerül elő, hogy a felnőttek egy-egy képzésre a saját nehézségeikkel jelennek meg, és még a képességeik bővülésénél is fontosabb az, hogy életük bármely területének harmóniáját visszaállítsák, hogy pontosan arra a kérdésekre kapjanak választ, amelyek számukra életbevágóak (2014).

Németh János kultúrakutatással foglalkozó szakember egyik előadása alkalmával fogalmazta meg azt, hogy kultúra már akkor is létezett, amikor az ember még nem is tudott róla, célozva arra, hogy nem azáltal születik meg valami, hogy megfogalmazzuk mibenlétét. De igazán élővé akkor válik egy fogalom, amikor definíciót kap. Ugyanígy transzformatív tanulás is létezett már Kodály korában, sőt amióta létezik az emberiség, de valójában a 90-es évek második felében Mezirow definiálta először. Azt a megállapítást tette, hogy ez a tanulási típus a felnőttek sajátja, és akkor még csak azt a témakört feszegette, hogy hogyan, milyen mértékben tud megváltozni az ember világszemlélete (Merriam, Sh., 2008)

Szinte ahányan vagyunk, annyiféle feltételezéssel élünk, különböző elvárásokkal vagyunk egymás iránt, különböző nézőpontjaink befolyásolják gondolkodásunkat, hiedelmünket, cselekedeteinket. 1997-ben Mezirow még úgy vélte, hogy a perspektivikus transzformáció oka valamilyen személyes vagy szociális krízis, vagy természeti katasztrófa, amely az egyén létezésének az alapjait ingatja meg (Merriam, Sh., 2008).

Kodály levelezéseiből az derül ki, hogy igen gyakran betegeskedett, tehát valószínűleg ezért is foglalkozhatott olyan sokat az egészséges életmóddal, azzal, hogy hogyan tudja magát egyensúlyban tartani. Naponta testedzést végzett, rendszeresen túrázott, úszott, télen korcsolyázott. Dr. Bárány István cikkében (1959) hosszabban kifejti, hogy „a zeneművészeknek is elengedhetetlenül fontos a rendszeres sportolás, de csak olyan mozgásokkal, amelyek kiegyenlítő hatásúak, olyanokkal, amelyek nyújtó és lazító hatásúak, s egyben testileg, szellemileg frissítenek, üdítenek”. Kodály többször hangot adott annak, hogy a művészek körében igen gyakoriak az idegrendszeri gyengeségek, kimerültség, fizikai fájdalmak a megerőltető, hosszas, kimerítő gyakorlástól, intenzív munkától, illetve egyéb betegségek is előfordulnak (Pásztor, 2009).

Végül az 50-es évek végén Dr. Kovács Géza orvos, kutató, aki maga is zeneértő, zeneszerető ember volt, vállalta a kutatást, és a zenei egészségvédő program kidolgozását (Pásztor, 2009). Teljesen új módszertant alkotott: a zenei munkaképesség-gondozás stratégiai rendszerét. A módszertan szellemi örököse Dr. Pásztor Zsuzsa zenetanár több egyetemen adja tovább ezt a tudást, illetve felnőtt zenészeknek is tart egészségmegőrző foglalkozásokat. Mára ez a módszertan a muzsikusként számára valóságos életreform program, amely az egészséges zeneművész életvitelét teljes egészében felöleli, mint speciális edzésmódszert, a zenei gyakorlás és oktatás kívánatos technikai metódusát, és egyfajta attitűdöt. Nagy hangsúly van az élettani háttér ismeretanyagának megértésén (Pásztor, 2009). Ez az egészségmegőrző rendszer energetizál és a test egyensúlyának folyamatos fenntartását célozza, amit ma már Kovács-módszernek nevezünk^{40,41}.

Dr. Kovács Géza tervei között szerepelt a munkaképesség-gondozás tanszék létrehozása, egyetem utáni felnőttképzés indítása, egy intézet létrehozása, amely a témakörben további kutatásokat folytatott volna. (Pásztor, 2009).

Dr. Pásztor Zsuzsa továbbfejlesztette, amit Kodály felhívására Dr. Kovács Géza megalkotott, és létrehozta a mozgáspihenő mozdulatsorok módszertanát. Ezek a mozdulatsorok gyermekek és felnőttek számára egyaránt alkalmasak arra, hogy néhány perc alatt a keringés és a légzés új impulzusok hatására normalizálódjon, a szervezet felfrissüljön. A léggömbbel végezhető játékos feladatok a lágy mozdulatokat gyakoroltatják, miközben oldják a feszültséget. A labda segítségével végezhető játékok inkább élénkítenek, a reflexekre vannak jó hatással, illetve az ügyességet fokozzák^{iv}.

A továbbképzéseken résztvevő felnőttek ugyanolyan lelkesedéssel végzik a gyakorlatokat, mint az óvodáskorú gyermekek. A mozgáspihenő szinte mindenki számára alkalmas arra, hogy a fegyelmezett, görcsös koncentráció következtében kialakuló fáradtságból nagyon rövid időn belül felfrissüljön, és hatékonyan folytassa tovább a munkát.

⁴⁰ A foglalkozások közel egyórásak, többek között bemelegítő, nyújtó, erőnléti, levezető, egyéni és páros gyakorlatokat is tartalmaznak, igen sokoldalúak, játékosak élményszerűek.

⁴¹ A módszer hűségese híve a mai napig Kurtág György zeneszerző és felesége Kurtág Márta, akik egy Dr. Kovács Gézához írt levelükben kijelentik: „Az, amit Te nyújtasz, jóval több, gazdagabb és fontosabb, mint óráidnak szerény neve: 'kondicionálás'. Amit Te képviselsz, gondolati rendszer, pedagógiai és életvezetési koncepció, mely nem szorítkozik a tornagyakorlatokra.” (Pásztor, 2016, 3. o.)

5.4 Énekes foglalkozások

Vajon honnan származik a zene? A zenetörténészek fáradhatatlanul keresik erre a kérdésre a választ, de többnyire csupán feltételezésekkel kell beérniük. Talán kezdhethénk a hang, a hangzás élményével. Talán az emberré válás egyik lépcsőfokának is tekinthetjük azt a pillanatot, amikor képessé váltunk szétválasztani a különféle ingereket, a láthatót, a tapinthatót, az ízlelhető, a szagolható, a hallható. A túlélés eszköze volt az érzékszerveken keresztül érzékelés finomodása és azok együttes alkalmazásának elmélyítése. Megtanultuk, hogy milyen hangot hallunk, ha farkas közeledik, milyen, ha éppen vadászni való szarvas suhan a közelben, képessé váltunk a különféle madarak énekének megkülönböztetésére, sőt akár utánzására is annak érdekében, hogy lépre csaljuk őket, ha végképp nem volt más élelemre esély. Ezek a szinte öntudatlan tevékenységek még nem vezettek volna önmagukban muzsikához, pláne művészethez. Az emberiség azzal, hogy egyre nagyobb közösségeket alkotott, hogy képes volt erejét, tehetségét másokkal együtt alkalmazni a természettel folytatott küzdelemben, létrehozott olyan kapcsolatokat is, amelyek nem csupán a létfenntartást szolgálták, hanem új élményeket hoztak. Az emberi viszonyok egyre gazdagodtak, a sokoldalú érintkezés következtében az emberek érzélemlépe is fejlődött. Hogy mikor és hogyan kapcsolódott össze az érzelmek kifejezése a hangadással (talán ez is, mint a madaraknál, valamikor az emberiség életében is ugyanolyan ösztönösen működött) és hogyan lett a hangadásból muzsika, talán sohasem fogjuk megtudni. Csupán következtetni lehet mindabból, ahogyan például a csecsemő rácsodálkozik a világra, a mamája hangjára, majd a sajátjára, és amikor elég ügyes, kezdi próbálgatni és olykor jókedvűből fakadva, gögicselés közben megszületnek az első dallamok.

Amikor még természetes volt több generáció együttélése, a család hagyományai, a népszokások, gyermekjátékok, népdalok, néptáncok, és minden, ami az adott kultúrában lényeges és elengedhetetlen volt ahhoz, hogy a tagok a közösséghez tartozónak érezzék magukat, a közös értékek folyamatosan kerültek átörökítésre nemzedékről nemzedékre. A gyermekek beleszülettek a mondókák, az ölbéli játékok, lovagoltatók, a népdalok, a népmesék világába. Ráadásul kreatívan kellett lekötöni a kisbabák figyelmét, és ennek az egyik még ma is leghatékonyabb módja az éneklés, a mondókázás, a lovagoltatás, a höcögtetés, lógázás. A családmodell megváltozásával, a globalizálódó folyamatok erősödésével a régi közösségek keretei is fellazultak, átstrukturálódtak, és a régi értékek átadásának módja is megváltozott.

Kodály Zoltán, amikor a gyermekek zenei nevelésével kezdett foglalkozni, első kijelentéseiben az iskoláskort hangsúlyozta, tehát a 6-12 éves kort, mint leginkább alkalmas időszakot a zenei nevelésre. Szinte évtizedről évtizedre csökkent a kor meghatározása, míg el nem jutott 1951-ben oda, hogy „az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése.” (Kodály, 1982, 246.o.) Természetesen nem a ma egyre népszerűbb anya-magzat kötődésvizsgálatokra gondolt, hanem arra, ha az édesanya olyan környezetben nevelkedik, ahol természetes az éneklés, a zenei nevelés, akkor ezt fogja továbbadni gyermekének.

A zenehallgatás, a zenei előadói tevékenység, a zeneszerzés, a zenei memória, a zenei kutatói tevékenység, a zenetanítás, a zenei tanulmányok, valamint a kóruséneklés pszichológiai hatásvizsgálata rendkívüli módon előtérbe került az utóbbi évtizedben. A kutatások különféle szemszögből közelítik meg a kérdéskört, többek között a szocializációt, a fejlődést, a viselkedést és a terápiás nézőpontokat veszik figyelembe, tehát a zenei cselekvés lélektani összefüggéseinek feltárására törekszenek. Különösen hangsúlyosak azok a tanulmányok, melyek a zenei nevelés és a zenepszichológia közötti kapcsolatot igyekeznek feltárni. Már önálló folyóirat is létezik (*Psychology of Music*), és bár az aktuálisan fellelhető kutatások nyomán megjelenő cikkek egy része azt taglalja, hogy miért jó a zene a legtöbb ember számára, egyre több írás foglalkozik a zene és a zenei élmények testi, neurológiai folyamatokra (jutalom, motiváció, élvezet, stressz, szorongás, immunrendszer, szociális kapcsolatok és kötődés) gyakorolt hatásáról (Bithel, C.2014, Csépe, 2004, 2010, 2016, Falus, 2016, stb.). Természetesen ezek a hatások mérhetőek, ugyanakkor az esztétikai, az egzisztenciális hatásokról és tapasztalatokról sem szabad megfeledkeznünk, melyek igen jelentősek lehetnek, és nem feltétlenül mérhetőek.

A 2000-es évek első évtizedének második felében jelentek meg az első énekes foglalkozás vállalkozások Magyarországon kifejezetten kisbabás anyukáknak, melyek az Afrikából elterjedt Tulamama⁴² köröknél kezdetektől többet kívántak nyújtani. Erre az időszakra már felnőtt az a generáció, amely bölcsödébe járt, már csak heti egyetlen énekórán énekelhetett iskoláskorában, és gyermeke megszületését követően az édesanyák

⁴² Miután megszületett egy gyermek, az anya bekerült abba a körbe, ahol az édesanyák gyermeküket a karjukban tartva altatódalt énekelve ringatták a babájukat.

egy részében megfogalmazódott az igény, hogy ismerjék meg azokat a játékokat, amelyekkel sokat tehetnek gyermekük kiegyensúlyozottabb fejlődéséért.

Valóban a gyermekek zenei neveléséről szólnak ezek a foglalkozások? A kisbabák hallásfejlesztéséről? Netán mondókák, egyéb kedves rigmusok tanításáról? Bár a „Kerekítő” védjeggyel ellátott baba-mama foglalkozások módszertani kézikönyvében „országos pedagógiai kezdeményezés”-ként definiálja Karner Melitta, és Kovács Judit, az alapító a babák beszédértésének, ritmusérzékének, memóriájának, figyelmének, mozgáskoordinációjának fejlesztésére hívja fel a figyelmet, ezek az alkalmak lehetőséget teremtenek a szülők, nagyszülők, a kisbaba közvetlen környezetében élő felnőttek számára, hogy megismerkedjenek (vagy felelevenítsék tudásukat) a magyar néphagyományban fellelhető örökséggel.

Az egyre-másra megjelenő kisgyermekes alkalmak nem csupán a gyermekek, de a szülők számára is új kultúrát teremtenek. A babás-mamás-papás foglalkozás tehát értékek teremtésén fáradozik azzal, hogy a közösen átélt élményeken keresztül mintát ad a szülőknek a gyermekek zenei nevelésének elindítására.

A vállalkozások egy része összetett, ezek a családtervezéstől a gyermeknevelésen át teljes körű szolgáltatásokat igyekeznek nyújtani (Mini Manó, Babaszoba, stb.). Léteznek olyan kezdeményezések, amelyek a zenei nevelésre összpontosítanak, és működésüket többféle módon szervezik, az egyéni vállalkozástól a világrengető terveket célzó elképzelésig (Cili Zenebölcsije, Ringató, Kerekítő). A foglalkozásokon a szülők és a gyermekek aktivitása is nagyon különböző, előfordul, hogy a babák (sőt eleinte a szülők is) teljesen passzívak (PicRingató), illetve leginkább olyanok, amelyben a picik is részt vesznek, amennyire kedvük engedi.

A foglalkozások általában harminc percesek, barátságos, oldott légkörben zajlanak. Mivel az a cél, hogy a szülők otthon is énekeljenek gyermekükkel, ezért a foglalkozásokon az egyes dalokat, mondókákat többször is eléneklik, sőt hétről hétre a korábban tanultak is felelevenítésre kerülnek. A foglalkozásokon kizárólag élő énekszó és élő hangszeres előadás megengedett, aminek a foglalkozásvezetők nagy jelentőséget tulajdonítanak a zenei ízlés formálódása szempontjából. A gyermekeket nem kényszerítik a foglalkozásokba való bekapcsolódásra, mert tisztában vannak azzal, hogy a kitartó figyelem még nem jellemzi a résztvevő korosztályt. A Ringató és a Kerekítő foglalkozások zenei anyaga a kodályi hagyományokra épül, a magyar néphagyományból ránk maradt dalokat, játékokat egyszerű mozgásokkal kísérik. Gróh Ilona, a Ringató alapítója szerint ezek a játékok a művészeti nevelés alapjai, és fontosnak tartja, hogy

éppen a megfelelő mennyiségű zenei ingerrel vegyük körbe a kicsiket. A Ringató foglalkozások jelentőségét a családok életében a zenei képességek fejlődése mellett az érzelmi nevelésben, illetve az édesanya és gyermeke közötti kapcsolat erősödésében látja. A játékok általában a bevezetőt követően feszültséggel telítődnek, majd a csattanójukon keresztül eljutnak egy derűs, boldog feloldódáshoz, ami a gyermekek számára megtanítja a katarzis átélését, amit fokoz, hogy a hozzátartozókkal együtt szerzik az élményt.

A Ringatóra 3-4 hónapos gyermekekkel érkeznek az édesanyák, édesapák, nagymamák, nagypapák, rokonok először, és általában egészen a kicsik óvodáskoráig kísérik őket, ugyanakkor igen gyakori, hogy gyermeküket váró leendő édesanyák is résztvesznek a programokon.

Különleges formája a Ringató foglalkozásoknak a PicRingató, mely 2016-ban nyolc kórházban indult el, és a koraszülött osztályokon tartózkodó csecsemők szüleinek nyújt segítséget abban, hogy a babák az élő énekszó, az élő hangszeres muzsika áldásos hatásaiban részesüljenek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az édesanyákban az éneklés hatására oldódik a feszültség, és a gyermekek állapota is javul.

Striker Sándor felvetése az, hogy kulturális hagyományaink fogva tartanak bennünket, és minden (akár nemzetközi) összevetés, összehasonlítás ellenére, ragaszkodunk hagyományainkhoz, eljárás módjainkhoz, saját megoldásainkhoz. Hogy mindezek mögött éppen saját „kulturális immunrendszerünk” áll? (Striker, 2015, 129.o.) Információ hiány? Egyszerűen önálló alkotási vágy? Már a 20. század elején világossá vált, hogy Dalcroze, Orff, Kodály⁴³, Suzuki és mások módszerei jól elférnek egymás mellett a nagyvilágban a zenei nevelés területén, és közös alapként határozható meg az, hogy a gyermekek zenei nevelésére koncentrálnak, de hatásuk a felnőttek tanulására kétségtelen. Bizonyára vannak biológiai hasonlóságok és vannak kulturális különbségek a különféle módszerekben, melyek feltárása még várat magára.

Azt, hogy a korai gyermekkori zenei nevelés milyen hatással van a gyermek fejlődésére, nagyszámú vizsgálat igyekszik bizonyítani. Csépe Valéria szerint a gyermekek fejlődése során a művészeti tevékenységek, a mozgás agyi hálózatokra gyakorolt hatása összefüggésben lehet a beszéd, a nyelvi értés, az olvasás, a korai matematikai fejlesztések biológiai alapjaival (2004). Williams és munkatársai ausztráliai longitudinális kutatásuk során azt tapasztalták, hogy többek között a koncentrációs készség, a szókinés, a számolási készség, az érzelmi szabályozás és a proszociális

⁴³ Ádám Jenőnek nagy érdemei vannak a módszertan megszületésében.

készségek fejlettebbek azoknál a gyermekeknél, akik a szüleikkel rendszeresen együtt énekelnek (2015).

Azzal azonban, hogy ugyanez a zenei nevelés milyen hatással van a szülőkre, hogy van-e közvetett, közvetlen hatása, a tudományos szakirodalom csak elvétve foglalkozik. A mai kor módszerei lehetőséget adnak a kisgyermekkorai zenei nevelés felnőttekre gyakorolt hatásának vizsgálatára. A korai gyermekkorai zenei nevelés a felnőttek tanulásának és tanításának gazdag színtere lehet, hiszen a szülők ritmuskészségének fejlesztését, daltanulását, játékos módszerek elsajátítását, a mindennapos éneklés népszerűsítését célozza, a közösségben rejlő értékek, a gyermek-szülő kapcsolat elmélyülésének, megtapasztalásának lehetőségét is hordozza, és az életminőség szempontjából is témérdek jótékony hatása lehet, amelyet érdemes tudományos igényességgel vizsgálni. A zenei és élettani hatásokon túl – mivel ebben az időszakban a szülők egy része érzékenyebb, nyitottabb, főként az egészségesebb, a tudatosabb életvezetésre – ezek a foglalkozások akár komplexebbé formálva, a kisgyermekes szülők számára lényeges egyéb ismeretek átadására is alkalmassá tehetők.

5.5 Felnőttképzés módszertan és zenei nevelés

Amikor a zenei nevelés szóba kerül, talán legkevésbé a felnőttek tanulása, felnőttképzés jut eszünkbe, mint ahogyan a kóruséneklés sem elsősorban az oktatás kategóriában szerepel a köztudatban, ha már mindenképpen osztályozni szeretnénk, hanem inkább a közművelődés tárgykörben találjuk. Mint ahogyan a felnőttek tanítása speciális tudást és tanítási képességet követel meg a felnőttképzőktől, a kodályi zenei nevelés a szakmai tudáson túl igazán kreatív, különleges, izgalmas módszertani megoldásokat rejt a felnőttek és a gyermekek tanulása számára egyaránt. Gondoljunk csak a gyermekek körjátékaira, ahol az éneklés, a mozgás, a figyelem, a látás, sőt még a kézfogáson keresztül az érintés is szerephez jut, tehát egyszerre több modalitáson keresztül érvényesül a zene, a szöveg hatása, ráadásul játékos megoldásokkal élménnyé alakítva, „kommunikálva egymással”. Ugyancsak példaértékű megoldásokat leshetünk el, ha egy szolmizációs gyakorlatra gondolunk, amikor az egyik kézzel mutatjuk a szolmizációs jeleket (kinesztetika), közben olvashatjuk a kottát (vizualitás), miközben halljuk azt, amit énekelünk (auditivitás), és ha csoportban tesszük (pl. osztályban a gyermekek), akkor még számos más terület is bevonódik.

Ha felnőttképzés módszertanról ejtünk szót, talán a legegységesebb kapcsolódási pont a kodályi zenei nevelési rendszerhez a résztvevő központú módszerek közé tartozó csoportmunka⁴⁴ és egy felnőtt kórus munkájának összevetése. A kórus, leginkább formális csoport esetében közös célként többek között az együtt éneklés, a harmonikus együttműködés, a koncertekre való felkészülés, a csoport életben tartása, a sikeres szereplések, a katarzis együttes átélése, egyfajta színvonal megőrzése, repertoár létrehozása, stb. fogalmazhatók meg. A követendő érték maga az értékteremtő alkotó folyamatok generálása, fenntartása. A kórusok leginkább primer csoportot alkotnak, melyre jellemző a közvetlenség, gyakran erős kötődés alakul ki a tagok között, és a szocializációjuk szempontjából lényeges közeg maga a kórus (Kraiciné, 2012). A legtöbb énekkart, bár létszámát tekintve nagycsoport, mégis a kiscsoportra vonatkozó tulajdonságok jellemzik, hiszen az azonos kórusban éneklők között nagyon bensőséges kapcsolat tud kialakulni, erős kohézió jellemző, főként ha megteremtik hagyományaikat (kirándulások, táborok, utazások), megszületnek a normák (próbák időpontja, helyszíne,

⁴⁴ „A csoport olyan egyének összessége, akik közös célok és követendő értékek érdekében, viszonylag hosszabb ideig együttműködnek, interaktív kommunikációban vannak, és összetartozónak vallják magukat.” (Kraiciné, 2012, 124.o.)

próba előtti előkészület, pakolás, fellépőruha, kották hogyan jutnak el a tagokhoz, fellépés előtt mennyi idővel kell érkezni, beéneklés, kinek hol a helye a színpadon, kik énekelnek szólót, nagyobb kórus esetében szólamvezetők választása, stb.). A kórus egy végeláthatatlan hosszú (akár élethosszig tartó) csoportmunka, tanulás (és tanulási folyamat⁴⁵) ami nem egyetlen alkalomra, projektre, egyetlen feladatra jön létre, hanem a kommunikáció legmagasabb szintű régióiban (testi, szellemi, lelki szinten⁴⁶). Bár a tagok aktívan részt vesznek a csoport tevékenységében, és többnyire nincs köztük hierarchia, általában a kórus rendelkezik egy kórustitkárral, aki az operatív és adminisztratív menedzseri feladatokat ellátja, és egy karvezetővel (karnagy), aki a kórus legfőbb szellemi vezetője. Általában a karnagy választja ki a kórus számára megfelelő színvonalú műveket, az ő instruálásával és segítségével folyik a tanulás, tehát ebben mindenképpen másként működik, mint a csoportmunka, ahol a résztvevők irányítanak. A teljesítés azonban a kórus esetében is együtt történik, hiszen az esetleges szólampróbákat követően (szólamon belül is természetesen együtt) az összkar már a tagok zárt rendszerben történő „feladatmegoldása”.

A kóruséneklés igencsak fárasztó tevékenység (mint a csoportmunka általában), emellett idő- és munkaigényes. Fontos, hogy minden tag egyformán kivegye részét a munkából (felkészüljön), együttműködjön a kórustagársakkal, a karvezetővel. A kórus olyan csoport, ahol az egyéni teljesítmény annál jobb, minél magasabbfokú az együttműködés, ahol az individuum kizárólag a közösségen belül, annak részeként értelmezhető, de kulcsfontosságú. A kórus összetétele természetesen nem lehet tetszőleges, hiszen lényeges a megfelelő szólamarányok fenntartása. A rendszeres fellépések lehetőséget adnak (bár pusztán az együtt éneklő alkalmak is) a katarzis együttes átélésére, ami nem csupán az egyének belső világát gazdagítja, de a csoportot, mint egységet, mint az együtt alkotók közösségét is.

Kispálné Horváth Mária felnőtt tanulók körében végzett kutatása egyrészt arra is kiterjedt, hogy a kompetencia- és tudásgyarapodás a felnőttek jóllétére, társas kapcsolataira is kedvezően hat (2017). A nonformális tanulási tevékenységek (művészeti

⁴⁵ A kórusirodalom végtelen számú opciót nyújt a tanulásra, illetve a kórus a maga fejlődésével, a tagok cserélődésével, változásával (érettebb korba érés) egy permanens tanulási lehetőség (egymás tanulása, különféle személyiségű emberekkel való együttműködés kialakítása, elfogadás, a fellépések helyszíneire való alkalmazkodás stb.).

⁴⁶ A kórusmű elsajátítása alapvető feladat a kórustag számára (szellemi), az énekléssel a korábban már ismertetett testi folyamatokkal minden egyes tag hozzájárul a mű megszólaltatásához, ami akkor csendül fel művészi színvonalon, ha pszichésen is ráhangolódik mindenki magára a műre, illetve a karnagy mozdulataira, mimikájára.

tevékenységek is, mint a kóruséneklés) leghangúlyosabbak: „sikerélményhez jutás, pozitívabb életszemlélet, látókör-szélesedés, napi gondok elfelejtése, kitartóbbá válás és önbizalom-növekedés”. Beigazolódni látszik, hogy a nonformális tanulás egyben élményt nyújtó foglalatosság, és csak kis mértékű negatív hatása (némi szorongás attól, hogy nem teljesít jól) van a felnőtt jóllétére (Kispálné, 2017).

Bár az andragógus szakemberek körében sem egyértelmű az andragógia létjogosultsága, megkülönböztetése a pedagógiától, a zenei nevelés azonban határozottan az a terület, ahol a felnőttek esetében sajátos módszertani megoldásokra van szükség a tudás átadásához, illetve a kellő motiváció felkeltéséhez is, tehát a pedagógiai és andragógiai elvek, technikák, eljárás mód, de a stratégiák és tanulás-tanítás folyamatai is különbözőek. Talán sokan gondolják úgy, hogy kizárólag gyermekkorban lehetséges ének-zenei vagy hangszeres tanulmányokat folytatni („...«botfűlű vagyok» – kiáltással messze fut előle”, Kodály, 1982, 38.o.). A pedagógusképzés még nem terjed ki a felnőttekkel való (főleg a felnőttkorban kezdő) speciális foglalkozásra sem az ének, sem a hangszeres képzés terén. Polgár Erzsébet zongora-művész tanár nagy tapasztalattal rendelkezik a felnőttek zongora és szolfész tanításában. Véleménye szerint bár a tananyag azonos, a tanári hozzáállás azonban egészen más kell, hogy legyen. A felnőttek értő módon tanulnak, számukra az értő zenélés fogadható el. Míg a gyermek csak „érzi” a zenét, a zene formálja a gyermeket, kamaszkortól kezdődően (és természetesen felnőttkorban is) válik képessé megérteni bizonyos szerkezeti összefüggéseket, és maga is képes a zenét formálni. Míg a gyermeket az érzésein keresztül, a felnőttet szellemiségén és az érzelmein keresztül egyszerre lehet elvezetni a zene érzelmi átéléséhez.

És hogy gyermek és felnőtt, férfi és nő, fiatal és érettebb korú életében miért is olyan jelentőségteljes a muzsika? „A zene elemei külön-külön is értékes nevelő eszközök. A ritmus figyelmet, koncentrációt, határozottságot, beidegző képességet fejleszt. A dallam az érzés világát nyitja meg. Az erőfokok változása, a hangszín: hallószervünk élesítője. Az ének végül oly sokoldalú testi működés, hogy testnevelő hatása is felmérhetetlen, – ha tán valakinek a léleknevelés nem volna fontos. Egészségi haszna közimert...” (Kodály, 1982, 95. o.)

5.6 A Kodály-életmű és a tudomány

„Volt benne valami krisztusi. Nemcsak külsejében – ez sokaknak feltűnt –, hanem legbelsőbb, rejtett lényében is. Távoli volt és közeli, gyöngéd és kérlelhetetlen, szűkszavú és szókimondó, komoly és derűs, nagyvonalú s a legcsekélyebbet sem elhanyagoló.

De nem hogy most ilyen, máskor meg olyan lett volna: egyszerre volt ő ilyen is, amolyan is. Nem úgy viselkedett, mint aki önmagát keresi, vagy éppenséggel mások tetszését; olyan inkább, mint aki egy belső hangra figyel szakadatlanul. Az irányítja percről percre. A haragvó-szelíd Jézus képét ezért tudta zenéjében is úgy megörökíteni, mint kívülről senki más.”⁴⁷ (Bónis, 1994, 217.o.)

A század elején eleinte magánlakásokon indult el a magyar népzene kutatás, majd folytatódott a Zeneakadémián, a Néprajzi Múzeumban, és csupán 1953-ban kapott állandó helyet, amikor megalakult a Magyar Tudományos Akadémia Népzene Kutató Csoportja, természetesen Kodály Zoltán vezetésével. Mintha minden támogatta volna a magyar népzene ügyét, még a technikai háttér is folyamatosan fejlődött, lehetőség nyílt a felvételek biztonságosabb tárolására, sőt a “házi” hanglez, majd az UNESCO jóvoltából a hangosfilm készítésre (Vikár, 1982). A kutatómunka egyre több tudományterület bevonásával és egyre több szinten, szüntelenül növekedő kutatói csapattal haladt⁴⁸.

A nemzetközi kapcsolatok az International Folk Music Council elnöki tisztségén keresztül is folyamatosan erősödtek, és ezek az ismeretségek formálták Magyarország diplomáciai kapcsolatait is, melyek mentén kutatási tapasztalatok, eredmények cseréje is beindult (Vikár, 1982), és a magyar népzenei gyűjtő és feldolgozó tevékenység

⁴⁷ Szedő Dénes ferencesrendi szerzetes, költő, több Kodály mű szövegírója, aki húsz éven át viselte Kodály egyik ingét, mint Elizeus Illés próféta köpenyét, ő látta így.

⁴⁸ A Népzene Kutató Csoport 1953-tól folytatta a Kodály-csoportban megindult munkát, az egyetemes magyar népzenei kiadvány hangzó anyagának gyűjtését, kottázását, rendezését, a kötetek szerkesztését és kiadását: 1951-ben megjelent a Magyar Népzene Tára első kötete a Gyermekjátékok, majd a Jeles napok, Lakodalmások, Párosítók, Siratók. 1973-ban az alkalomhoz nem kötött népdalok közreadását kezdték el, „zenei rend”-ben. A rendet Kodálynak 1948 óta legközelebbi munkatársa, Járdányi Pál dolgozta ki 1958–1965 között; ő alakította ki a magyar népzene kéziratos lejegyzéseinek harmadik zeneileg rendezett gyűjteményét, amely ma (Dobszay László és Szendrei Janka által az 1970-es években újrendezett formában) többszáz ezer adatot (népdallejegyzést) tartalmaz. 1961-ben hívta Kodály a Népzene Kutató Csoport tagjainak sorába Vargyas Lajost, Rajeczky és Járdányi mellett a hatvanas–hetvenes évtized népzene kutatásának harmadik irányító személyiségét. Mind a népzene tipologikus rendezése, mind a történeti népzene-anyag gyűjtése és feldolgozása, illetve a vizsgálódások kiterjesztése a középkori magyar zenetörténetre, mind az archívumi technikai- és nyilvántartási módszerek és rend kidolgozása hatást gyakorolt a nemzetközi népzene kutatásra is, különösen azután, hogy 1964-ben Budapesten tartotta konferenciáját az International Folk Music Council, amely népzenei rendszerezéssel foglalkozó munkacsoportot hozott létre (Vikár, 1982).

nemzetközi hírnévre tett szert, melynek tanulmányozására a mai napig megannyi külföldi tanár és művész látogat különféle felnőtteket érintő képzésekre, szemináriumokra.

Ugyancsak jelentős eredmény Kodály nyomdokain haladva a Bartók Archívum fejlesztése, ami a hatvanas–hetvenes évek fordulóján már lendületet kapott. A Zeneművészeti Főiskola Zenetudományi szakáról kerültek be a fiatal kutatók az intézménybe, ahol zeneelméleti és zenetörténeti kutatások folynak ma is. A jelentős feltárások eredményeképpen a megnövekedett kutatói csoport 1972 óta a Zenetudományi Intézet keretén belül végzi munkáját. A Népzene kutató Csoport és a Bartók Archívum – Zenetudományi Intézet egyesített könyvtára tudományos gyűjtemény, amely a kutatóintézeti segédkönyvtár állományát és jellegét messze meghaladja.

Kodály tudományos tevékenységéről az Akadémiai Értesítő is több alkalommal beszámol. A magyar népzene címművéről így ír: Kodály Zoltáné „a legnagyobb keresztmetszete a magyar népzene kialakulásának.” (1941, 41.o.). 1945-ben taggá (1946, 14.o.) és 1946-ban az Akadémia elnökévé választották (1946, 1.o.), amely tisztsége 1949. november végén járt le, amikor nem választották meg újra.

Kodály tudományos területen is számottevő tanítványának egyengette útját. Többek között Vikár Lászlót arra ösztönözte, hogy gyűjtő- és kutatómunkát folytasson az obi-ugoroknál, Szabolcsi Bencét zenetörténeti tudományos tevékenységre inspirálta (Beethoven), Sárosi Bálint is Kodály hatására indult Etiópiába, hogy életművükkel járuljanak hozzá a magyar nép művelődéséhez, az egyetemes magyar kultúra fejlődéséhez.

Nem csupán a zenetudományt, hanem más tudományterületeket is inspirálnak a mai napig a kodályi életműre épülő eredmények, és ennek részletezése önálló szakdolgozatnyi lehetőséget kínál. Ilyen terület többek között az eyetracking elemzés, amely napjainkban népszerű eszköz a módszertani elemzésekben (Búzás, 2014), az éneklés hatása a testi-lelki egészségre, a transzfervizsgálatok, a agyi rétegvizsgálatok, a zene terápia alkalmazási módjai, sőt a szexualitás és a zene, de még a speciális zenei hangzás és az orgazmus kapcsolatának a tanulmányozása is (Forrai, 2016).

5.7 Felnőttképzés, zenei továbbképzések, átképzések

Kodály a húszas években már tudta, hogy „a legfogékonyabb korban” kell a zenetanítást elkezdni, még pedig úgy, „...hogya ne gyötrelmem, hanem gyönyörűség legyen...” a gyermek- és népdalok megismertetése, és ez az intenció megalkottatta a tíz kötetből álló Magyar népzene sorozatot (Kodály, 1982, 39.o.). Az énektanítás megszervezésének folyamatát egy helyen a testnevelés fejlődéséhez hasonlítja (ahogy „a régi tornamestertől a testnevelő tanárig” eljutottak, Kodály, 1982, 40.o.). Azt is hangsúlyozta, hogy a legkisebb településen is fontos, hogy szakmailag és emberileg felkészült tanárok tanítsanak.⁴⁹ Azonban tisztában volt azzal, hogy néhány év alatt nem lehet megoldani a magyar zenei nevelés ügyét, elegendő tanár megfelelő színvonalú képzését, ezért javasolta már 1929 táján átmeneti megoldásként a tanfolyami továbbképzést.

Ma sincs ez másként. Bár a magyarországi felsőoktatás nemzetközileg elismert zenepedagógusokat képez, általánosságban az ének oktatás színvonala még mindig nem közelít Kodály álmához, holott több szinten is folyik töretlenül a felnőttek képzése, átképzése. A Magyar Kórusok Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége (KÓTA) szakmai felügyelete alatt folyamatosan jelennek meg szakmai továbbképzések többek között népdalkör vezetők, népzenei együttes vezetők, énekes és hangszeres szólisták részére. A Nyári Egyetem keretein belül korhatár nélkül bárki jelentkezhet zenei továbbképzésre. Félévente kerül sor az egyéni és csoportos énekhangképzési ismeretek közvetítésére, illetve ezen kívül alap- és középfokú népzenei művészeti-oktatói képzések, táborok is módot adnak a fejlődésre. A KÓTA tanfolyamain kívül fellépési lehetőséget biztosít az általa szervezett hangversenyeken,⁵⁰ illetve rendkívül aktív szerepet vállal a magyar kórusélet szervezésében, koordinálásában versenyek, fesztiválok, szimpóziumok, konferenciák szervezésével (pl. karnagy konferencia).

Ugyancsak jelentős tevékenységet folytat a Magyar Kodály Társaság, mely Kodály Zoltán teljes szellemi hagyatékának ápolását és népszerűsítését végzi: koncerteket, konferenciákat, tudományos és tudományos ismeretterjesztő előadásokat,

⁴⁹ „Sokkal fontosabb, hogy ki az énektanár Kisvárdán, mint hogy ki az Opera igazgatója. Mert a rossz igazgató megbukik. (Néha még a jó is.) De a rossz tanár harminc éven át harminc évjáratból öli ki a zene szeretetét.” (Kodály, 1982, 43.o.)

⁵⁰ (Magyar Kultúra Napja, Éneklő Ifjúság Napja, Zene Világnapja, Október 23-a tiszteletére, Magyar Kórusok Napja és egyéb alkalmakon.)

vetélkedőket szervez, illetve pályázatokkal segíti a tevékenységét erősítő tudósokat, művészeket.

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem részeként tevékenykedik a Kodály Intézet Kecskeméten, melynek ugyancsak kiemelkedő érdemei vannak a magyar és nemzetközi zenei felnőttképzés területén. Folyamatos módszertani fejlesztések nyomán képzik és továbbképzik a zenepedagógusokat.

5.8 Közönségnevelés

„Opera az, keresztyén atyámfiái, amikor az ember, ezt a rövid mondást: «Hozz nekem egy ital bort!» ilyenformán ereszti ki a torkából: hóha-hiha hohohohozz neéékem ehehehegy ihatututuhohoho bolobolobort.”(Kodály, 2007, 119.o.) Igazán szellemesen, de sajnálatos módon nagyon is hűen ábrázolja a magyar viszonyokat a Mester, aki 1964-ben, a kecskeméti ének-zenei iskola új épületének avatásakor idézte Jókai beszámolóját egy operaelőadásról. Még a 60-as években sem volt más a helyzet Kecskeméten sem, bármilyen gyönyörűséges színházépülettel büszkélkedhetett már akkor is a város. És még folytatja tovább Jókai gondolatainak felolvasását, hogy érzékeltesse, milyen nagy lemaradásban vagyunk⁵¹.

És akkoriban nemcsak az opera, de a zenekari muzsika sem állt sokkal közelebb az átlagemberhez: „Elszédültem e titok mélysége elől, melyben mélyebbre elmerülni módomban lett a rögtön megzendülő nyitány alkalmával. Ez a nyitány igazán remek valami. Bátran kimondom: még egy szép csárdással is kiállja a versenyt.” (Kodály, 2007, 120.o.)

Kodály már 1929-ben felhívta a figyelmet a közönségnevelés jelentőségére (hogy „életszükséglete a magasabbrendű zene”, Kodály, 1982, 45.o.). És már akkor látja azt is, hogy nem feltétlenül pénzügyi akadályai vannak az igényesség kialakításának. Majd 1939-ben ismét szóvá teszi, hogy „...feltétlenül ki kell ragadni a magyar közönséget zenei felfogóképességének mai kezdetleges állapotából.” (Kodály, 2007, 79.o.)

Ugyancsak ez idő tájt nyilatkozik arról, hogy 1925 előtt nem gondolta, hogy neki az oktatással kellene foglalkozni, mert azt hitte, hogy az iskolában minden kifogástalanul működik, és akkoriban bizonyos volt abban, hogy a zenei hallásfejlesztéssel az iskoláskort követően már nem érdemes foglalkozni (ez sajnos még ma is általános nézet). Egy alkalommal, amint a szokásos sétáját róttá a budai hegyekben, egy bokorban elbújva

⁵¹ „Továbbá mikor a hős szerelmet vall: «szívem elraboltatott», először ő mondja egyedül, aztán mondják ketten, hárman, végre valamennyi inas, közkatona, paraszt és silbakon álló strázsa, mind egyszerre énekli ugyanazt az érzékeny mondást. Így tart ez mintegy öt percig. S mikor vége van, megint újra kezdik: «szívem elraboltatott». Azután kettő, három, aki jobban bízik a hangjához, előlép a sűgőlyukig, gyönyörű nótákat énekel minden elképzelhető húzó, fűvő, ütőmuzsika közreműködése mellett. A szöveget sem a hallgatónak, sem az éneklőnek nem múlthatatlan feladata tudnia. Hanem ezek nem olyan énekesek ám, édes atyámfiái, mint talán a diákok kántusa. Először vannak köztük olyan hangú asszonyszemélyek, hogy mikor megszólalnak, az ember azt gondolja, mennyországból hallja a hangokat. Azok a leírhatatlan játékok, a hang minden kifejezése még a fülemülénél is furcsábbak. Az se csekély mesterség, hogy annyiféle ember, aki mind más szerepet énekel, a taktus szerint összevágó módon tudjon felelgetni, egyszerre belekapni a másik szavába. Midőn a legrettentőbb módon ütik az öreg dobot, fűjják az üres fát, negyven ember úgy harsogtatja az éneket, hogy reng a föld bele, a karmester egyet int, akkora kis pálcával, mint a plajbász, és csitt! – egyszerre elhallgat öreg dob, klarinét, furulya és negyven torok. Aztán újra int a plajbásszal, akkor meg olyan halkán zendül meg az ének és a zene, mintha távoli szélzúgáa volna, melybe harangszó és búcsújáró ének vegyül, ábrándozó pacsirta dalával. Nohát, ilyenforma az opera.” (Kodály, 2007, 119.o.)

figyelte az éneklő tanítóképzős lányokat, és döbbenet hallgatta a jövő nemzedék tanítóit, „...műsoruk koronája Schneider Fáni volt...” (Kodály, 1982). Ez az élmény gyökeresen megváltoztatta a neveléssel kapcsolatos gondolkodásmódját. Tehát némi iróniával kijelenthetjük azt, hogy Schneider Fáninak köszönhetjük a zenei nevelési rendszer kidolgozását. A relatív szolmizációt kellett olyan eszköztárral ellátni, amely alkalmassá tette olyan program kialakítására, amely a legegyszerűbb képességekkel rendelkezők számára is megfelelő volt a zenei alpműveltség elsajátítására. Ádám Jenőn kívül Kerényi György, Rajeczky Benjámín, majd Szőnyi Erzsébet, Forrai Katalin, Dobszay László és Szabó Helga tevékenységének köszönhető az, hogy a zeneóvodától a professzionális zenészképző intézményekig minden szinten kidolgozásra került egy egységes rendszer.

Bár 1868-tól az általános iskolai kötelező tanterv része volt az énekóra, amellyel talán ugyanolyan hatást lehetett elérni, mint ma egy átlagos, nem zenei tagozatú iskola a heti egyetlen énekórájával, ami arra semmi esetre sem elegendő, hogy bármilyen fejlesztő munka történjen. 1958-ban – amikor már több mint hetven ének-zenei iskola működött Magyarországon, melyek nevelő hatásától várta Kodály elsősorban a széles körben elterjedő mives zenei ízlés kialakítását – élcelődött az üzemekbe látogató szimfonikusok fogadtatásával kapcsolatban, mert a munkások elutasították a produkciót az ebédidőben, nyugodtan kívántak táplálkozni: „Igazuk volt: hisz éppen arra kell nevelni a magyart, hogy csak az a zene igazi, amely mellett nem lehet enni-inni. Mint ahogy a Nemzeti Színházban sincsenek asztalok a nézőtéren.” (Kodály, 1982, 317.o.)

1962-ben a pénzügyminiszterhez írt nyílt levelében részletesen kifejtette a műveltségben oly elmaradott magyar társadalommal kapcsolatos aggodalmait. Végigszaladva a magyar történelmi múlt következményein, javaslatokat fogalmazott meg, illetve erős kritikával illette az akkori gyakorlatot, valamint azokat a terveket, melyek a külföldre vándorló magyar zenészek rendkívül magas számához, illetve a jogdíjak felemeléséhez kapcsolódtak. Az elvándorlást azzal indokolta, hogy Magyarországon nagyon kevés állás nyílik a fiatalok előtt, illetve azért nem kaptak lehetőséget itthon, mert nem volt kinek muzsikálni (Kodály, 1982).

Kodály számára a közönségnevelés majdhogynem teljes mértékben ugyanazt jelentette, mint a közösségnevelés, mert abban hitt, hogy a zenei nevelés a legrövidebb út „a közösségi ember formálásához” (Kodály, 1982, 318.o.).

5.9 Egy európai uniós dokumentum és a Kodály-életmű gondolatvilága

„...abban az önhittségben élünk, hogy túljutottunk rajta, pedig utol sem értük. Kodály szellemi óriás volt, akik vele vitatkoznak, nem partnerei. Kodály Zoltán nevét szimbólumnak érzem. Ő a magyar kultúra szimbóluma. És a magyar szellemi felemelkedés szimbóluma. Egy műveltebb és igazabb Magyarország szimbóluma.” Szokolay Sándor, Kodály Zoltán egykori tanítványa gondolatait idéztük (Bónis, 2017, 530.o.). Bartók Béla pedig így ír róla: az ember, „akinek a magyar kultúra annyit köszönhet” (Bartók, 1921, 25.o.)

Akik nem értik a géniuszok világát, könnyen állítják, hogy utopisztikusan gondolkodnak. Akik legalább nem tisztelik azt a magasságot, ahova csak kevesen juthatnak, nem is sejtik perspektívájuk látószögének mértékét. De csak azok számára elérhetetlenek az álmok, akik nem állnak, nem álltak az álmodók mellé, mögé, nem sorakoznak, hogy támogassák ügyét valamiképpen, hogy keményen dolgozzanak, hogy sikerüljön realizálni az igenis megvalósítható célokat.

Ugyanolyan „utópisztikus” Kodály, mint Jacques Delors volt a 90-es évek közepén, szükségszerűen utopisztikus (ez meg is jelenik minden második oldal fejlécében, Delors, 1999). Az általa vezetett nemzetközi bizottság „L’education, un trésor est caché dedans”⁵² címmel megjelenő összefoglalása egészen közel visz bennünket ahhoz, hogy megérthessük az Európában lezajló folyamatok következtében sürgetővé vált változtatások szükségességét. Bár a jelentés születésének időpontjában a megfogalmazóknak nem jutott eszébe, hogy Magyarországra is gondoljanak, ez az egyszerűségében, stílusában, logikai felépítésében, lelkesítő hatásában különleges összegzés, amely a konkrét megoldási javaslatokat is tartalmazza, hazánkra vetítve ugyanolyan hiteles még jelenleg is – vagy talán még inkább – mint akkor a fejlett országok tekintetében. Olyan alkotás ez, amely feléleszt, magával ragad, hitet ad és felébreszti a felelősségérzetet önmagunkért, a szeretteinkért, a társadalomért; figyelmeztet, hogy azoknak, akik tudatában vannak a problémáknak, és erővel, tehetséggel rendelkeznek, cselekedniük kell, mint ahogyan a Kodály-életmű nyomán. Olyan munka Delors elképzelése sok szempontból, mint Kodály *Százéves terve*, amely nem rajta múlt, hogy nem valósult meg.

⁵² Az oktatás rejtett kincs – Az UNESCO Nemzetközi Bizottságának jelentése az oktatás koncepciójáról, amely megfelel a XXI. század kihívásainak (A földműves és a gyerekei című La Fontaine meséből származik a cím: „Vigyázzatok az örökség eladásával (mondja a földműves a gyermekeinek), amit a szüleink örökül hagytak ránk, az a bennünk rejlő kincs”).

Jacques Delors a 90-es évek elején kapta a megbízást ennek az anyagnak az összeállítására és 14 kiváló tudós, egyetemi tanár, politikus⁵³, rangos szervezetek intézmények összefogásával született meg a mű, amely egy ráhangoló bevezető és egy, a kötet születésének körülményeit magyarázó epilógus, valamint a függelék közé az UNESCO írásában oly sokszor sokféleképpen megfogalmazott gondolatokat kiegészítve tematikus egységekbe rendezi (Delors, 1999).

Vajon miért is adta Delors szellemesen a „jelentés” (Rapport) címet ennek az összefoglaló írásnak? Az utóbbi évtizedekben Franciaországban az egyetemi tanároknak minden évben hihetetlen mennyiségű jelentést kell készíteni, többek között a diákok haladásáról, kutatási témákról, projektekről, pedagógia munkáról, vagy például annak a magyarázatáról, hogy a sokszorosán bukott egyetemi diák, akinek a professzor felzárkóztató órákat tart, milyen felkészültségi szinten áll. A jelentés nem csupán azt szimbolizálja ebben az esetben, hogy összefoglalója valamilyen több éven keresztül zajlott tevékenységnek, hanem egy műfajt is körvonalaz, amit Delors a hazájában nagyon is jól ismert, ami egyfajta minőséget is jelent.

„Béke, szabadság, társadalmi egyenlőség” – ezekkel a gondolatokkal hangolja rá az olvasót a témakörre Delors, és felvázolja azt a víziót, hogy ezek a célok akkor valósulnak meg, ha a tanulásba, a tanításba fektetünk energiát, majd mindezek mögé tekintve felhívja figyelmünket arra, hogy hiába a hihetetlen, csodálatos tudományostechnikai fejlődés, ha gazdasági-szociális téren óriási elmaradásban vagyunk számos területen. Láttatja, hogy kölcsönösen függünk egymástól, és felveti azt, hogy ha sajátmagunkkal, környezetünkkel sem tudunk békében megenni, hogyan lennénk képesek másokkal, a világgal (Delors, 1999). Az ellentétek felvillantásával erősíti bennünk is a feszültséget (hagyományos - modern, globális - lokális, ismeretanyag tágulása - befogadóképesség), majd feloldja azt, mintegy megoldásként vázolja az egész életen át tartó oktatás országonként kialakításra váró feladatainak modelljével. Igen nagy hangsúlyt kap az oktatás és a politika viszonya, pontosabban a politika felelőssége az oktatási rendszer távlatainak alakulásában. A Horizontok c. fejezet az oktatásban

⁵³ In'am Al Mufti, az első jordániai nő, aki miniszter lehetett, Isao Amagi japán professzor, az oktatási miniszter tanácsadója, Roberto Carneiro, egyetemi tanár, volt portugál oktatási miniszter, Fay Chung, nemzeti ügyekért felelős miniszter volt zimbabweban, Bronislaw Geremek lengyel középkor történész, később külügyminiszter, William Gorham amerikai közgazdász, Aleksandra Kornhauser szlovéniai kémia professzor, Michael Manley jamaikai politikus, Marisela Padrón Quero venezuelai szociológus kutató, volt család miniszter, Marie-Angélique Savané senegáli feminista politikus, Karan Singh indiai oktatási és egészségügyi miniszter volt, Rodolfo Stavenhagen mexikói szociológia professzor, Myong Won Suhr koreai oktatási miniszter volt, Zhou Nanzhao a kínai Oktatási Kutatóintézet elnöke.

kívánatos fejlesztéseket láttatja. Az Alapelvek c. blokkban tartalmi részletezésre kerülnek az alapfeladatok. Mintha egy építkezés részesei lehetnénk magunk is, amint követjük a gondolatokat „Az oktatás négy pillére” című részben, mintha éppen a Kodály-életmű lépésein haladnánk tovább (Delors, 1999).

„Apprendre à connaître”⁵⁴. Megtanulni megérteni a világot, hogy méltó módon tudjunk élni benne, hogy képességeinket ki tudjuk bontakoztatni, hogy mindannyiunk célja a megértés, megismerés, felfedezés öröme legyen. A figyelem, az emlékezőtehetség, a gondolkodás fejlesztésével, az általános műveltség emelésével, a különféle tudományágakban való eligazodás elősegítésével és egyéb hasznos ismeretek elsajátításával bővül tudásanyagunk, ami ösztönzőleg hat a kritikai szemléletre (megtanulni a hatalmas információ áradatból kiválasztani azt, ami megőrzésre érdemes), az önálló ítéletalkotás fejlődésére. A tanulás egy egymásba kapcsolódó ismeretszerzési folyamattá válik, mely egész életünkön át tart (Delors, 1999). 1964-ben Kodály egy angol regényíróra, természettudósra hivatkozva a kultúra kettészakadásáról beszélt, az irodalmi és természettudományos egyoldalúság kapcsán (Kodály, 2007, 120.o).

„Apprendre à faire”⁵⁵. Megtalálni a megoldásokat a gyakorlatban az elméletben megszerzett tudás nyomán, illetve megtanulni a munkában helyt állni. A pusztán szakmai képzettség már nem elegendő, hiszen önmagunk ismerete, a műszaki-szakmai ismeretek, a csapatmunkára való alkalmasság, a megfelelő szociális viselkedés, a kezdeményezőkézség, a kockázatvállalási kedv együttesen tesznek valakit sikeresen alkalmassá a XXI. században a munka világában (Delors, 1999). A szolgáltatási szektorban elengedhetlenné válik majd a személyek közötti hatékony kapcsolatok létrehozására való képesség az intellektualitás mellett (és ahogyan Kodály fogalmazott: “Mióta az eszemet tudom, látom, hogy a világ a kollektív életforma felé halad (Kodály, 1982, 215.o.) .

„Apprendre à vivre ensemble, apprendre à vivre avec les autres”⁵⁶. Mit tehet az oktatás azért, hogy erőszakmentesen lehessen élni, csökkentve a feszültségeket (vallási, gazdasági, politikai), s hogy a különböző érdekek közelebb kerüljenek egymáshoz? Legfontosabb feladatként (a pedagógusok felelősségét hangsúlyozva, mint Kodály számos alkalommal) arra hívja fel a figyelmet a jelentés, hogy önmagunk megismerésén

⁵⁴ Megtanulni megismerni

⁵⁵ Megtanulni dolgozni

⁵⁶ Megtanulni együtt élni, megtanulni másokkal élni

keresztül juthatunk el mások felfedezéséhez (Delors, 1999). Második megoldásként a közös célok és tervek megvalósításának jelentőségét emeli ki a későbbi hasonló elképzelések, ekvivalens vonások kialakulása érdekében („Van-e jobb szemléltető eszköze a társadalmi szolidaritásnak, mint a kar?...Hogy a magyar nem szeret egyesülni: oly végzetes nemzeti hiba, aminek a javítására minden eszközt meg kellene ragadni. Leghálásabb tárgy a karének...a művészetnek nem a technika a lényege, hanem a lélek...”, Kodály, 1982, 40.o.)

Apprendre à être⁵⁷. A személyiség kiteljesedését jelenti, amelynek része a testi-lelki-szellemi fejlődés, a hatékony cselekvéshez szükséges felelősségvállalás képessége és a kreativitás felébresztése (Delors, 1999).

Delors jelentése az egész életen át tartó oktatást jelöli meg a belépés kulcsaként a XXI. századba. Láttatja, hogy milyen lehetőségek rejlenek az „edukatív” társadalmak megvalósításában az ember különféle képességeinek, tehetségeinek kibontakoztatására („...a népet a műveltség szintjére emelni...”, Kodály 2007, 75.o.) és ebben a munkahely, mint oktatási helyszín mennyire fontos. Az „Írányok” című fejezet a megoldásokra mutató részletekbe nyújt betekintést, és végül a világméretű együttműködés fontosságát hangsúlyozza (Delors, 1999).

Ez az összegző munka nem jutott el a gyakorlati megoldások kidolgozásáig húsz év alatt sem, és nem kap hangsúlyt az európai oktatási tendenciákban, pedig olyan minőséget irányoz elő, amelynek megvalósítása mindannyiunk elégedettségét jelentené – mint ahogyan Kodály elképzelései is, – és nem feltétlenül azért, mert utopisztikus elképzelések ezek, hanem azért, mert megálmodóik nem találtak olyan szövetségesekre és olyan forrásokra, melyek elengedhetetlenek olyan célok megvalósításához, amelyekhez még nem nőttünk fel, melyeket csak génuszok látnak.

Azóta is, felnőttképzési konferenciák, Európai Bizottsági vitaanyagok, memorandumok, stratégiai dokumentumok hangsúlyozzák az egész életen át tartó tanulás jelentőségét a polgárok Európájának kialakítása érdekében. Kodály 1939-ben így fogalmaz: „De Magyarország Európának is szerves része: annak hagyományaiban is benne kell élnie. Kelet és Nyugat ütközőpontján élete célja csak az lehet, hogy mind a kettőhöz hozzátartozzék, ellentéteiket magában kibékítse, egybeolvassza.” (Kodály, 1982, 78.o.)

⁵⁷ Megtanulni élni

5.10 Kodály Zoltán és az életreform kapcsolata, életművének életreform elemei

“Itt nem használ az injekció stb., az egész életmódnak kell megváltozni...Ménager les forces, pour les sauver⁵⁸” (Legány, 1982, 65. o.).

Hogy Kodály járt-e a magyarországi életreform előbbiekben ismertetett, felnőttképzést érintő alkalmakon, ismerte-e a korábbiakban felsorolt kezdeményezéseket, csak valószínűsíteni tudjuk (egymásnak igen ellentmondó írások születtek, Pethő, 2011, 71.o.), ám az 1904-ben német mintára megalakult Thália Társaságnak alapítói között találjuk Hevesi Sándor, Bánóczi László, Lukács György, Benedek Marcell, Balázs Béla, Ábrányi Emil mellett (Fehér, 2014), illetve Balázs Béla, Bartók és a Polányi fivérek társaságában látogatta az 1915-ben alakult Vasárnapi Kör összejövetelét (Németh, 2005).

Kodály Zoltán életmódja igen-igen eltért az akkoriban megszokott életviteltől: sok éven keresztül vegetáriánus volt, szalmát rakott a cipőjébe, de amikor csak tehetett mezítláb járt és rövidnadrágban, hódolt a nudizmusnak, minden reggel tornázott, amikor csak ideje volt úszott a Lukács fürdőben vagy a kedvenc galyatetői szállodája medencéjében (Sándor György arról számol be, hogy még 1966 nyarán, amikor együtt úsztak a Michigan-tóban, Kodály sokkal hosszabb időn át és sokkal messzebre úszott, mint ő), szeretett evezni, szenvedélyes hegymászó volt (szinte végig gyalogolta az utat Zürich-től Milánóig a hegyeken keresztül 1909-ben), télen korcsolyázott, sielt. Közeli barátai látták fejen állni, tanítványai keringőzni a tanteremben, télen önfeledten hógolyóval dobálózni. (Bónis, 2017)

Mivel gyermekkorában⁵⁹ és később felnőttként is sokat betegeskedett (levelezéseiben igen gyakran szerepel az, hogy valamilyen betegség vett rajta erőt⁶⁰, illetve többek között Molnár Antal zenetörténész is említést tett erről⁶¹), talán ezért igyekezett visszafogottan, tudatosan élni. 1908-ban például egy hónapot töltött egy bizonyos Dr. Heinrich Lahmann orvos-természetgyógyász Pszichiátriai Szanatóriumában, és Bartóknak írta Drezdából, hogy sokkal jobban érezte magát, és sorolta a tevékenységeket, melyek kitöltötték napjait: fürdés, torna, nagy séták, napfürdőzés, egészséges táplálkozás (sok gyümölcs, főzelék). Azt is megtudhatjuk, hogy

⁵⁸ Tartalékolni kell az erőket, hogy megőrizzük.

⁵⁹ Kodály maga is megemlíti 1962-ben: „Kiskoromban gyenge, beteges gyermek voltam...”(Bónis, 2007, 519.o.)

⁶⁰ Legány, 1982, 27.o., 39.o., 59.o., 61.o., 63.o., 64.o., 67.o., 101, 173.o.

⁶¹ „...meglehetősen hajlamos volt a hűlésre.” (Bónis, 2017, 25.o.)

faházban lakott, és természetesen meztelenül járt-kelt (Legány, 1982). Kodály másokat is igyekezett rávenni az általa egészségesnek vélt életvitelre, többek között Bartókot is, ennek azonban csak annyi eredménye lett, hogy Ifj. Bartók Béla „hús nélkül” nőtt fel (Bónis, 2017, 34.o.). Bartók fiára nagy hatással volt Kodály személyisége, gondviselése, fizikai állapota – megemlíti, hogy látta és csodálta Kodályt 83 éves korában, hogy „milyen könnyedén kapaszkodott fel a lépcső nélküli dobogóra”, amikor a Zeneakadémián a tanári páholyba tartottak, hogy beszélgessenek (Bónis, 2017, 40.o.)

Molnár Antal zenetörténész visszaemlékezései között megemlíti, hogy 1910 nyarán látogatta meg Kodályt az Adrián, ahol reggelente korán elvonultak egy öbölbe, és meztelenül tornáztak. Arról is említést tett a zenetörténész, hogy Kodály a beszélgetéseik során egyáltalán nem tért ki a szexualitással kapcsolatos kérdések elől, sőt inkább nevelési célzattal „tanulságos” kontextusba helyezte az ilyen jellegű eszmecserét (Bónis, 2017, 25.o.).

1955-ben írja Kodály: „A füevés nem utolsó. Illyés Gyulának egy francia vendége csomó fűfélélet mutatott a kertjében, amit ők salátának esznek, mi pedig az állatokra hagyjuk. Ha több fűvet ennénk, testi-lelki egészségünk jobb lenne.” (Legány, 1982, 222.o.)

Általában reggel joghurtot fogyasztott, száraz Graham kenyeret, borból az olaszrizlinget preferálta, a pálinkával a haját igazította hátra és minden nap öt órakor fodormenta teát ivott, vacsorára sajtot evett almával. Kodály nem dohányzott és alkoholos italokat sem ivott csak kivételesen, és abban hitt, hogy a hosszú élet titka az elhatározás. (Bónis, 2017.)

Pethő Villő értelmezése szerint Kodály életművének életreform elemei között a leghangsúlyosabb a pedagógiai programja, de mint már korábban kiemeltük, minden alkotó tevékenysége középpontjába a népdal került, tehát nagyon is a „modern”, a Sneider Fánik elleni lázadás az, mely Kodály egész életművét meghatározza, amely egész életművét életreformmá alakítja.

Amikor életreformról, az életreform mozgalmakról teszünk említést, óhatatlan hogy az utópia ismét ne vetődjön fel. Vitányi Iván művelődéspolitikai koncepcióként definiálja Kodály életművét, és a XXI. századi történelmi események tükrében felveti az utópista szocialistákhoz való kapcsolódási lehetőséget. Mindjárt sajátos értelmezést is ad az “utópista” jelzőnek, és nem a “talajtalan ábrándozók” közé sorolja őket, hanem éppen azok közé, akik éles kritikai érzéssel ismerték fel a valóságos társadalmi folyamatokat (Vitányi, 1971, 1. o.). Megemlíti Bacon Új Atlantisz című munkáját, melyben a mai

komponáló programok, a rádió, az internetes megosztó oldalak, új, különleges hangszerek leírását olvashatjuk, illetve Thomas More *Utópia*, Campanella *A Napváros* (Napállam), Theodor Hagen *Civilisation und Musik*⁶² című műve, Owen⁶³, Fourier⁶⁴ egyéb munkái nyomán, melyekben a zene az egyetemlegességet illusztrálja és támogatja kiteljesedését. című munkáját. Vitányi párhuzamot von a korai szocialisták és Kodály zenei nevelési rendszere között, mégpedig a közösségi célok mentén: a kiegyensúlyozott ember tanítása, a nép általános fejlődése. Ma már bizonyos, hogy Kodály elképzelései, ha tetszik, utópiája, az egységes zenekultúrára való törekvés tudománnyá formálódott az utóbbi évszázad során, és a nagyobb egységen belül a részterületek megvalósítása (közönségnevelés, pedagógiai program, zenei munkaképesség-gondozás, stb.), ha nem is teljes mértékben (nem vált minden iskolában általánossá az énektanítás, és a 100 éves terv sem sikerült), az ötvenes évektől a 80-as évek elejéig töretlen volt. Jó néhányan köszönhetik nem csupán zenei területen sikeres életútjukat többek között a kisgyermekkortól fogva tartó intenzív és színvonalas zenei nevelésnek.

Kodály 1929-ben többek között azt hangsúlyozza: „Nálunk alig minden huszadik ember használja helyesen beszélő és lélegző szervét...A ritmus idegfigyelmező ereje, a gége és a tüdő tréningje közvetlenül a testnevelés mellé kapcsolja az éneket. Mind a kettő naponként szükséges, nem kevésbé, mint az étel.” (Kodály, 1982, 40.o.) 1956-os írásában hosszasan sorolja a „Tanügyi Bácsik”-hoz intézett gondolatai között azt, hogy mi mindenre van hatással a zenei nevelés: „felszabadít, bátorít, gátlásokból, féltékenységből kigyógyít. Koncentrál, testi-lelki diszpozíció javít, munkára kedvet csinál, alkalmasabbá tesz, figyelemre-fegyelmre szoktat...egész embert mozgat, nem csak egy-egy részét... Fejleszti a közösségi érzést. Kifejleszti a csírájában minden emberben meglévő zeneérzéklet, ezzel megadja a zenei műveltség alapját, amivel aztán szebbé, gazdagabbá teszi egész életét.” (Kodály, 1982, 304.o.)

A Kodály által sorolt hatások többsége mára tudományosan is bizonyított, sőt ennél sokkal tágabb az a kör, amelyről beigazolódott a zenei nevelés, a dalolás, a

⁶² Az új közösségek kialakulásában „a zenének nagy szerepe lehet”, „mert nemcsak, hogy egységessé és erőssé teszi az embert, de meg is gyorsítja azokat a lépéseket, amelyeket az emberi akarat felszabadítása érdekében teszünk meg.” (In. Vitányi, 1971, 4.o.)

⁶³ A munkásgyermek számára óvodákat létesített, ahol négyéves koruktól énekelni tanították őket. „A tánc és a zene minden ésszerű jellemnevelő módszernek elengedhetetlenül fontos kelléke lesz. A testnek természetes kellemet és egészséget adnak, észrevétlenül és kellemes módon tanítanak engedelmisségre és rendre...” (In. Vitányi, 1971, 3, o.)

⁶⁴ „...csak jó zenét és jó éneket hall...és később megfelelő oktatásban és barátságos tanításban részesül. Ennek következtében a gyermek három éves korában értelmesebb és ügyesebb lesz, mint nálunk hatéves korában.” (In. Vitányi, 1971, 4. o.)

kóruséneklés, a muzsikálás egészségre kedvező hatása, vagy ahogyan Falus András írja: „Mert lelkünk, belső harmóniánk, egészségünk, egész létünk patikamérleg-egyensúlya valamiképpen kapcsolatban áll a zenével, hangokkal, dallammal.” (2016, 16.o.)

Hámori József *Az emberi agy és a zene* című írásában Maurice Ravelt említi példaként, akit közel hatvanévesen ért autóbaleset, aminek következtében elvesztette a beszédértés és beszédelemzés képességét, ám a zenével kapcsolatos kvalitásai változatlanul működtek. Az agykutató azt is kiemeli, hogy a zenén és éneklésen keresztül képesek vagyunk kifejezni magunkat, sőt komoly összefüggés felfedezéséről is beszámol a zene, a kreativitás, az érzelmek megnyilvánulása között (Hámori, 2016).

Csépe Valéria E. Glenn Schellenberggel ért egyet, aki szerint az a lényeges, hogy megismételhető vizsgálatokat végezzünk „az ének és a zene megismerő folyamatokra, a testi-lelki egészségre” gyakorolt hatásáról (Csépe, 2016). Csépe Valéria megemlíti Strait és munkatársai 2014-es elemzését, melyből az derül ki, hogy kimutathatóan jobb a „beszédértés teljesítményük” zajban és „hallási munkaemlékezetük” azoknak, akik öt éves koruk előtt már zenei nevelésben vettek részt minimum négy évig, azoknál, akik nem tanultak zenét egyáltalán (2016, 37.o.). A terápiában is szóhoz jut a zene: a depresszió gyógyításában, az energetizálásban értek el eredményeket. Már a 80-as években végeztek rákos betegeknél és családtagjaik körében zeneterápiás kísérleteket (Csépe, 2016, Magill, 1984)

Harmat László szerint a rendszeres zenélés kedvez egészségünk fenntartásának, valamint segít abban, hogy könnyebben irányítsuk emócióinkat, fesztelenebbül vészeljük át a traumákat (Harmat, 2016). Harmat beszámol két 2003-as kutatásról, melyek arra az eredményre jutottak, hogy az iteratív instrumentális zenélés hatására csökken az esélye (mértéke) annak, hogy az időskori koncentráció, „munkamemória”, „motoros tevékenységek kontrollja” funkciók rohamosan tompuljanak. (Harmat, 2016, 78.o.)

Az utóbbi évtizedekben ismét egyre nagyobb figyelem középpontjába kerül a zenével való gyógyítás, a zeneterápia, amit a kínai orvoslás már az idősámításunk előtti harmadik évezred óta alkalmaz, de megjelenik a görög hősmondák között (Orpheus és Euridiké történetében is mindenkinek meglágyítja a szívét Orpheus éneke), a Bibliában („És lőn, hogy a mikor Istennek lelke Saulon vala, vette Dávid a hárfát és kezével pengeté; Saul pedig megkönnyebbüle, és jobban lőn, és a gonosz lélek eltávozóék tőle.” Sámuel I. könyve, 16, 23), de még számtalan egyéb mű (a XVIII. századból Mozart Varázsfuvolója, amelyben például Papageno elbűvöli csengettyűivel a szerencseneket, vagy a XIX. századból a Kalevala 44. éneke: „Játszott Vejnemöjnen ujjja, harsogott a hárfá húrja...”,

amitől minden jobbá, szebbé válik⁶⁵) érvel a zene pozitív, gyógyító hatása mellett (Kollár, 2016).

Amit 1995-ben az Európai Unió Európai Bizottsága a Teaching and Learning – Towards the learning society című Fehér Könyvében a kognitív társadalom megfogalmazása során globalizációs, tudományos, technikai, civilizációs kihívásoknak nevez, aminek következtében 1996 az egész életen át tartó oktatás és képzés évévé vált, azt Glatz Ferenc 2008-as tanulmányában már új ipari-technológiai forradalomnak hívja. Az utóbbi évtizedben az egész életen át tartó tanulás időszakába léptünk, és ma, talán ugyanúgy, mint Kodály idejében „életreform időszakban” tartunk, egy olyan átmeneti korban, amelyről még a legnagyobb természettudósok sem tudják, hogy merre vezet, hogy milyen következményekkel számolhatunk.

Akinek az életét betölti a zene, az éneklés, a muzsikálás, a zenei ingerek sokasága, saját élményeken keresztül tapasztalja meg azt, hogy az élet nehézségeinek elviselésében, elfogadásában egy „ráadás” különleges eszköz áll rendelkezésére. A gyermekdalok, népdalok, műdalok, kórusművek hozzájárulnak ahhoz, hogy egy újabb „nyelvvel” gazdagodjunk anyanyelvünkön túl, amivel bárhol a világon tudunk kapcsolódni azokhoz, akik tudnak, szeretnek énekelni. Ennek a zenei anyanyelvi tudásnak a szintjét fokozza a kóruséneklés, a hangszeren való játék, a kamaramuzsikálás. Ezek mind mind a kommunikációban (saját magunkkal és másokkal) egyre magasabb szinteket jelentenek, egyre mélyebben jutunk belső világunkba, és talán egyre mélyebben van lehetőségünk mások belső világához közelebb kerülve velük együttműködni (egy-egy dal előadása erejéig mindenképpen).

„Én bizonyára nem sokallom, ami a testnevelés terén az utóbbi években történt. Sőt keveslem. Addig nem beszélhetünk testnevelésről, amíg a gyermek mindennapi tornája után le nem moshatja magát tetőtől talpig az iskola kristálytisza medencéjében. De ne feledkezzünk meg a lélekről sem. Az iskolának maholnap úgyis szembe kell szállnia azzal a sportőrülettel, amely világeseménynek nézi az egytized másodperces rekordjavítást és az emberiség tetejének a boxbajnokot.” (Kodály, 1982, 40.o.)

Az éneklésről, ugyanúgy mint a jógáról is, első benyomásként el sem lehet képzelni, hogy „fizikai tréning” (Harmat, 2016, 81.o.). Aki nem tanult énekelni, nem is sejti, milyen fizikai munkát jelent szervezetünk számára az éneklés. A hang képzése szinte az egész testet igénybe veszi. Torkunk a táplálkozásra, a légzésre alakult ki, a

⁶⁵ Kodály Vejnemőjnen muzsikál címmel írt nőikari művet erre a szövegre.

hangadás később fejlődött ki bennünk. Az intenzív éneklés munkára fogja a tüdőt, a bordaközi belégzőizmokat, a rekeszizmot, a hasi izmokat, a mellkas térfogatának állandó változása miatt az emésztőrendszert, a hangszálakat; és természetesen a folyamatos koncentráció fárasztja az idegrendszert. Aki énekel, nem csupán a hangjával, de a mimikájával, tekintetével, kisugárzásával, teljes testével, szellemével, érzelmeivel részt vesz a dalolásban. Peretz és Coltheart 2003-as kutatását használta fel Graham Frederick Welch egy 2015-ös londoni előadásán a 2001 óta tartó vizsgálódások összegzéseként, ahol láttatta, hogy milyen bonyolult folyamat játszódik le bennünk, amikor énekelünk^{66v}.

És vajon mi lehet a különbség, ha egymagunkban vagy közösségben dalolunk? A kutatók kezdetekben az éneklés, a zene hatását vették górcső alá. A 80-as évektől kezdődően alakultak ki olyan kutató műhelyek, ahol több aspektusból indultak el a vizsgálódások.

Harmat László pszichológus, aki Svédországban egy ott élő magyarokból álló kórossal is foglalkozik, hangsúlyozza a kóruséneklés szociális előnyeit, amit különösen fontosnak tart a nyelv, a magyarságtudat megőrzése szempontjából, és természetesen Clift és Hancox kutatásainak eredményét is teljes mértékben igazolni látja. A 2001-ben született anyag a fizikai, szellemi jóllét megőrzése és a kóruséneklés közötti kapcsolatot vizsgálta, és kiemelte az éneklés erőteljes kedvező hatását az érzelmeire, ami miatt a negatív érzelmek háttérbe szorulnak, ezért a depresszió kialakulásának kisebb az esélye az éneklők körében. A vizsgálódás eredménye arra utal, hogy az éneklés segít ellazulni, valamint a szabályos légzés a stressz és a szorongás legyőzését is támogatja. Aki kórusban énekel, úgy érzi, hogy tartozik valahová, kevésbé jellemzi a magányosság. Mivel a kóruséneklés újabb és újabb művek tanulását feltételezi, ezért a tanulás folyamatos, tehát a kognitív funkciók szakadatlan terhelés alatt vannak. A kutatók végül az éneklés fizikai állapotra gyakorolt permanens pozitív hatását is kiemelik (In: Harmat, 2016).

A korábban végzett analízisek megállapították, hogy a kórusban való éneklés az egyén lelki jólléte szempontjából igen előnyös lehet. Azt azonban nem tisztázták ezek a vizsgálatok, hogy ez a hatás egyedülállóan a kórusénekléshez köthető, és a kutatók keveset tudtak arról, hogy milyen egyéb tényezők befolyásolják esetleg az eredményeket. Ennek megoldására Stewart és Lonsdale összehasonlították a kórusban éneklést az egyéni énekléssel és egy csapatjátékkal, az önismereti jóllét, az entitativitás, a teljesítés

⁶⁶ A teljesség igénye nélkül: akusztikus hatás, ennek vizsgálata, feldolgozása, hangmagasság felismerés, szünet, hossz felismerés, ritmus, lüktetés analízis, érzelmi kifejezés értelmezés, belső zenei lexikon áttekintése, asszociatív memória, szöveg memória, stb.

szükséglet és a motiváció terén. A 375 résztvevő kérdőíves adatai azt mutatták, hogy a kórus-énekesek és a csapat-sportolók jelentősen magasabb pszichológiai jóllétet nyilvánítottak ki, mint a szólóénekesek. A kérdőívek alapján az is megállapítható volt, hogy a kórusban éneklők a kórusukat koherensebb vagy "értelmezhetőbb" társadalmi csoportnak tekintették, mint a csapatban sportolók a csapatot. Stewart és Lonsdale ezeket az eredményeket együttesen úgy értelmezték, hogy a kórusban éneklésnek sokkal nagyobb hatása van az éneklésnél a jóllétre, éppen a csoporthoz tartozás miatt, mint az éneklésnek önállóan. Az eredmények alapján a kutatók úgy gondolják, hogy a gyakorlatban is alkalmazható a kórusban való éneklés, mint a pszichológiai jóllét javítását célzó módszer (Stewart és Lonsdale, 2016).

A már korábban említett G. F. Welch londoni előadásán a 2001 óta tartó kutatások összegzéseként bemutatta azt is, hogy milyen előnyökhöz jutunk, mit nyerünk az éneklés, a kórusban éneklés hatására (2015). Fizikai szinten a légzés, a szívműködés szabályozását, az immunrendszer erősödését (ezt Kreutz és munkatársai 2004-es vizsgálata is igazolja⁶⁷), az idegrendszer teherbíró képességének növekedését, a koordinációs képesség fejlődését jelzi az előnyök sorában. Pszichés területen az intraperszonális, az interperszonális kommunikációban, a katarzis átélésében, az oktatás, képzés szintjén a daltanuláson, szövegértésen, tudásszerzésen túl kiemeli az intelligencia-fejlesztő hatást, a szociális előnyök között megemlíti a valahová tartozás érzésén kívül a beilleszkedési képesség, a közösségtudat, a kommunikáció erősödését, és akkor még nem is soroltuk a zenei területen elérhető pozitívumokat: a zenei írás-olvasásban való jártasságot, a zenei memória fejlődését, az érzékenyítés hatásokat, illetve azt, hogy a kórustagok megtanulnak azonos hangszínnel, hangmagasságban, ritmusban, hangerővel énekelni, és mind az egyén, mind a csoport szintjén tanulnak, alkotnak, művelődnek, zenei repertoárt hoznak létre.

Vajon miért énekelnek menetelés közben a katonák, miért, amikor harcba indulnak? Miért énekeltek a bányászok, a tengerészek, az egyéb nehéz fizikai munkát csoportban végzők már kezdetektől fogva? Ma már számtalan analízis elvégezhető, és folyamatosan finomodnak, specializálódnak az eredmények. Amit azonban nagyon nehezen lehetne, vagy egyáltalán nem lehet bizonyítani, az a kóruséneklésben rejlő „egységesítő erő”, amiben szinte egyszerre képesek lélegezni a résztvevők, olykor

⁶⁷ A nyálban megnövekedett az immunrendszer erősödését bizonyító anyag mennyisége az amatőr kórusban éneklés, illetve kóruséneklés hallgatása hatására és csökkent az immunrendszert gyengítő anyag mennyisége. (Kreutz és munkatársai, 2004)

„egyetlen hangként” szólalnak meg, általában egyenruhát viselnek az azonos kórushoz tartozók, és a cél a folyamatos egység, harmónia fenntartása. Ennek a területnek a tanulmányozása még sok meglepetéssel szolgálhat.

A zenei munkaképesség-gondozás megszületése már önmagában elegendő magyarázatot ad arra, hogy Kodályt milyen mértékben foglalkoztatta a zenészek életmódja, mert tudta, hogy teljesítményük nem csupán fizikai és lelkiállapotuktól, de életvitelüktől és szokásaiktól is függ. Az érzelmek kifejezése rendkívül hangsúlyos a zenei előadóművészetben, ami igen erős koncentrációt is igényel. Ennek lényeges kiegészítői: a helyes testtartás, a helyes légzés, a megfelelő érzelmi stabilitás, erőnlét, a stresszhelyzetek megfelelő kezelése, illetve a rendszeres és az aktív speciális mozgás. A zenész hivatásra olyan jellemző hosszú próbafolyamatok, a több órás gyakorlás, az elhúzódó próbák, a késői előadások, a versenyek rendkívüli módon megterhelik az idegrendszert, az ember teljes szervezetét. A tipikus zenész betegségek: inhuvelygyulladás, tenisz-könyök, nyak-, hát-, váll-, derékfájdalom, énekeseknél hangszalag-gondok, általában idegrendszeri gyengeségek, a túlzott félelem miatti súlyos lámpaláz, kimerülés. A Kovács-módszer olyan speciális testnevelés, amely tartalmazza azokat a finom mozgásokat, amelyek kifejezetten a zenészek számára kifejlesztett egészségnevelő és kondicionáló mozgáskultúra részei, melyek a harmonikus mozgáskoordináció fejlesztésére is szolgálnak. Az elfáradás megelőzésére ésszerű munkamódszerek kidolgozását javasolja, felhívja a figyelmet az egyéni szempontok figyelembevételével az elegendő alvás, pihenés betartásának fontosságára, az alapvető biológiai szükségletekre (napfény, víz, levegő), az állandó oxigénellátás fontosságára, a megfelelő mennyiségű és minőségű táplálkozásra.

A kisgyermekes énekes foglalkozások életreform elemei a tudatos szülők életében jutnak fontos szerephez. Sok ezer szülő az együttes zenei élmények, az éneklés érzelmekre gyakorolt hatásán keresztül jut el nemzeti kultúránk kincseihez egy különleges oktatási-tanulási-nevelési módszernek köszönhetően. Amikor még több generáció együttélése természetes volt, kézenfekvő volt az is, hogy generációról generációra szállt a zenei nyelv keretén belül a népdalok, a gyermekdalok, gyermekversek, mondókák nagy száma, természetes volt egyfajta szocializációs folyamat. A kisgyermekes zenés alkalmak lehetőséget teremtenek a zenei alpműveltségre való figyelemfelkeltésen túl a közösség erejének megtapasztalására, a kiegyensúlyozott életvitel, a tudatos gyermeknevelés, a jó példák megismerésére. A korai zenei nevelés, zenetanulás transzferhatásait megannyi tanulmány igyekszik bizonyítani (Janurik, 2008), hiszen az éneklés többdimenziós koncentráció, ugyanakkor ezen teóriáknak cáfolatai is szép számmal megjelentek (White, 2008), illetve olyanok, ahol más teóriákkal állnak elő (Naranjo, 2013).

6. Összegzés, javaslat, a kutatás további lehetséges irányainak meghatározása

René Descartes már az 1600-as években *Értekezés a módszerről* című munkájában kifejti, hogy az a legfontosabb, hogy a megfelelő módon használjuk fel a tudásunkat, ne hagyjuk el soha a megbízható csapást. Véleménye szerint a sikeres tudósnak „rendkívüli mennyei segítségre van szüksége” (Descartes R., 2012, 172.o.), mi emberek önmagunkban kevesek vagyunk. Michael Faraday 1830 körül kijelentette, hogy a természeti törvények ismerete segít bennünket abban, hogy legyőzzük félelmeinket a tudatlanságunk miatt, példaképpen a különféle égéssel összefüggésben lévő világító-, főző- és fűtőberendezések használatát említi. Több előadásában hangsúlyozta az összefüggések megtalálásának jelentőségét olyan területeken is, ahol látszólag nincsenek kapcsolódások. Éppen ő volt az a tudós, aki két különböző területet egyesítve bemutatta ugyanazt a jelenséget, és Feynman szerint „ez volt a tudomány történetének egyik legrámaibb pillanata” (Feynman, 2001, 24.o). John Ziman fizikus így fogalmaz: „A tudományos objektivitás nem absztrakt filozófiai erény, hanem olyan kulturális norma, amely a társadalmi gyakorlat szövevényében ölt testet. Az objektivitás teszi a tudományt igazán értékessé a társadalom számára...” (In.: Fehér Márta, 1998, 10.o.). Fehér Márta arról is ír, hogy akár politikai vagy ideológiai okai is lehetnek annak, ha egy tudós nem elég pártatlan, sőt elfogult eredményre jut.

Abban számos tudományág egyetért, hogy a megfigyelésnek nagy jelentősége van. A tárgyilagosság azért kulcsfontosságú a kutatásban, mert lehetséges, hogy már a kezdetekkor preferálunk valamilyen eredményt. A tényyszerűség segít abban, hogy ne azt kapjuk feltétlenül kimenetelként, amit szeretnénk. Mégis számtalan olyan eset is előfordul, amikor a tudomány extrapolációval él, mert például nem vagyunk teljes mértékben minden részlet ismeretének birtokában, és bizonyítás hiányában kinyilvánítunk valamit, ami esetleg sokkal később lesz igazolttá, ugyanakkor nem születne meg az eredmény extrapoláció nélkül. Kutatásunk kezdetén természetesen volt előzetes véleményünk, ám Kodály Zoltán életműve néhány részletének megismerését követően egyértelművé vált, hogy a felnőttek tanulása szemszögéből jó néhány olyan terület is kirajzolódik, amely mélyebb, alaposabb tanulmányozást érdemel. Az is láthatóvá vált, hogy további lehetőségek rejlenek a felnőttek tanulása, az élethosszig tartó tanulás és a Kodály által fontosnak tartott értékek szintézisében.

A cél valami új létrejötte, új tendencia, új áramlat, új fejlemény, melyet az állandó kételkedés segít megszületni, az a hajtóerő, melynek erénye, hogy létezik (Feynman, 2001).

A kételkedés szerepe két irányú hajtóerő lehet. Egyrészt az, ha tagadjuk valaminek a létét, igazát, helyességét, alkalmat ad arra azoknak, akik hisznek a jelenség, elmélet létezésében, valódiságában, hogy erőt, energiát fektessenek abba, hogy minél több módon bizonyítsák azt. A kételkedés másik drive-ja a kísérletezés, hogy újabb és újabb megoldásokat, módszereket találjunk valami bizonyítására.

A természettudományok különféle területei régóta igyekeznek akár nemzetközi szinten is együttműködni, hogy kutatásaikkal a legtöbbet legyenek képesek elérni. Szükségszerűvé vált a különféle tudományterületek által elért eredmények lehetséges szintézisének a felderítése a társadalomtudományok, a módszertani fejlesztések terén is. Talán éppen az andragógia képes olyan katalizátorrá válni, projektként menedzselni a zenei neveléssel fejleszthető kompetenciák, illetve más tudományterületek (pszichológia, szociológia, filozófia, kulturális antropológia, vizuális nevelés, a mozgás, a kommunikáció és egyéb szemléletmódok) szintézisét, amely alkalmassá teszi a felhalmozott tudás egységesítését, akár több újszerű, mai értékeken alapuló, komplex fejlesztések kidolgozását.

A magyar kultúra géniuszával összefüggésben írni óriási felelősség és megtiszteltetés. Ha megkérdezhetnénk a Magyarországon élőket, valószínűleg az derülne ki, hogy nagy többségük életében jelen volt, jelen van valamiképpen Kodály Zoltán. Akár művein keresztül, illetve zenei képzések nyomán, esetleg kórustagként találkoztunk nevével vagy csak egyszerűen hallottunk már magyar népdalt, ezek bármelyike elvezet hozzá. Fel sem tudjuk mérni, mennyit köszönhetünk neki mint egyének és mint hazafiak. Kodály mint népzene gyűjtő, zenetudós, zeneszerző, zenei nevelési rendszer kidolgozója. Óriási tartományt ível át tevékenysége, – ma már multidiszciplináris területen univerzális alkotónak nevezhetnénk –, ugyanakkor ez az út nagyon is tudatos, szinte törvényszerű az egymásra épülő szférák egységes rendszerbe foglalása. Miután felfedezte a népdalkincsek gazdag tárházát, némelyiket „felöltöztetve”⁶⁸ megszülettek az első feldolgozások, és ezt követően tudatosult benne, hogy közönséget is kell nevelni a zeneművek hallgatására. Így jutott el azokhoz, akik már rendelkeztek valamilyen „zenei élménnyel”, elkezdett a dalárdákkal, a kórusokkal foglalkozni. Ám a kórusoknak igénye lett magyar szerzeményekre, melynek nyomán megszülettek az első kórusművek. Amikor Kodály belátta, hogy önmagában a karének nem oldja meg a közönségnevelést, általában a zenei

⁶⁸ Kádár György szerint a szofokrácia nyelve tartalmatlan nyelv volt, és Kodály teremtette meg a magyar zenekultúrát azzal, hogy feljegyezte azt, amit „a nép lelke eddig zenét termelt és megőrzött”, elemezte és leírta, és „felöltöztette” (2008).

nevelést, akkor fordult a kisgyermek pedagógiai programjának kidolgozása felé, amely „...eredetét és eszmei tartalmát tekintve a zeneszerzéssel azonos tőből sarjadt ki...” (Tallián, 2017, 246.o.). Ám minden tevékenységének a magyar népdal volt és maradt a forrása.

Elekfi László 2008-as felszólalásában igencsak leszűkíti Kodály pedagógiai tevékenységének jelentőségét: „...pedagógiai munkássága két területet érintett: az ifjúság ének- és zenetanulását és a szép magyar kiejtést. Sajnos ezt a két területet nem tudta kellőképpen összekapcsolni.” (Mészáros, szerk. 38.o.), Bár nem mintha védelemre szorulna Mesterünk, aki énekelt valaha is bicíniumot, Kodály dalt, balladát, kórusművet, Kállai kettőst, Hány Jánost, Psalmus Hungaricust (és még sorolhatnánk), tisztában van azzal, hogy bármely Kodály által „felöltöztetett” mű eléneklése megköveteli nemcsak a szép magyar beszéd, hanem a pontos ritmus, a megfelelő hangzás, a helyes hangszín elsajátítását, sőt a helyes hangképzés nagy mértékben segíti a mindenki számára megfelelő beszéd hangmagasságra való rátalálást⁶⁹.

„Engedjék, hogy gyermekeink, unokáink többet kapjanak az örömből, az élet szépségét jobban érezzék, mint éreztük mi. Járuljunk hozzá, hogy érdekesebb legyen nekik embernek és magyarnak lenni, mint nekünk volt.” (Kodály, 1982, 74.o.)

Dolgozatunk elején a flow-élmény, a jól-lét témakörét is érintettük. Harmat László említi Hanser 2010-es és Vastfjäll és társai 2012-es vizsgálatait, melyek közül előbbi a rendszeres zenehallgatás egyéni jóllétre, az utóbbi az érzelmeink szabályozására, az általános stresszel való megbirkózásra gyakorolt pozitív hatását tapasztalta. A zene feldob és lenyugtat, és egyéni érzékenységtől függ, hogy melyik típusú, dinamikájú, tempójú, hangulatú zene milyen hatással van ránk. Egyénenként változik, de ma már a legtöbb ember életére van valamilyen hatással (In. Harmat, 2016). Kanadában 2009 óta folynak speciális nemzetközi kutatások azért, hogy készüljenek olyan programok, melyek a zene, a dalolás eszközei segítségével a jó egészség, a jóllét megőrzését célozzák. 2018 februárjában jelent meg az „Annál többet kapunk, minél többet tanulunk” című cikk, amely az éneklésen keresztül közelíti meg a generációk közötti és az együttműködésen alapuló tanulás területét (Beynon és Lang, 2017). A kutatók szerint az intergenerációs éneklés révén történő tanulás előnyei túlmutatnak az egész életen át tartó tanulás eddig megszokott keretein, azontúl, hogy az együtt éneklés lehetőséget teremt a fiatal és az érettebb korúak értékeken alapuló közeledésére. Növekvő bizalmat figyeltek meg a

⁶⁹ Igen gyakran okoz rekedtséget, hangszalag problémákat a nem megfelelő beszédhang magasság.

kutatók, melyet valamennyi generáció átél a programok során, ezen kívül számos egyéb pozitívumot fogalmaztak meg a résztvevők: nagyobb tudatosság a kapcsolatokban, elfogadás, elismerés-érzés növekedése, jobb egészség, kevesebb stressz és megnövekedett légzéztámogatás (Beynon és Lang, 2017). Ám igen hasonló javaslattal áll elő ez a friss vizsgálódás ahhoz, amit Kodály 1947-ben így fejezett ki: „...elmaradottságunk oka nem a dalosok képességében, hanem vezetőikben keresendő.” (Kodály, 1982, 203.o.) Tehát a lelkes, magabiztos, képzett, módszertanilag is szakavatott vezető elengedhetetlen feltétele minden zenés, együtt éneklésen, együtt muzsikáláson alapuló képzésnek, foglalkozásnak.

Az utóbbi évtizedekben a képzések, a tanulás középpontjába a kompetenciák fejlesztése került. A kulcskompetenciák között szerepel a kreativitás, a tanulási, együttműködési, felelősségvállalási képesség, alkalmazkodóképesség (Albert és Herdics, 2014). A pszichológiai hatásvizsgálatok kiterjednek a zenei nevelés, a zenetanulás, a kóruséneklés transzfer hatásaira, vizsgálják az egészségre, jóllétre gyakorolt ingereket (Harmat, 2016). Az érzelmi kompetencia és rendszeres muzsikálás, éneklés összefüggéseinek analízisei svéd ikerkutatások alapján azt mutatják, hogy mégha nem is nagyon jelentős mértékben, de a zenei elkötelezettség nagyobb érzelmi kompetenciával jár (Theorell, Lennartsson, Mosing és Ullén, 2014). Mások a zene, az éneklés szociális kompetenciákra való pozitív hatását mutatták ki (Gooding, 2011).

A témakör áttekintése nyomán jól látható, hogy a Kodály zenepedagógiai rendszer számos területen kapcsolódik a felnőttek tanulásához, olyan régiókban is, amelyeket nem tekintünk Magyarországon kifejezetten felnőttképzésnek, a felnőttek tanulásának, mert mint a negyedik pontban láttuk, a korai gyermekkori zenei nevelés (Ringató, Kerekítő, stb.) középpontjában egyértelműen a gyermeket kísérő felnőtt áll. A felnőtt daltanulási és ritmuskészségének fejlesztésén, játékos módszertan átadásán, a mindennapos éneklés népszerűsítésén túl alapvető egyéb kulturális értékek közvetítése is zajlik (népi gyökereink, dalok, szokások, hangszerek, népviselet, stb.). A negyedik pontban részletezett programokból arra is fény derül, hogy akár kiegészítő tevékenység is lehet az együtt éneklés a felnőttek közösségi tanulási, művelődési színterein. Mind a nonformális (a kórus, a zenei munkaképesség-gondozás, a kisgyermekes foglalkozások, a zeneterápia) és mind az informális (koncerten való részvétel, közönségnevelés) tartományokban tükröződnek az életmű hatására kialakult gyakorlatok, melyek mindegyike tanulási alkalmat nyújt a felnőttek számára akár egész életen át.

A kóruséneklést és a csoportmunkát, mint módszertant bár megpróbáltuk párhuzamba állítani, a viszonyítás olyan alapvető különbségeket prezentált, melyek miatt kétségbe vonható az, hogy ez az egybevetés egyáltalán megengedhető. Ugyanakkor egy másik szemszögből tekintve a kérdéskörre, mivel kifejezetten felnőttképzés módszertan nem létezik, csupán javaslatokat fogalmaznak meg a különféle tanulmányok (Kraiciné, 2012), melyeket célszerű figyelembe venni a felnőttek képzése során. Ahogyan a csoport tevékenysége összevethető a kórus tevékenységével, más területek is felkínálják a párhuzamba állítás lehetőségét (zenei nevelési rendszer és a különféle modalitásokra való hatása, a Kodály zenei nevelési rendszer tanulmányozása a különféle tanulás módszertani szempontok alapján, éneklés és kommunikáció, stb.).

Mint dolgozatunkból kiderül, az életreform és a felnőttek tanulása többek között a dalolás, a muzsikálás, az együtt éneklés, az együtt muzsikálás folyamatain keresztül is kapcsolódnak, jó néhány kutatási eredményt részletezünk a 4.5-ös és az 5.2-es részben ezekkel összefüggésben.

Az általános kulcskompetenciák között szerepel a kreativitás, a tanulási, együttműködési, felelősségvállalási képesség, alkalmazkodóképesség (Albert és Herdics, 2014), illetve a pszichológiai hatásvizsgálatok kiterjednek a zenei nevelés, a zenetanulás, a kóruséneklés transzfer hatásaira, vizsgálják az egészségre, jóllétre gyakorolt ingereket (Harmat, 2016), sőt bebizonyosodott, hogy a zenei motiváltság nagyobb érzelmi kompetenciával jár (Theorell és mtsai, 2014), és az is, hogy a zenének, az éneklésnek pozitív hatása van a szociális kompetenciákra (Gooding, 2011). Többek között idéztük a Csépe Valéria által feldolgozott Strait és munkatársai 2014-es eredményeit (kimutathatóan jobb a „beszédértés teljesítményük” zajban és „hallási munkaemlékezetük” azoknak, akik ötéves koruk előtt már zenei nevelésben vettek részt minimum négy évig, azoknál, akik nem tanultak zenét egyáltalán, 2016, 37.o.). A zeneterápia⁷⁰ hatásairól is említést tettünk (Csépe, 2016, Magill, 1984,), illetve a Harmat

⁷⁰ Már 1875-ben alkalmazták Magyarországon a zeneterápiát, majd Kodály és Bartók életműve nagy hatással volt a módszer további fejlődésére. Az 1960-as években, amikor a neurobiológusok klinikai megfigyelései alapján elindultak a ma már klasszikusnak számító vizsgálatok, ezekkel párhuzamosan főleg a pszichiátriában tűntek fel a zeneterápiás kísérletek, melyek hatékony eljárásnak bizonyultak bizonyos tünetek kezelésében. A 80-as évekre megrendezték az első zeneterápiás kongresszust, majd a 80-as évek végén az Országos Zeneterápiás Konferenciákat, ahol többek között Kokas Klára zenepedagógus, zenepszichológus osztotta meg tapasztalatait. 1992-ben elindult a zeneterapeuta képzés, majd 1994-ben jött

László által említett eredményekről, amelyeket a rendszeres zenélés és az egészség, az érzelmek koordinációja (depresszió elleni hatás), a stressztűrő képesség, valamint az időskori koncentráció összefüggéseiben fedezett fel, és a kóruséneklés szociális elemeit is hangsúlyoztuk (Harmat, 2016). A kórus, mint koherens csoport az elmagányosodás ellen is igen hatásos opció az életreform horizontján (Stewart és Lonsdale, 2016).

Mint láttuk fizikai szinten sem elhanyagolhatóak a kóruséneklés hatásai (Kreutz és mtsai, 2004, G. F. Welch, 2015), illetve pszichés területen sem (Kreutz és mtsai, 2004). A kisgyermekes énekes foglalkozások életreform elemei taglalásánál megemlítettük az együttes zenei élményeken, az éneklés érzelmekre gyakorolt hatásán túl a közösség erejének megtapasztalását, a kiegyensúlyozott életvitel, a tudatos gyermeknevelés, a jó példák megismerésére való alkalmat, illetve a korai zenei nevelés, zenetanulás transzferhatásait (Janurik, 2008).

Kutatásunk nagyszámú további vizsgálódást indukálhat. Mindenekelőtt ennek a témakörnek egy sokkal alaposabb, részletesebb, a Kodály-életmű és az életreform szemszögéből átfogóbb tanulmányozását, a jelenlegi gyakorlatok teljes, elemző bemutatását. Ugyancsak érdemesnek tartjuk a Kodály-életmű és az önművelés megvalósulása összefüggéseinek feltárását az életreform tükrében. Nem került említésre többek között a táncház mozgalom, mint a felnőttek tanulásának egy különleges területe, amely ugyancsak része lehet egy további kutatásnak. A folytatás irányát sejteti a baba-mama énekes foglalkozások a családok életére, életminőségére gyakorolt hatásának vizsgálata. Lehet-e például a felnőttek tanulásának aktív része a mindennapos éneklés, és ha igen, hogyan, milyen formákban? Lehet-e, szükséges-e gazdagítani a kisgyermekes foglalkozásokat? Ezek a kérdések további vizsgálódásokat gerjeszhetnek, amelyek nyomán távolabbi célként fogalmazható meg újszerű, a mai kornak megfelelő kísérleti fejlesztéseken való gondolkodás.

A XXI. századi ember életben maradásának egyik legalapvetőbb feltétele a tudás. És már nem elegendő szellemi tőkével rendelkezni, hanem a tudásalapú társadalom

létre a Magyar Zeneterápiás Egyesület (Varga és Kollár, 2015). Rendszeresen tartanak felnőttképzés kurzusokat Pécsen és Budapesten, illetve többek között az ELTE Savaria Zenepedagógiai Tanszéken is felvehető tárgy a zeneterápia. Magyarországon azonban még mindig rendezetlen a zeneterapeuták státusza, mivel nincs hivatalos nyilvántartás. Ennek ellenére már előfordulnak hivatásos terapeuták rehabilitációs és tanácsadó központokban, egyházak körében, a szociális védelem területén, börtönökben.

elvárása a megszerzett ismeretek megfelelő alkalmazása. Mely képességek kialakítása, fejlesztése segíti a tudásalapú társadalomban való aktív, hatékony részvételt? Hogyan lehet segíteni az élethosszig tartó tanulásra való képesség elsajátításában, a folyamatos kreativitás, memória, rugalmasság, ítélőképesség, önszervező képesség megújításában, a problémamegoldó- és alkalmazkodó-készség, a szociális kompetenciák, az együttműködésre, a felelősségvállalásra való hajlandóság fejlesztésében? Lehet-e szerepe a zenei nevelésnek, a mindennapos éneklésnek, muzsikálásnak a fenti területeken való fejlődésben? El tudjuk-e érni, hogy azok is énekeljenek⁷¹, akik nem mernek, mert valaki elhitette velük, hogy nem tudnak? Némelyekkel kapcsolatban a fentiekben már idéztünk tudományos igényű eredményeket, jó néhány terület vizsgálata azonban még várat magára.

A tanulás hozzájárul az életminőség javulásához (sőt elengedhetetlen feltétele), egyrészt azért, mert a szellemi frissesség fenntartásában van szerepe, illetve szakmai továbbfejlesztés nyomán egzisztenciális szempontok miatt, ugyanakkor a szocializációs hatások, a hálózati kapcsolatok bővítése sem elhanyagolható szempont. Az aktív zenélés, éneklés hatása, mint ahogyan azt korábban a tudományos eredmények alapján részleteztük, igen hasonlóak. Arra szeretnénk volna felhívni a figyelmet, hogy milyen sokoldalú kutatások és pozitív eredmények igazolják a zene, az éneklés, a muzsikálás és ugyanúgy a tanulás hatását a kodályi alapokon, és természetesen nem csak gyermekkorban, hanem a felnőtté válást követően is. Ezen túlmenően azt kívántuk láttatni, hogy a felnőttképzés, a felnőttek tanulása, az élethosszig tartó tanulás még számottevő lehetőséget rejt, ahol a zene, az éneklés, a muzsikálás helyet kaphat, ahol kiegészítve, esetleg erősítve az egyéb képzéseket, a tanulást, akár mint életreform elem,

⁷¹ Az éneklés szinte mindenütt a zenei kultúra jellemzője, és számtalan megnyilvánulási formája van. Ma a kutatások középpontjában megannyi különleges vizsgálódás áll. Az International Music Education Research Center Graham Welch vezetésével többek között a kognitív evolúció szemszögéből foglalkozik az emberi muzikalitással, a lokalizációval és globalizációval kapcsolatos zenei összefüggésekkel, azzal, hogy milyen hatása van a kulturális környezetnek, a zenei irodalomnak az éneklésre, és természetesen, hogy milyen lehetőséget rejt az éneklés az élethosszig tartó tanulás formális, nonformális és informális területein, Caroline Bithell 2014-ben megjelent könyve a „természetes hangmozgalom” témakörét járja körbe, mely szerint mindenkinek joga van az énekléshez. Bithell azt is illusztrálja (2014), hogy az amatőr énekesek, akik zeneileg nem képzettek, kompetens résztvevői lehetnek az élő zenei közösségnek, és a folyamat során metaforikusan és a valóságban is rátalálhatnak a saját hangjukra. A nyitott közösségi kórusok, a hétvégi énekes műhelyek, a nyári táborok jelentőségét mutatja be, ahol a repertoár a világ minden tájáról származhat, és hangsúlyozzák a népdalok jelentőségét. A Natural Voice Practitioners' Network Frenkie Armstrong népdalénekes nevéhez fűződik, aki az éneklés demokratizálásának emblematikus figurájává vált az Egyesült Királyságban, és igen jelentős szerepet tölt be az interkulturális megértés népszerűsítésében (Bithell, 2014).

akár mint módszertani eszköz vagy önálló fejlesztési terület, szóhoz juthatnak a Kodály által fontosnak tartott értékek.

Az Európai Unió költségeinek 30 %-át teszi a fordítási költség (Glatz, 2008). Közben a leggyakrabban felmerülő megoldásra váró feladat, hogy az országok között nincs egyetlen közös nyelv. Ha az alapvető problémát nem is oldja meg végérvényesen, mert bár „nemzetközi zene” ugyanúgy nem létezik, mint „amerikai nyelv” (Kádár, 2008), de az egymás mellett élő kultúrák közeledéséhez bizonyára képes hozzájárulni az, ha nagyobb erőfeszítéseket teszünk egymás kultúrkinccseinek, népdalainak, népzenejének, néptáncainak, szimbólumrendszerének megismerésére, megosztására, az együtt éneklésre, az együtt muzsikálásra, az együtt alkotásra különféle nyelveken. Az „új típusú világpolgárnak” (Glatz, 2008, 91.o.) nem csupán a saját, de más országok kultúráját is ismernie kell, és a „világpolgárrá válás során” Kodály Zoltán életművének köszönhetően őrizhetjük meg saját kultúránkat, édes anyanyelvünket.

Kodály Zoltán élete munkája, követőinek igyekezete sem érte el még azt a célt, amit a Mester megálmodott. De hogy “Mi lesz a jövő? Tündérbert vagy pusztaság? Rajtunk áll. Azon múlik, lesz-e elég munkás kéz” (Kodály, 1982, 56.o.)

Kodály egész életét áthatotta az, amit Beethoven hagyott ránk örökül, „... a művészetet ne csak gyakorold, hanem hatolj a mélyére is; megérdemli ezt, mert egyedül csak a művészet és a tudomány emeli fel az embert az Istenséghez.” (Jemnitz, 1960, 177.o.) Kodály Zoltán életművével bizonyára azok között van, akik a legközelebb kerültek a Beethoven által elképzelt Istenhez. A legjobb tanítás a személyes példamutatás, és Kodály Zoltán személyisége, élete története olyan fáklya, amely sokunk számára egész életünkön át világít.

Ujfalussy József egy helyen Kodály Zoltán kedvelt mondását idézi: “A gazdagság zavara” (1971, 12.o.). Kodály életművének zavarba ejtő gazdagsága a felnőttek tanulása, a felnőttképzés szemszögéből vizsgálva is ma még elképzeldhetetlen alternatívákat kínál, melyek kiaknázásának csak kreativitásunk szabhat határt. „A mag el van vetve, nem kell csak a békesség és szeretet májusi esője, hogy kalászbba szökjön.” (Kodály, 1982, 218.o.) Miért? Hiszen “Nem lehet egészen boldog ember, akinek nem öröm a zene. Erre az öröme azonban tanítani kell az emberiséget, mert magától nem jut el odáig.” (Kodály, 1982, 47.o.) .

És még mennyi mindent kell tanítani... minden gyakorlás, kitartó munka kérdése, mert csak akkor nyújt élvezetet.

7. Köszönetnyilvánítás

Kodály Zoltánné Péczely Saroltának, hogy hozzájárult a „Kodály Világa” megalapításához, ami új távlatot nyitott az életemben.

Szőnyi Erzsébetnek a szakirodalmi ajánlásért

Kardos Pálnénak a szakirodalmi ajánlásért, áldozatos munkájáért

Kovács Zsuzsa tudományos kutatási módszertan útmutatásaiért, támogatásáért

Ittész Mihálynak támogatásáért

Kiss Endrének támogatásáért

Osváth Zoltánnak áldozatos munkájáért

Kardos Pál, Harmath Sándor, Ordasi Péter, Rozgonyi Éva, Kereszty Orsolya, Kraiciné Szokoly Mária, Benkei-Kovács Balázs, Sz. Molnár Anna pedagógiai, andragógiai munkájáért

Pásztor Zsuzsa, Polgár Erzsébet, Smuta Attila, Gróh Ilona szakmai támogatásáért

Pethő Villó inspiráló munkájáért

Földes Andrea, Villányi Eszter, Alpáriné Salga Ilona, Kertész János támogató barátságáért

8. Bibliográfia

Adamikné Jászó Anna (2007): Kodály Zoltán és a szép magyar beszéd. In: Mészáros András (szerk): XVI. *Bárczi Füzet*. Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány, Budapest. 3-10.

Albert Sándor és Herdics György (2014): *Felnőttképzés*. Szent Gellért Kiadó és Nyomda, Budapest

Dr. Bárány István (1959): Kodály Zoltán: A zeneművészeknek is szükségük van rendszeres sportolásra. *Parlando*, <http://www.parlando.hu/Zenemuvesz603.htm> , 2018. február 11.

Bartók Béla (1921): Kodály Zoltán. In: Breuer János (1982, szerk.): *Kodály-mérleg, 1982*. Gondolat Kiadó, Budapest. 23-25.

Beynon, C. és Lang, J. (2017): The More We Get Together The More We Learn: Focus on Intergenerational and Collaborative Learning Through Singing, *Journal of Intergenerational Relationship*. *Taylor&Francis Online*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15350770.2018.1404405?scroll=top&needAccess=true> , 2018. március 17.

B. Gelencsér Katalin: *A tudás, a megismerés és a társas megértés öröme*. Tinta Könyvkiadó, Budapest 2010

Bithel, C.(2014): *A different voice, a different song, Reclaiming Community through the Natural Voice and World Song*. Oxford University Press, New York, https://books.google.hu/books?id=8GjrAAwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false , 2018. február 11.

Bolberitz Pál, Freund Tamás (2010): *Hit és tudomány – A reménység végtelen útjain*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest

Bónis Ferenc (1994, szerk.): *Így láttuk Kodályt*. Püski Kiadó, Budapest

Bónis Ferenc (2017, szerk.): *Így láttuk Kodályt*. Balassi Kiadó, Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum, Budapest

Breuer János (1982, szerk.): *Kodály-mérleg, 1982*. Gondolat Kiadó, Budapest

Búzás Zsuzsa (2014): Testing Music Reading Ability on the Way of Kodály Conception, http://epa.uz.ua/01400/01428/00028/pdf/EPA01428_ptse_2014_02_152-160.pdf, 2018. február 20.

Cole, M. és Cole, S.R., (2006): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest

Coombs, P. H. (1971): *Az oktatás válsága* (fordította: Kemény István). Tankönyvkiadó, Budapest

Czike Bernadett (1996): *Bevezetés a pedagógiába*. Eötvös Kiadó, Budapest

- Csépe Valéria (2004): Az agy és a hangok világa. *Természet Világa*, **135.** 3. www.csepevaleria.hu 2017. november 15.
- Csépe Valéria (2010): Az "agyfényesítő" zene. *Mindennapi Pszichológiai*, **3.** 1.
- Csépe Valéria (2016): Zene, agy és egészség. In: Falus András (2016): *Zene és egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest, 26-41.
- Csikszentmihályi Mihály (2010): *Az áramlat*. Akadémia Kiadó, Budapest
- Daragó Rita Laura (2012): Életreform és zenepedagógia. *Iskolakultúra*. **22.** 5. 3-10.
- Delors, Jacques (1999): *L'éducation: un trésor est caché dedans*. Éditions UNESCO,
- Descartes, R. (2012): *A lélek szenvedélyei és más írások*. L'Harmattan Kiadó, Szeged, 171-190.
- Dobszay László (1984): *Magyar zenetörténet*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Eősze László (1971): *Kodály Zoltán élete képekben és dokumentumokban*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Eősze László (2000): *Örökségünk Kodály*. Osiris Kiadó, Budapest,
- European Music Association, ECA-EC (2015, szerk.): *Singing Europe*. Bonn, <http://www.singingeurope.org/%20%20,%202018.%20február%2011>., 2018. február 7.
- Falus András (2016, szerk.): *Zene és Egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest. 15-16.
- Falus Iván (2003, szerk.): *Didaktika. Elméleti alapok a tanulás tanításához*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Fehér Katalin (2014): Neveléstörténet. <http://www.drfeherkatalin.hu/> , 2014. 04. 25.
- Fehér Márta (1998): Relativizmus és racionalizmus. *Századvég*, ősz. 3-15.
- Feketéné Szakos Éva (2014): *Innovatív irányok az ezredforduló utáni andragógiában*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest
- Fetykó Judit (2013, szerk.): Hangok bővületében. [file:///C:/Users/Dell%20Latitude%20E5440/Desktop/MA/MA%20diploma%20munka/ Most/Németh%20Sándor.pdf](file:///C:/Users/Dell%20Latitude%20E5440/Desktop/MA/MA%20diploma%20munka/Most/Németh%20Sándor.pdf) 2018. február 11.
- Feynman R. P. (2001): *A dolgok értelme*. Akkord Kiadó, Budapest
- Forrai Judit (2016): Erotika és zene, avagy a szex zenéje. In: Falus András (szerk): *Zene és egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest
- Freund Tamás (2017a): Kodály Zoltán belső világunkról, In: Csikai Ildikó (szerk.) *Mindannyian a Mester tanítványai vagyunk*, Aposztróf, Budapest
- Freund Tamás (2017b): Hangverseny nemzeti ünnepünkön. *ZeneSzó*, **27.** 7. 6-8.

- Glatz Ferenc (2008): Kodály Zoltán öröksége, Kultúrpolitika a planetáris és az európai térben. In: Sipos Gábor (szerk.): Emlékkönyv Benkő Samu születésének nyolcvanadik évfordulójára. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár. 87-95.
- Gooding, L. F. (2011): The Effect of a Music Therapy Social Skills Training Program on Improving Social Competence in Children and Adolescents with Social Skills Deficits. *Journal of Music Therapy*, **48**. 4. 440-462.
- Hámori József (2016): Az emberi agy és a zene. In: Falus András (szerk.): *Zene és egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest, 21-25.
- Harmat László (2016): A zenei aktivitások transzfer hatásai a kognitív és az érzelmi kompetenciák fejlődésére, valamint a szubjektív jóllétre. In: Falus András (szerk.): *Zene és Egészség*, Kossuth Kiadó, Budapest. 76-85.
- Hervay Gizella (1999): *Az idő körei*. Kriterion, Kolozsvár
- Gönczy László (2009): Kodály-koncepció: A megértés alkalmazás nehézségei Magyarországon. *Magyar Pedagógia*, **109**. 2. sz. 169-185.
- Halász Gábor (2012): *Oktatás az Európai Unióban*, Új Mandátum Könyvkiadó, Bp.
- Imre Sándor (1907): A Szabad Tanítás Magyar Országos Kongresszusa, file:///C:/Users/Dell%20Latitude%20E5440/Desktop/MA/MA%20diploma%20munka/Most/1907_24_05_273-285.pdf, 2018. február 13.
- Ittzés Mihály (1996): "A múlt csak példa legyen". Kodály Intézet, Kecskemét
- Ittzés Mihály (2009): *Bárdos Lajos*. Mágus Kiadó, Budapest
- Janurik Márta (2008): A zenei képességek szerepe az olvasás elsajátításában. *Magyar Pedagógia*, **108**. 4. sz., 289-317.
- Jemnitz Sándor (1960): *Beethoven élete leveleiben*. Zeneműkiadó, Budapest
- Kádár György (2008): Kodály Zoltán időszerűsége születésének 125. évfordulója után. In: Mészáros András (szerk): XVI. *Bárczi Füzet*. Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány, Budapest. 41-54.
- Kispálné Horváth Mária (2017): A tanulás hatása a felnőttek mentális jóllétére mért adatok alapján. *Opus et Educatio*, **4**. 3. 295-304.
- Kiss Endre (2004): Az életreform-törekvések filozófiai alapmotívumai. In: Németh András, Mikonya György és Skiera Ehrenhard (2004): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 40-47.
- Kodály Zoltán (1954): *A zene mindenkié* (szerk. Szöllősy András). Zeneműkiadó, Budapest
- Kodály Zoltán (1989): *Közélet, vallomások, zeneélet* (szerk. Vargyas Lajos). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest

- Kodály Zoltán (1982): *Visszatekintés I.* (szerk. Bónis Ferenc). Zeneműkiadó, Budapest
- Kodály Zoltán (1982b): *Visszatekintés II.* (szerk. Bónis Ferenc). Zeneműkiadó, Budapest
- Kodály Zoltán (2007): *Visszatekintés III. kötet* (szerk. Bónis Ferenc). Argumentum Kiadó, Budapest
- Kollár János (2016): A zene gyógyító ereje. In: Falus András (szerk.): *Zene és Egészség*. Kossuth Kiadó, Budapest
- Kraiciné Szokoly Mária (2012): *Bevezetés az andragógia elméletébe és módszertanába*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Kreutz, G.- Bongard, S.- Rohrmann, S., Hodapp, V.- Grebel, D. (2004): Effects of Choir Singing or Listening on Secretory Immunoglobulin A, Cortisol, and Emotional State. *Journal of Behavioral Medicine*, **27**. 6. 623-635.
- Kun Zsuzsa (2014): *A világhírű magyar agy*. Cser Kiadó, Budapest
- Legány Dezső (1982, szerk.): *Kodály Zoltán levelei*. Zeneműkiadó, Budapest
- Loboda Zoltán (2017): A nemzetközi felnőttoktatási politika változása és az UNESCO. *Opus et Educatio*, **4**. 4.
<http://opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/article/view/227/367> , 2018. március 15.
- Lükő Gábor (1942): *A magyar lélek formái*. Exodus, Budapest
- Magill B. L (1984): The Use of Songs in Music Therapy With Cancer Patients and their Families. *Music Therapy*, **4**. 1. 5-17.
<https://academic.oup.com/musictherapy/article/4/1/5/2757003>, 2018. február 11.
- Mátyás János (1996): *Hány színe van az életnek?* Ikon Kiadó, Budapest
- Maróti Andor (2015): *A tanuló felnőtt*. ELTE Az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány, Budapest
- Maróti Gyula (1994): „Fölszállott a páva...”, *A magyar énekkari kultúra megújulásának története 1920-1945*. Kodály Intézet, Kecskemét
- Maróti Gyula (2001): *Kóruskultúránk és Európa*. Athenaeum 2000 – Rózsavölgyi, Budapest
- Mérei Ferenc (1988): *Közösségek rejtett hálózata*. Budapest, Gondolat Kiadó
- Mérő László (1997): *Észjárások*. Tericum Kiadó, Budapest
- Merriam, Sh. (2008, szerk.): *Third Update on Adult Learning Theory*, Wiley, USA, 5-16.
- Mészáros András (2008): *XVI. Bárczi Füzet*. Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány, Budapest
- Mészáros István (1967): Kodály és az „Éneklő Ifjúság”- mozgalom. *Pedagógiai Szemle*, **17**. 6. sz. 521-532.

- Mészáros István (1982a): Kodály és a neveléstudomány. *Pedagógiai Szemle*, **32**. 11. sz. 963-980.
- Mikonya György és Pirka Veronika (2010): Életreform-és társadalmi-pedagógiai megújulási mozgalmak Magyarországon a 20. század elején. *Iskolakultúra*, **20**. 3. sz. 87-100.
- Molnár Antal (1936): *Kodály Zoltán*. Somló Béla Könyvkiadó, Budapest
- Nádasdy Kálmán (1976): Élni segítő zene. In: Breuer János (szerk.): *Kodály – mérleg 1982*. Gondolat Kiadó, Budapest. 418-431.
- Dr. Nádaszi Alfonz (2000): *Mi mindenre emlékezett Kodály?* Felsőmagyarországi Kiadó, Miskolc
- Nagy József (2010): A személyiség kompetenciái és operációs rendszere. *Iskolakultúra*, <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2010/2010-7-8.pdf>, 2016. december 9.
- Naranjo, F. J. R. (2013): Science&art of body percussion: a review. <http://www.redalyc.org/html/3010/301028374011/>. 2018. február 28.
- Németh András (1998): *A reformpedagógia múltja és jelene*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Németh András (2005): Az életreform és annak magyar pedagógiai recepciója: életreform és művelődési reform. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 69-98.
- Németh András (2013): Az életreform társadalmi gyökerei, irányzatai, kibontakozásának folyamatai. In: Németh András és Pirka Veronika (szerk.): *Az életreform és reformpedagógia recepciós és intézményesülési folyamatok a 20. század első felében*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Németh András és Pukánszky Béla (1999): Magyar reformpedagógiai törekvések a XX. század első felében. *Magyar Pedagógia*, **99**. 3. 245-262.
- Németh Regina (2010): A művészeti nevelés jelentősége a magyar életreform törekvésekben, *Iskolakultúra*, **20**. 3. sz. 47-57. o.
- Dr. Pásztor Zsuzsa (szerk., 2009): *Hommage à Dr. Kovács Géza*. Kovács-Módszer Egyesület, Budapest
- Dr. Pásztor Zsuzsa (2016): 100 éve született Dr. Kovács Géza, a zenei munkaképesség-gondozás pedagógiájának megteremtője, *Parlando*, <http://www.parlando.hu/2016/2016-4/Kovacs-Pasztor.pdf>
- Péteri Lóránt (2006): Az utolsó évtized: Kodály Zoltán és a Kádár-rendszer művelődéspolitikája. *Múltunk*, **17**. 1. szám 259-285.

Pethő Villő (2011): *Kodály Zoltán és követői zenepedagógiájának életreform elemei*. Doktori disszertáció. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1080/1/pethov_ertekezes.pdf, 2017. 05. 07.

Pléh Csaba és Barkóczy Ilona (szerk.: Dr. Kárpáti Imréné, 1977): *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Bács-Kiskun Megyei Lapkiadó Vállalat, Kecskemét

Pukánszky Béla (2005): Kodály Zoltán zenepedagógiai munkásságának életreform motívumai. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 192-213.

Rajeczky Benjamin (1972): Kodály és a magyar népzene-tudomány. In: Breuer János (szerk.): *Kodály – mérleg 1982*. Gondolat Kiadó, Budapest. 250-259.

Remsey Ágnes (1992): *Nagyobb mozdulat*. Városi Múzeum, Gödöllő

Révész Emese (2013): „Egészélet szigetén”, Reforméletmód a gödöllői művésztelepen. <http://www.revart.eoldal.hu/cikkek/godolloi-muvesztelep/godolloi-muvesztelep-életmodja.html>. 2017. 05. 07.

Skiera, E., (2005): „A civilizáció és gyógyulásának útja” – Carpenter műve alapján kibontakozó nemzetközi dialógus a kultúrákritikáról és az életreformról. In: Németh András, Mikonya György és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Gondolat Kiadó, Budapest. 48-63.

Stachó László (2008): Érték, öröm és haszon a Kodály-módszerben. *Parlando*, **50**. 2. sz. 21– 28.

Stewart, N.A.J. – Lonsdale, A.J. (2016): Jobb együtt: A kóruséneklés pszichológiai előnyei. *Psychology of Music*, **44**. 6.

Striker Sándor (2015): *A felnőttképzés és a felnőttkori tanulás kultúraelméleti megközelítései*. ELTE az Élethosszig Tartó Művelődésért Alapítvány, Budapest

Szabolcsi Bence (1928): Kodály Zoltán (Kórusmuzsika). In: Breuer János (szerk.): *Kodály – mérleg 1982*. Gondolat Kiadó, Budapest. 60-65.

Szabolcsi Bence (1972): *Úton Kodályhoz*. Zeneműkiadó, Budapest

Szalay Olga (2004): *Kodály, a népzene-kutató és tudományos műhelye*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Szalay Olga (2007): A Kodály-tanítványok népzene-tudományi bibliográfiája (1913-2005). In: Berlász Melinda (szerk.): *Kodály Zoltán és tanítványai, A hagyomány és hagyományozódás vizsgálata két nemzedék életművében*. Rózsavölgyi és Társa, Budapest

Sz. Molnár Anna (2009): A tanuló felnőtt.

http://www.diral.hu/publikaciok/A_tanulo_felnott.pdf . 2018. február 11.

- Sz. Tóth János (2001): Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról. Magyar Népfőiskolai Társaság- Szent István Egyetem, Budapest
- Tallián Tibor (2017): Methodus, Mors, Musica, *Magyar Zene*, **LV.** 3., 245 - 276.
- Tészabó Júlia (2005): A gödöllői művésztelep és a nevelés.
http://real.mtak.hu/60204/1/EPA00011_iskolakultura_2005_02_017-025.pdf . 2018. február 13.
- Theorell, P. T., Lennartsson A. K. , Mosing, M. A. és Ullén, F. (2014): Musical activity and emotional competence – a twin study.
<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2014.00774/full> . 2018. február 22.
- Tóth Aladár (1933): Éneklő Magyarország. Magyar zene és magyar műveltség. *Pesti Napló*, 1933. október 8., 21-22.
- Tóth Aladár (1953): Kórusban összecsendülő hangok. In: Breuer János (szerk.): *Kodály – mérleg 1982*. Gondolat Kiadó, Budapest. 86-100.
- Ujfalussy József (1971): *A magyar lírai költészet hagyományai Kodály művészetében*. Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola, Debrecen
- Ungár István (2011): Kísérőkártya (IV.). Mesterművek közelében. *Parlando*, **50.** 4. s
- Varga Ágnes és Kollár János (2015): Country report on professional recognition of music therapy.
[file:///C:/Users/Dell%20Latitude%20E5440/Desktop/MA/MA%20diploma%20munka/ Most/Fontos/FANTASZTIKUS%20TERÁPIA%20KODÁLYOS.pdf](file:///C:/Users/Dell%20Latitude%20E5440/Desktop/MA/MA%20diploma%20munka/Most/Fontos/FANTASZTIKUS%20TERÁPIA%20KODÁLYOS.pdf). 2018. február 22.
- Vargyas Lajos (1971): *Kodály a tudós*. Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola, Debrecen
- Vikár László (1982): *Kodály Zoltán, az akadémiai népzene kutatója vezetője*. MTA I. Oszt. Közlöny. **33.** 54-56.
- Virág Anna (1982): Az agyféltekék működési asszimetriája zenei ingerek észlelésekor. *Pszichológia*. **2.** 4. 581-595.
- Vitányi Iván (1971): *Kodály művelődéspolitikai koncepciója*. Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola, Debrecen.
- Voinovich Géza (szerk., 1941): *Akadémiai értesítő*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. **LI.** http://real-j.mtak.hu/7/1/AkademiaiErtesito_1941.pdf. 2017. március 10.
- Voinovich Géza (szerk., 1946): *Akadémiai értesítő*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. **LIV.** 478. http://real-j.mtak.hu/10/1/AkademiaiErtesito_1946.pdf. 2017. március 10.

- Welch, G. F. (2015): The Benefits of Singing in a Choir. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/content.gresham.ac.uk/sites/default/files/08jul15grahamwelch_choir.pdf, <http://www.imerc.org/people>. 2018. február 13.,
- White, J. (2008): Illusory Intelligences. *Journal of Philosophy of Education*, 42. 3-4., 611-630.
- Williams, K. E., Barrett, M. S., Welch, G. F., Abad, V., Broughton, M. (2015): Associations between early shared music activities in the home and later child outcomes: Findings from the Longitudinal Study of Australian Children. *Elsevier*, 31. 2., 113-124.
- Zrinszky László (1996): *A felnőttképzés tudománya*. OKKER Kiadó, Budapest
- Zrinszky László (2002): *Neveléstudományok*. Műszaki Tankönyvkiadó, Budapest.
- Zrinszky László (2002): Felnőttképzés. In: Benedek András, Csoma Gyula és Harangi László (főszerk.): *Felnőttoktatási és -képzési lexikon*, Budapest, Magyar Pedagógiai Társaság – OKI Kiadó – Szaktudás Kiadó, 163-164.
- Zsigray Julianna (2007): *A Sugár úti palota*. Erkel Ferenc életregénye, Könyvmolyképző Kiadó, Szeged

9. Mellékletek

i

Kodály Zoltán – a kép Sebestyénné Farkas Ilona tulajdona (hozzájárult a megjelenéshez). Kodály (zeneszerző, népzenekutató, zenetanár, zenetudós) Kecskeméten született 1882. december 16-án. Gyermekkorát a magyar vidéken töltötte. Minden csupa zene volt körülötte: édesapja hegedült, édesanyja zongorázott és énekelt. Korán megismerte a magyar népi dallamokat (különösen az otthonukban szolgáló lányoknak köszönhetett sokat – „*Rozi! Ágnes! ... magyar zene szerzője nem lehettem volna soha a házunkban megforduló szolgálóleányok nélkül...*”- nyilatkozta 1943-ban) és az akkori klasszikusokat. Hegedülni, **csellózni**, **zongorázni** tanult. Ott voltak még a zsellérgyerekek, akik később inspirálták gyermekdalai komponálásában, valamint a cigánysor purdéli, akiknek a szüleit az állomáson is hallotta Kodály „bazseválni”.

A Nagyszombaton eltöltött gimnáziumi éveket lezáró jeles érettségit követően felvételt nyert az Eötvös Kollégiumba. Mivel abban az időben a zenész egyet jelentett a kántorral, vagy vándorszínészeket kísérő zenésszel, vagy a tűzoltózenekar vezetőjével, Kodály a Zeneakadémián kívül a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakát is megjelölte. Példaképei P.E. Bach, Mendelssohn és Schumann voltak, akik, hogy szélesebb látókörre tegyenek szert, a zene mellett egyéb egyetemi tanulmányokat is folytattak.

„...ha nem járok egyetemre, ha nem foglalkozom a régi magyar irodalommal, sohasem találom meg a Psalmus szövegét, amit akkor még csak a szaktudósok szűk köre ismert...”
– írta 1952-ben.

A Zeneakadémián Koessler Jánosnál tanult zeneszerzést. 1906-ban védte meg doktori disszertációját A magyar népdal strófászerkezete címmel. Ezt követően ismerkedett meg Bartók Bélával és vette kezdetét Bartók haláláig tartó barátságuk. Bonni, majd párizsi tanulmányútjait követően a Zeneakadémia tanárának nevezték ki. **Claude Debussy** rendkívüli hatással volt Kodályra.

Az 1923 és 1939 közötti időszak volt a legkreatívabb Kodály életében. Ekkor komponálta leghíresebb műveit (Nyári este, Psalmus Hungaricus, Hány János, Fölszállott a páva, Székelyfonó, Marosszéki táncok, Galántai táncok, Concerto). Kezdeti, a népzenevel kapcsolatos írásait a harmincas évek végén kezdi felváltani a zenei nevelés témaköre (Zene az óvodában). Ugyancsak ekkor jelent meg a Bicinia Hungarica.

Kodály hihetetlen energiákkal támogatta a magyar kórusmozgalmat. Az „Éneklő Ifjúság” évről évre sikeresebb, egyre nagyobb tömegeket lelkesítő törekvéssé vált, mely elsősorban annak volt köszönhető, hogy Kodály és tanítványai átdolgozták az iskolai ének tanítás tartalmát és módszertanát. 1945 után egy ideig szinte mindenki a Kodály Zoltán és Ádám Jenő által összeállított tankönyvből tanulta a zenei alapokat.

Azon kevés magyarok közé tartozik, aki életében is elismerések sorának örvendhetett. Három alkalommal kapott **Kossuth-díjat**, 1960-ban az Oxford Egyetem, 1964-ben a berlini Humboldt Egyetem és 1966-ban a Torontói Egyetem **díszdoktorává** avatják.

Kodály kétszer házasodott. Első felesége Sándor (Schlesinger) Emma, aki tehetséges zongorista, zeneszerző, műfordító volt, akivel 48 éven át élt együtt (1. sz. melléklet).

„Ahová ragyogó szemének egy sugara elért, ott világosság, melegség, élet fakadt... Gyászolja mindenki, aki szeretete melegéből valamit is megérezett. De legjobban az, akire a legtöbbet pazarolta, akinek életét földi paradicsommá tette.” – mondta Kodály gyászbeszédében. Egy évvel Emma asszony halálát követően Kodály házasságot köt Péczely Saroltával (**58 évvel volt fiatalabb férjénél**), aki magányra örömet hoz Kodály életébe nyolc éven át (2. sz. melléklet).

Kodály Budapesten halt meg 1967. március 6-án.

ii

A **Psalmus Hungaricus** tekinthető fordulópontnak Kodály életművében. A húszas évek elején felkérték Dohnányit, Bartókot, Kodályt a főváros fennállásának 50. évfordulójára egy-egy mű alkotására. Két hónap alatt megszületett a magyar zsoltár, mely tükrözi a történelmi háttérrel, valamint Kodály személyes sorsát. Mint Arany János A walesi bárdok című balladájában az 1848-49-es események fájalmát, úgy foglalja zenébe Kodály az első világháború borzalmait és személyes meghurcoltatását ebben az óriási visszhangot kiváltó zeneműben. Nem elégszik meg egy, de mindjárt két álarc mögé bújva őrzi meg saját és/vagy hazája személytelenségét (Kecskeméti Vég Mihály és Dávid király), és vetíti elénk a magyarság évezredes mindenek áttható szenvedését. Egy születésnapi előadást követően, miután megköszönte a hatalmas ovációt, ezt mondta: „Valaki azt mondta nekem, valahányszor hallja e művet, jobb emberként tér haza. Kívánom, hogy minél kevesebbszer kelljen előadni!” (Bónis, 1994, 168. o.)

1926-ban mutatta be az Magyar Állami Operaház a **Háry Jánost**, amely a magyar zenei élet ugyancsak korszakalkotó darabja: bekerült a népdal a színházba, sőt az operába, és általa Garay János Az obsitos című művéből a füllentő (szókimondó, őszinte) paraszt, a közrendű ember is.

1932-ben a **Székelyfonó**ⁱⁱ a népdalt népviselettel, néptáncsal kiegészítve tette színpadon előadhatóvá. Ennek a Kodály műnek még azok körében is sikere volt, akiket az olasz, német, francia nyelven bemutatott operák elriasztottak az operaház látogatásától. Kodály művei tudatos népművelő műveknek is tekinthetők, melyek segítségére voltak a kevésbé zeneértő közönségnek abban, hogy közelebb kerüljenek az igényesebb zenei élmények befogadásához.

1934-ben a János evangéliuma szövege alapján készült el **A Jézus és a kufárok** öt egysége. A mű nem csupán az örök igazságot eleveníti fel, hogy őrizzük a szentély tisztaságát, de a harmónia – diszharmónia viszonya bemutatásának különleges példája a kórusköltészetben (illetve kritikája akkor is későbbi bürokráciáknak)

1936-ban, a töröktől való megszabadulás 250. évfordulója emlékére születik a hálaadó ének, a **Budavári Te Deum**. A Rákóczi-induló fel-felcsendülő részletei azonban megpendítenek bennünk harcba hívó érzéseket, hiszen akkor még nem volt vége a függetlenségért folytatott évszázados küzdelemnek, és máig szól Istenhez, emberhez egyaránt.ⁱⁱ

A második világháború után keletkezett első mű a **Vértanúk sírján**, melyet az 1945 október 6-i megemlékezésre szánt, ám a fohász: „Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga?”, ugyanúgy szól a világháború áldozatai nevében is.

Kodály valódi háború alatti érzéseit a **Missa brevis** reprezentálja, melynek zenekari változata 1948-ban készült el.

1955 végén mutatták be a **Zrínyi szózata** című művét, melyet felesége betegága mellett írt, „alacsony széken ülve, térdén rajztáblaszerű deszkán kottalap” Nádasi Alfonz (2000), 78. oldal. Amikor befejezte ezt mondta Nádasy Alfonznak: „Ez a hálám Istennek, hogy Emma életben maradt. Az egészet fölajánlom a hazáért.”

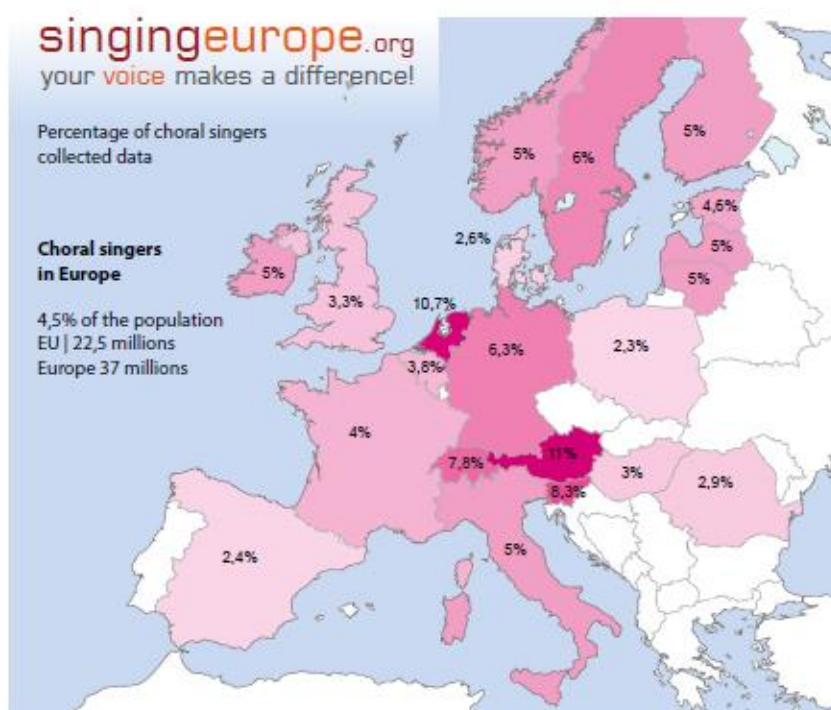
Három részlet az Éneklő Európa című kiadványból. European Music Association, ECA-EC (szerk. 2015)

An example to help read the table:

- Spain may have only 2,4% of choral singers amongst its population, but they constitute 5% of the EU28 choral singers, and 3% of the European singers.
- Sweden may have 6% of choral singers amongst its population, but they constitute 2,5% of the EU28 choral singers, and 1,5% of the European singers.

So, from a European perspective, there are still more Spanish singers in Europe than Swedish singers, even if 6% of the Swedish population is involved in collective singing.

GLOBAL MAP

We found reliable data for 19 countries and generated data for two more through research institutes. We color-coded the intensity of collective singing in the population with a linear color scale of magenta to help visualise the different zones in Europe.

For countries in white on the map, it has not been possible to find reliable global statistical data on collective singing during the course of this pilot study. This data may exist and could be added to a new edition of the report at a later time. But in some cases, there may just be no national statistics regarding collective singing. Some choral organisations and institutions have already taken this as an incentive to collect data in their own countries in the near future. For the countries missing global data, you will find the existing information in the annexes.

Magyarország lakosságának 3%-a énekel kórusban.

THE EUROPEAN CHORAL LANDSCAPE

If we were able to calculate an average of 4,5% of the population practising collective singing in Europe, this unified figure is in fact describing a very diverse reality. Collective singing intensity is not the same in the different regions of Europe, ranging from 2,3% to 11% in the figures we gathered. In this section we will provide a more detailed overview on the different countries and zones we explored. You can find detailed information for each country in the annexes, including the source of the figures and their limitations in the Annexes, "Results per country",

FIGURES PER COUNTRY

Country with available data	Percentage of choral singers / population	Potential number of choral singers	Part of the EU28 choral singers	Part of the European choral singers
Austria	11%	925 000	4,1%	2,5%
Belgium	3,8%	418 000	1,9%	1,1%
Denmark	2,6%	145 000	0,6%	0,4%
Estonia	4,6%	61 000	0,3%	0,2%
Finland	5%	268 000	1,2%	0,7%
France	4%	2 630 000	11,6%	7,1%
Germany	6,3%	4 813 000	21,3%	13%
Hungary	3%	299 000	1,3%	0,8%
Ireland	5%	229 000	1,0%	0,6%
Italy	5%	3 021 000	13,4%	8,1%
Latvia	5%	118 000	0,5%	0,3%
Lithuania	5%	170 000	0,8%	0,5%
Netherlands	10,7%	1 786 000	7,9%	4,8%
Norway	5%	246 000	Non EU	0,7%
Poland	2,3%	885 000	3,9%	2,4%
Romania	2,9%	583 000	2,6%	1,6%
Slovenia	8,3%	170 000	0,8%	0,5%
Spain	2,4%	1 131 000	5,0%	3,0%
Sweden	6%	561 000	2,5%	1,5%
Switzerland	7,2%	560 000	Non EU	1,5%
United Kingdom	3,3%	2 047 000	9,1%	5,5%
Other EU28 only	4,5% (extrapolation)	-	10,3%	-
Other all Europe Countries	4,5% (extrapolation)	-	-	43,3%

This table gathers the data that we collected or generated, with the absolute number of singers (rounded) and two ratios describing the relative importance of the country in the EU28 and European choral singers population.

Some percentages are impressive, but one must also consider the absolute value (number of singers) and the size of the countries in the global "singing Europe".

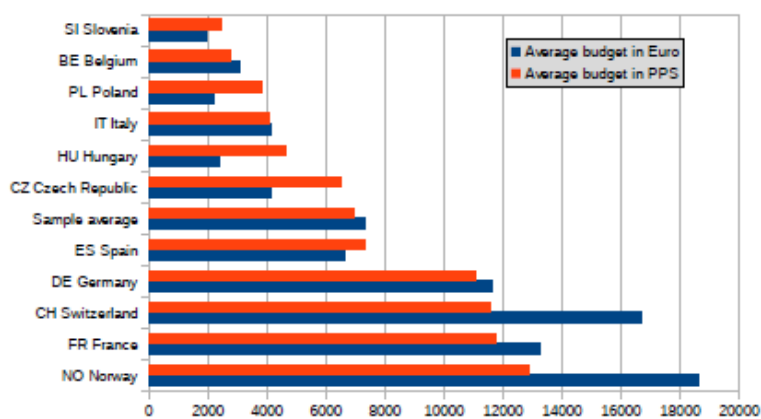
Az európai eseményen az összkar 1,3 %-a magyar énekes az EU országait, és 0,8% egész Európát tekintve.

BUDGET OF ENSEMBLES

We asked the ensemble to provide their global budget. 342 ensembles offered a figure. We used only the data from countries with at least 15 answers.

The budget is presented both in Euro and in PPS equivalent (Purchase Power Standard, correcting for the difference in prices for goods and services in the different European Countries). These figures are very indicative, due to the size of each subsample, and the fact that only respondents with a knowledge of the figures could provide them.

Average budget of ensembles

Magyarországon a kórusok költségvetése az alacsonyabb kategóriákban szerepel.

iv

Páros gyakorlatok Polgár Erzsébet vezetésével (fotó Kodály Világa Nonprofit Kft.)

v

Graham Frederick Welch, aki a International Music Education Research Centre vezető kutatója, egy 2015-ös londoni előadásán a 2001 óta tartó kutatások összegzéséként, ahol láttatta, hogy milyen bonyolult folyamat játszódik le bennünk, amikor énekelünk (Welch, G. F. (2015).

